24 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2005 ՇԱԲԱԹ 236 (3402)

Ազգ
Azg

Գրադարան

Հաագայի դատարանը քրդերի զանգվածային սպանությունն Իրաքում ճանաչեց ցեղասպանություն

ՀԱԱԳԱ, 23 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ՆՈՅՅԱՆ ՏԱՊԱՆ: Հաագայի դատարանը որոշեց, որ 1980-ական թվականներին հազարավոր քրդերի սպանությունն Իրաքում ցեղասպանության ակտ է եղել: Այս որոշումն ընդունվել է հոլանդացի ձեռներեց Ֆրանս Վան Անրաատի քրեական գործի շրջանակում, որը 15 տարվա ազատազրկման էր դատապարտվել Սադդամ Հուսեյնի վարչակարգին քիմիական զենքի համար հումքի մատակարարման համար: Դատարանի դահլիճում ուրբաթ օրը, դատավճիռը լսելու համար, հավաքվել էին տասնյակ քրդեր: «Դատարանը այլ կարծիք չունի, քան այն, որ այդ հարձակումները գործվել են Իրաքի քրդական բնակչությանը ոչնչացնելու մտադրությամբ», ընթերցվել է դատարանում:

«2006-ը կլինի քաղաքական հստակեցումների տարի»

Համոզված է ԱԺ նախագահ Արթուր Բաղդասարյանը

ՄԱՐԻՆԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

«ԱԺ 2005 թվականի գործունեությունը կարելի է գնահատել բավարար, ինչ-որ մենք ծրագրել էինք, դա կատարել ենք». այսպես գնահատեց երեկ ԱԺ աշխատանքը Արթուր Բաղդասարյանը:

PHOTOLURE

Օրենսդրականը. 223 օրենք, 61 վավերացված միջազգային պայմանագիր, մոտ 70 նորմատիվային բնույթի որոշում՝ ահա 2006-ի պատկերը: ԱԺ նախագահը կարեւորեց հատկապես անցած տարի ընդունված սոցիալական ուղղվածության օրինագծերը, որոնք մասնավորապես վերաբերել են ավանդների վերադարձին, սոցիալական նպաստներին, սոցիալական անապահովության համար նախատեսող պետական հոգածությանը, նոր ծնվող երեխայի համար յուրաքանչյուր ընտանիքի պետության կողմից ցուցաբերվող միանվագ օգնությանը: Ըստ նրա նախադպրոցական կրթության օրենքով ըստ էության այս տարի վերջ է դրվել մանկապարտեզների սեփականաշնորհման խայտառակ գործընթացին, մինչդեռ վերջին 15 տարում դրանց 1/3-ը ուղղակի վաճառվում էր. այս օրենքի ընդունմամբ ոչ միայն արգելվում է կրթական հաստատությունների շենքերի վաճառքը, այլ սահմանվում են նախադպրոցական կրթության գործունեության իրավական հիմքերը: Կարեւորվեցին նաեւ բուհական եւ հետբուհական կրթության օրենքի ընդունումը, առողջապահության ոլորտում առողջապահության մայր օրենքի ընդունմանն ուղղված աշխատանքը:

Քաղաքական իմաստով առանձնացվեց սահմանադրական բարեփոխումների նախագծի, ընտրական օրենսգրքի ընդունումը ԱԺ-ում:

Տես էջ 2

Մինչեւ գարուն Իրաքից դուրս կբերվի ամերիկյան երկու բրիգադ

Երեկ առավոտյան ԱՄՆ պաշտպանության նախարար Դոնալդ Ռամսֆելդն անակնկալ այց է կատարել Իրաքի Ֆալուջա քաղաք, որը սուննիների դիմադրության շարժման կենտրոններից է: Ֆալուջայում տեղաբաշխված ամերիկյան ծովային հետեւակի մարտիկների առջեւ ելույթ ունենալով՝ Ռամսֆելդը հայտարարել է, որ մինչեւ առաջիկա գարուն Իրաքից դուրս կբերվի ամերիկյան երկու մարտական բրիգադ՝ 5000-9000 զինծառայող:

Ներկայումս Իրաքում տեղաբաշխված են 160 հազար ամերիկացի զինվորներ: Ամերիկյան զորքի թվակազմն ավելացել էր դեկտեմբերի 15-ի իրաքյան ընտրությունների նախօրեին: Ֆրանսպրեսը նշում է, որ երկու բրիգադների դուրսբերումից հետո Իրաքում կմնա 138 հազար ամերիկացի զինծառայող:

2004 թ. ապրիլից ի վեր առաջին անգամ ամերիկացիներն Իրաքում կրճատում են իրենց զորքի թվակազմը: Դուրսբերումից հետո երկրում կմնա ամերիկյան 15 բրիգադ: Կոնգրեսը վերջերս նախագահ Բուշի վարչակազմից համառորեն պահանջում էր կրճատել օկուպացիոն զորքի թվակազմը:

Հանրության շրջանում անցկացված հարցումները վկայում են, որ ներկայումս ամերիկացիների 65 տոկոսը պահանջում է Իրաքից ամբողջովին կամ մասնակիորեն դուրս բերել ամերիկյան ծովային հետեւակը:

Դեկտեմբերի 18-ին ունեցած ելույթում Ջորջ Բուշը մերժել էր զորքի դուրսբերման գաղափարը: Բայց պետքարտուղար Կոնդոլիզա Ռայսը դեռ նոյեմբերին հայտարարել էր. «Կարծում եմ, ամերիկյան զորքերի ներկայիս թվակազմը հարկ չի լինի երկար պահպանել, քանզի իրաքցիները շարունակում են առաջընթացը»:

2003 թ. մարտին ԱՄՆ-ի սանձազերծած իրաքյան պատերազմի ընթացքում, ըստ Պենտագոնի պաշտոնական տվյալների, զոհվել են 2156 ամերիկացի զինծառայողներ:

«Գուգլ» համակարգի հիմնադիրները՝ «տարվա մարդիկ»

Բրիտանական «Ֆայնենշլ թայմս» թերթը երեկ «տարվա մարդիկ» է հռչակել Լարի Փեյջին եւ Սերգեյ Բրինին, որոնք ինտերնետում առավել հանրաճանաչ «Գուգլ» որոնողական համակարգի հիմնադիրներն են:

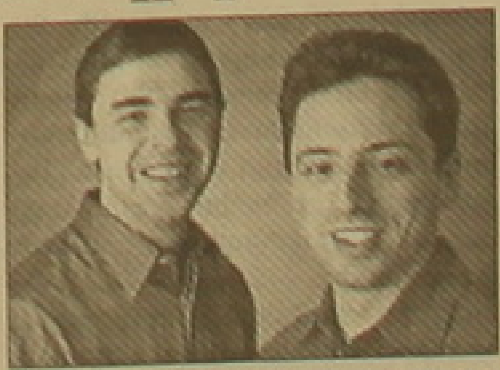

Թերթն իր որոշումը բացատրում է այն բանով, որ «ընդամենը 7 տարի առաջ Բրինի եւ Փեյջի հիմնած ընկերությունը մեծ ազդեցություն է գործել ինտերնետից օգտվողների, ինչպես նաեւ բիզնեսի եւ տեխնոլոգիաների վրա»:

Ներկայումս «Գուգլ» ընկերության դրամագլուխը 130 մլրդ դոլար է, որի շնորհիվ նա հավասարվել է IBM ֆիրմային եւ զիջում է միայն «Մայքրոսոֆթ» եւ «Ինտել» ընկերություններին:

«Տարվա մարդիկ» են հռչակվել նաեւ Ճապոնիայի վարչապետ Կոիձումին եւ Ուկրաինայի նախագահ Յուշչենկոն:

ԸՍՏ «ՆՈՎՈՍՏԻ» ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ

Անցնող տարվա տասը ամենակարեւոր իրադարձությունները ԱՊՀ երկրներում

ՄՈՍԿՎԱ, 23 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ՆՈՅՅԱՆ ՏԱՊԱՆ: «Նովոստի» գործակալությունը ներկայացնում է անցնող տարում ԱՊՀ անդամ երկրներում տեղի ունեցած ամենակարեւոր, թղթակիցների կարծիքով, տասը իրադարձությունները:

1. Ռուսաստանը դադարեցնում է արտոնյալ գներով էներգակիրների բազմամյա մատակարարումները ԱՊՀ երկրներին: 2006 թվականի համար գազի գինը բարձրացվել է Ադրբեջանի համար, ինչպես եւ Ուկրաինայի, Վրաստանի, Հայաստանի եւ Մոլդովայի համար:

2. Պառակտում Ուկրաինայի նախագահ Վիկտոր Յուշչենկոյի թիմում: 2005 թվականի աշնանը նրա մերձավոր զինակիցները հանդես եկան փոխադարձ մեղադրանքներով: Սկսվեց կառավարական ճգնաժամ, որի արդյունքը եղավ «նարնջագույն հեղափոխության թագուհի» Յուլյա Տիմոշենկոյի գլխավորած նախարարների կաբինետի հրաժարականը:

3. Ղրղզստանում, ԱՊՀ-ում երրորդ «գունավոր հեղափոխության» արդյունքում, «պաշտոնանկվեց պետության ղեկավար Ասկար Ակաեւը, որը հարկադրված էր լքել երկիրը: Հեղափոխության առաջնորդները՝ Կուրմանբեկ Բակիեւը եւ Ֆելիքս Կուլովը գործընկերական համաձայնություն կնքեցին ազգամիջյան համաձայնության եւ Ղրղզստանի ամբողջականության պահպանման նպատակով: Նրանցից առաջինը դարձավ Ղրղզստանի նախագահ, իսկ երկրորդը՝ վարչապետ:

4. Ղազախստանում նախագահական ընտրություններում հօգուտ Նուրսուլթան Նազարբաեւի, որը այդ պաշտոնը զբաղեցնում է արդեն 14 տարի, քվեարկեց ընտրողների ավելի քան 91%-ը:

5. Ադրբեջանում կայացան խորհրդարանական ընտրություններ: Ընտրությունների արդյունքում հաղթանակ տարավ երկրի նախագահ Իլհամ Ալիեւի կուսակցությունը:

6. Անդիժանում (Ուզբեկստան) իսլամիստական խռովության փորձ ձեռնարկվեց, որ ճնշվեց կառավարության կողմից: Արեւմուտքը խստիվ քննադատեց Տաշքենդի գործողությունները՝ ուժի կիրառումը համարելով «անհամաչափ»: Տաշքենդի պահանջով Ուզբեկստանի տարածքից դուրս բերվեց ԱՄՆ-ի ռազմական ավիաբազան:

7. Վերացվեց ռուս-վրացական հարաբերությունների ամենագրգիռ գործոններից մեկը. Ռուսաստանի եւ Վրաստանի ԱԳՆ ղեկավարները մայիսին ստորագրեցին Բաթումից եւ Ախալքալաքից մինչեւ 2008 թվականը ռուսական ռազմական բազաների դուրսբերման մասին համաձայնագիր:

8. Շանհայի համագործակցության կազմակերպության գոտին տարածվեց Եվրասիայի նշանակալի մասի վրա: Շանհայի համագործակցության կազմակերպությունում (Ռուսաստան, Չինաստան, Ղազախստան, Ղրղզստան, Ուզբեկստան եւ Տաջիկստան) դիտորդներ դարձան Իրանը, Հնդկաստանը եւ Պակիստանը:

9. Միավորվեցին կենտրոնասիական համագործակցության կազմակերպությունը եւ Եվրասիական տնտեսական համագործակցությունը, որը վերջ դրեց այդ կազմակերպությունների մի շարք գործառույթների կրկնությանը:

10. Ավարտվեց ռուս սահմանապահների դուրսբերումը Տաջիկստանից, որ սկսվել էր անցած տարվա վերջին:

Արտոնյալ ռեժիմով գազ Աբխազիային եւ Հարավային Օսիային

ՄՈՍԿՎԱ, 23 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ՆՈՅՅԱՆ ՏԱՊԱՆ: Պետդումայի ԱՊՀ գործերի եւ հայրենակիցների հետ կապերի կոմիտեի նախագահ Անդրեյ Կոկոշինը հասկացնել է տվել, որ Մոսկվան մտադիր է պահպանել Աբխազիայի եւ Հարավային Օսիայի գազամատակարարումների արտոնյալ ռեժիմը: «Ինչ վերաբերում է Աբխազիայի եւ Հարավային Օսիայի գազամատակարարումներին, ապա մեզ բարեկամ խորհրդային Միության նախկին ինքնավար այդ հանրապետությունների առնչությամբ Պետական դումայի շատ պատգամավորներ այդպիսի դիրքորոշում ունեն», ասել է Կոկոշինը՝ «Ինտերֆաքսի» կենտրոնայդպիսի դիրքորոշում ունեն», ասել է Կոկոշինը՝ «Ինտերֆաքսի» կենտրոնակայանում կայացած ուրբաթօրյա մամլո ասուլիսում պատասխանելով համապատասխան հարցին:

Գյուղատնտեսական տարվա ոսկե մեդալակիրները

7 մեդալներ հում մթերող եւ վերամշակող ձեռնարկություններին

ԿԱՐԻՆԵ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

Արդեն 2 տասնամյակի կենսագրությամբ Ջրաղբյուրի պահածոների գործարանի «Արտաշես» ՍՊԸ-ն տարեկան 1,5 մլն դոլարի արտադրանք է արտահանում ԱՄՆ: Տեսականին հայկական ծննդյան խոհանոցի, ավելի ճիշտ՝ ավանդական մառանի շուրջ 3 տասնյակ անուն բաղադրիչներն են՝ մուրաբաներ, ջեմեր, հյութեր, սմբուկի խավիար, որոնք մեծ պահանջարկ ունեն եւ 100 տոկոսով իրացվում են այնտեղ: Այս ձեռնարկությունը տարածաշրջանում միակն է, որ որակի միջազգային բոլոր տեսակի ստանդարտները հաղթահարելով, վերջերս արժանացավ նաեւ Հիզիենայի միջազգային մրցանակի: Ձեռնարկության տնօրեն Արտաշես Գասպարյանն ասում է, որ հաջորդ տարի նախատեսում է նաեւ արտադրանքի 20 տոկոս աճ: Կառավարությունն իբրեւ օժանդակություն այս տարի 5 հա հող հատկացրեց ընկերությանը, եւ արդեն 1000 պտղատու ծառ են հասցրել տնկել:

Երեկ «Կոնգրես» հյուրանոցում «Արտաշես» ՍՊԸ-ն միակը չէր, որ իբրեւ լավագույն ձեռնարկություն ներկայացել էր ՀՀ գյուղնախարարության եւ ԱՄՆ պետդեպարտամենտի կողմից աջակցվող Ագրոբիզնեսի եւ գյուղի զարգացման կենտրոն հիմնադրամի մրցանակաբաշխությանը: «Գյուղատնտեսական նվաճումների համար» ոսկե մեդալի արժանացան «Երեւանի կոնյակի գործարան», «ՄԱՊ», «Աշտարակ կաթ» ՓԲԸ-ները, «Աշոցքի պանրագործարան» ՍՊԸ-ն, «Արտաշատի պահածոների գործարան» ԲԲԸ-ն, «Եվրոթերմ» ՓԲԸ-ն: Այս բոլոր ձեռնարկությունների արտադրանքը մեծ պահանջարկ ունի ոչ միայն ներքին շուկայում, այլեւ միանգամայն մրցունակ է միջազգայինում: «Եվրոթերմ» ձեռնարկությունն անցած տարվա հազարի փոխարեն այս տարի 5 հազար տոննայից ավելի մթերում կատարեց: «Կիլիկիա» գարեջրի գործարանը 3 անգամ մեծացրեց արտադրության ծավալները:

Տես էջ 2

Ականազերծված տարածքները ուսումնասիրվել են

Երեկ հրավիրված ասուլիսի ժամանակ լրագրողներին ներկայացվեցին ՊՆ ականազերծման կենտրոնի եւ ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի համատեղ իրականացրած «Ականների ազդեցության հետազոտություն» ծրագրի արդյունքները, ականազերծման կենտրոնի աշխատանքների մեկ տարվա արդյունքները, ականազերծված ու աղտոտված տարածքների ուսումնասիրման եզրակացությունները:

ՄԱԶԾ հայաստանյան գրասենյակի մշտական ներկայացուցչի պաշտոնակատար Ալեքսանդր Ավանեսովը բարձր գնահատեց կենտրոնի աշխատանքը եւ նշեց, որ կարեւոր հանգամանք է, երբ Հայաստանի կառավարությունն իր վրա է վերցրել այդ աշխատանքների իրականացումը: «Այն բոլոր տարածքներում, որտեղ աշխատել են ականազերծման կենտրոնի 70 սակրավորները եւ արտերկրում հատուկ վարժեցված 18 շները, հայտնաբերվել եւ ոչնչացվել են 72 հակահետեւակային ականներ (տարբեր տիպի), 32 հակատանկային ականներ, 1800-ից ավելի չպայթած այլ առարկաներ ու զինամթերք», նշեց ՊՆ ինժեներական վարչության պետ Ռուսանիկ Աղոյանը: Գոհ էր նաեւ Եվրոպական հանձնաժողովի ՀՀ-ի մարդասիրական ականազերծման ծրագրի պատասխանատու Գեորգ Միլերը, ու գտնում էր, որ աշխատանքները շարունակվելու են:

Հայաստանում ականների ազդեցության հետազոտության (ԱԱՀ) արդյունքում Հայաստանի 5 մարզերում՝ Տավուշ, Գեղարքունիք, Արարատ, Վայոց ձոր եւ Սյունիք, հայտնաբերվել են 102 կասկածյալ-վտանգավոր տարածքներ, ականների ազդեցություն կրող 60 համայնքներ, որոնցից 39-ում ականներից եւ չպայթած զինամթերքից կան 380 նախկինում եւ 14 վերջին երկու տարում տուժածներ: Ընդհանուր առմամբ Հայաստանում ականների ազդեցության կասկածյալ աղտոտված տարածքի մակերեսը կազմում է 321. 677.110 քմ: Ականների եւ չպայթած զինամթերքի ազդեցությունը ընդհանուր առմամբ իր վրա կրում է 68.733 մարդ:

Վերջին երկու տարում 14 տուժածները տղամարդիկ են, որոնցից 4-ը երիտասարդ, մեկը զոհվել է: Ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզվել է, որ սոցիալ-տնտեսական վնաս են կրել արգելավայրերը՝ արոտավայր, բերքատու հող, անմշակ հող, անտառ, ճանապարհներ եւ արահետներ: Մարդիկ տուժում են ոչ միայն արոտավայրերի եւ անմշակ հողերի օգտագործման, այլեւ լայնածավալ օգտագործվող բերքատու հողերի արգելափակումների պատճառով:

Ինչպես տեղեկացրեց ՄԱԶԾ Հայաստանի մարդասիրական ականազերծման ծրագրի համակարգող Արմեն Գրիգորյանը, ծրագրի մեկ տարվա գործունեության արդյունքում հավաքված տվյալների հիման վրա հանգել են հետեւյալ առանցքային եզրակացությունների. աղտոտված են միայն Ադրբեջանին սահմանակից մարզերի սահմանամերձ այն տարածքները, որտեղ տեղի են ունեցել ռազմական գործողություններ կամ որոնք գտնվել են մարտադաշտին մոտ: Ամենաաղտոտված մարզերը համարվել են Սյունիքը եւ Տավուշը: Զինվորական արգելափակված գոտում գտնվող 50 կասկածյալ-վտանգավոր տարածքները կազմում են դրանց ընդհանուր թվի գրեթե կեսը՝ 217.965 քմ մակերեսով: Ականազերծումն այդ տարածքներից կարող է դառնալ երկրում աղքատության հաղթահարման կարեւորագույն միջոցառում, որը հնարավորություն կտա բարելավելու աղտոտված համայնքների սոցիալ-տնտեսական պայմանները:

Հայաստանի ականների ազդեցության հետազոտության տվյալները հաստատում են այն փաստը, որ թեեւ վերջին զինվորական գործողությունները տեղի են ունեցել եւ վերջին ականները տեղադրվել են 11 տարի առաջ, երկիրը դեռեւս տառապում է ականներով եւ չպայթած զինամթերքով աղտոտվածության հետեւանքներից, իսկ ականների վնասազերծման անհրաժեշտ միջոցառումների կայուն ֆինանսավորման դեպքում՝ հնարավոր է կարճ ժամանակահատվածում Հայաստանը դարձնել ականներից ազդեցություն չկրող երկիր:" Հենց այդ հարցով էլ ՀՀ վարչապետի որոշմամբ ձեւավորվել է միջգերատեսչական հանձնաժողով, իսկ իրականացվող ծրագիրը ֆինանսավորել է Եվրոպական միությունը, համաֆինանսավորողներն են՝ ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիրը եւ ՀՀ կառավարությունը, տեխնիկական օգնությունը տրամադրել է Ամերիկայի Վիետնամի վետերանների հիմնադրամը:

ՄԱՐԻՆԵ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

Գյուղատնտեսական տարվա ոսկե մեդալակիրները

1-ին էջից

Անցնող տարին առանձնացավ պտղի ու բանջարեղենի աննախադեպ առատությամբ, այնպես որ հատկապես ծիրանի, դեղձի ու խաղողի այգետերերը բերքն իրացնելու լուրջ դժվարությունների առաջ կանգնեցին: Տեղական շուկայում արդեն կայացած ձեռնարկությունները կարողացան խնդիրն առանց բարդությունների լուծել նույնիսկ հանրապետության ամենահեռավոր մարզերում ու գյուղերում: «Նրանք ճիշտ աշխատեցին գյուղացու հետ, ժամանակին, առանց ձգձգումների կատարեցին վճարումները, ինչը տարիներ առաջ մշտական բողոքի առարկա էր: Այս ձեռնարկությունները կարողացան ընդլայնել իրենց շուկան եւ արտադրության ծավալները», մրցանակները հանձնելիս ասաց գյուղնախարար Դավիթ Լոքյանը:

Որոշակի հաջողություններ են արձանագրել նաեւ կաթ ու միս արտադրող գործարանները: Վաճառքի պրոբլեմը վաղուց անհետացել է, գնորդը կա: Այսօր արդեն քննարկումների թեմա է դարձել գնային քաղաքականությունը:

1000-3000 դոլարի չեկեր հանձնվեցին նաեւ 1 տասնյակից ավելի ձեռնարկությունների՝ որոշակի տեխնոլոգիաների ու սարքավորումների ձեռքբերման համար:

Ամերիկյան 200 դոլարի սահմաններում դրամական պարգեւներ ստացան մթերող ձեռնարկությունների հետ առավել ակտիվ աշխատած ու բարձրորակ հումք ներկայացրած գյուղացիներն ու գյուղացիական տնտեսությունները:

Իհարկե, մթերողներին ու վերամշակողներին խրախուսելու համար ամեն տարի կազմակերպվող այս միջոցառումը, հենց նախարարի խոստովանությամբ, դեռեւս չի հենվում հստակ չափորոշիչների վրա: Առանձին ձեռնարկությունների համար, օրինակ, կոնկրետ թվեր ու ցուցանիշներ չնշվեցին: Հնարավոր է նաեւ, որ մրցանակաբաշխությունից դուրս մնաց ոչ պակաս արժանավոր որեւէ արտադրություն: Նախարարը սակայն հույս ունի, որ հաջորդ մրցանակաբաշխությունն այդ տեսանկյունից ավելի հստակված կլինի:

Հիմնադրամներ գյուղատնտեսության համար՝ 2006 թվականին

Ֆինանսների նախարարության կազմում ստեղծված Գյուղական ֆինանսավորման կառույցը 2006 թվականի հունվարի 1-ից ցածր տոկոսադրույքներով վարկեր կտրամադրի ձեռնարկություններին: Նպատակը վերամշակման ոլորտի խնդիրների մեղմացումն է լինելու:

Ի լրումն «Հազարամյակի մարտահրավերներ» ծրագրով եւս 8,5 մլն դոլար վարկային գումար կտրամադրվի գյուղատնտեսությանը: «Հնարավոր է, որ այս գումարի մի որոշակի մասը եւս տրամադրվի Գյուղական ֆինանսավորման կառույցին: Մենք ամեն ինչ անելու ենք, որ 2006 թվականին Հայաստանում սկսեն գործել գյուղատնտեսությունը ֆինանսավորող հիմնադրամներ, եւ ֆինանսավորեն այնպիսի մոդելով, ինչպիսին արդեն 100 տարի գործում է ԱՄՆ-ում: Այսինքն՝ կազմավորվի գյուղատնտեսության ոլորտը ֆինանսավորող բանկային համակարգ:

Ես հույս ունեմ, որ արդեն հուլիսին մենք կզգանք նաեւ ամերիկյան բանկային համակարգի ներկայությունը Հայաստանում», հանրապետության հումք մթերող ու վերամշակող ձեռնարկությունների ու ֆերմերների հետ հանդիպմանն ասաց գյուղնախարար Դավիթ Լոքյանը:

«2006-ը կլինի քաղաքական հստակեցումների տարի»

1-ին էջից

Միջազգային գործունեությունը եւս ակտիվ է եղել, այս տարի Հայաստանի Ազգային ժողովը նոր կապեր է ստեղծել աշխարհի 30 երկրների խորհրդարանների հետ, նշվել է ԱԺ 15-ամյակը, որտեղ մի քանի տասնյակ երկրներից եւ միջազգային կառույցներից պատվիրակություններ են մասնակցել, ինչը նպաստել է պառլամենտարիզմի զարգացմանը Հայաստանում եւ նոր միջազգային կապեր ստեղծելուն: 2007 թվականի հունվարի մեկից կգործի հարավկովկասյան երեք երկրների միջխորհրդարանական վեհաժողովը (Հայաստան, Վրաստան, Ադրբեջան), որը կարող է կարեւոր գործոն դառնալ տարածաշրջանում առկա, ճշտման կարոտ խնդիրների քննարկման ու լուծման համար:

ԱԺ քաղաքական գործունեությունը. Քաղաքական երկխոսությունն արդյունավետ լուծման ճանապարհ համարելով՝ ԱԺ նախագահը դրական գնահատեց այն փաստը, որ 2005 թվականին ընդդիմությունը վերադարձավ խորհրդարան տեւական բոյկոտից հետո. ըստ նրա ԱԺ-ն քաղաքական մարմին է, եւ եթե երկրում հանդուրժողականության մակարդակն ավելի բարձր լինի, մենք կունենանք ավելի բարձր արդյունքներ:

Հանրաքվեի ժամանակ արձանագրված կեղծիքների վերաբերյալ գլխավոր դատախազին ուղղված ԱԺ նախագահի դիմումի մասին հարցին արձագանքելով՝ Ա. Բաղդասարյանն առաջարկեց լրագրողներին ճիշտ մեջբերումներ կատարել քաղաքական գործիչների խոսքերից եւ ապա հիշեցրեց երկու օր առաջ ԱԺ մամուլի ծառայության տարածած պաշտոնական հաղորդագրության, այսինքն՝ հենց դատախազին ուղղված նամակի մասին՝ առաջարկելով կարդալ: «Եթե նամակի պատասխանը ստացվի՝ ես անպայման կտրամադրեմ ձեզ»: Իսկ թե ինչու հանրաքվեի մասին կոալիցիայի հայտարարությունը ստորագրած ուժը կոալիցիայի տեսակետից տարբեր տեսակետ է հայտնել՝ ՀՅԴ համագումարում ինչած այս տեսակետի, որպես հարց վերաուղղմանը, Ա. Բաղդասարյանը պատասխանեց. «Նախ ես հայտարարությամբ հանդես չեմ եկել, այլ հարցազրույց եմ ունեցել, որտեղ արտահայտել եմ իմ հրապարակային դիրքորոշումը, եւ ճիշտ եմ արել, ես մնում եմ իմ համոզմունքին»: Վերջին 5 օրում կոալիցիայի երկու կուսակցությունները հայտարարում են ներկոալիցիոն վերաձեւումների, բանակցությունների եւ վերադասավորումների մասին, ինչ է մտածում այդ մասին կոալիցիայի երրորդ կողմի առաջնորդը. անկախ տարաձայնություններից, կոալիցիան կարողացել է լուծել իր առջեւ դրված խնդիրները՝ նպաստելով երկրի կայունությանը: 2006 թվականին կոալիցիայի ներսում անպայման տեղի կունենա լուրջ քննարկում՝ հետագա գործունեության խնդիրները հստակեցնելու վերաբերյալ, քանի որ 2007-ը նախընտրական տարի է:

Մեծ աղմուկ հանելու անհրաժեշտություն չկա, նորմալ, սովորական աշխատանքային գործընթաց է: Ըստ նրա՝ «Օրինաց երկիրն» այսօր ամենակազմակերպված քաղաքական ուժերից մեկն է, պաշտոնական տվյալներով՝ ամենախոշոր քաղաքական կազմակերպությունը: «Դժվար իրավիճակները թույլերին բաժանում, ուժեղներին միավորում են՝ ես կողմնակից եմ քաղաքական խաղաղ մրցակցության: ՕԵԿ-ը այսօր պատրաստ է մասնակցել ընտրություններին եւ ունենալ լավ արդյունքներ: Կլինի պայքար՝ բնական է», ասաց ՕԵԿ առաջնորդը:

Քաղաքական դաշտի վերադասավորումների մասին. 2006-ը, ըստ ԱԺ նախագահի, լինելու է քաղաքական հստակեցումների տարի: «Ես ինքս որեւէ արհեստական գործընթացի դեմ եմ՝ կողմ եմ հրապարակային, ոչ թե ստվերային գործունեության: Չեմ բացառում, այլեւ անհրաժեշտություն եմ համարում 2006-ին տարբեր տեսակի քաղաքական վերադասավորումները, համագործակցությունները իշխանության կամ ընդդիմության դաշտում. այսինքն՝ ոչինչ բացառված չէ, եւ դրան պետք է հանգիստ մոտենալ»:

Նախագահական ընտրություններ. «Այսօրվանից եզրակացություններ անել պետք չէ՝ ամեն ինչ իր ժամանակին, պետք չէ առուն չթռած՝ հոպ ասել», նկատեց ԱԺ նախագահը:

Ղարաբաղի կարգավիճակի ճշգրտումը նախապայման չհամարելով գրավյալ տարածքները թողնելու՝ Միջազգային ճգնաժամային խմբի կովկասյան տարածաշրջանի պատասխանատուի հայտարարության վերաբերյալ **«Ազգի»** հարցին Ա. Բաղդասարյանի պատասխանն այսպիսին էր. պաշտոնական դիրքորոշումները հրապարակի վրա են, եւ պետք է սահմանափակվել դրանցով: Ղարաբաղի խնդիրը պետք է լուծվի երկու ժողովուրդների շահերի հաշվառումով, չպետք է լինի որեւէ ժողովրդի ազգային արժանապատվության հաշվին:

Մրցանակներ՝ լրագրողներին

Արդեն երրորդ տարին Արցախի ժուռնալիստների միությունը կազմակերպում է մրցանակաբաշխություններ: Այս տարվա մրցանակաբաշխությունը, ի տարբերություն նախորդ տարվա, երեք անվանակարգով էր:

Օրեր միության վարչությունում ամփոփվեցին 2005 թվականի մրցանակաբաշխության արդյունքները, իսկ երեկ հանձնվեցին մրցանակները: «Հասարակական-քաղաքական թեմաներով լավագույն վերլուծությունների համար» մրցանակը շնորհվեց ռադիոլրագրող Ծովինար Գրիգորյանին, «Զինվորական թեմաներով լավագույն հրապարակումների համար» մրցանակի արժանացավ զինվորական լրագրող Արիս Գրիգորյանը, իսկ տարվա երիտասարդ լրագրող ճանաչվեց «Հայկի սերունդ» երիտասարդական թերթի խմբագիր Նորայր Հովսեփյանը:

Կ. Գ.

«ԱԶԳ» ՕՐԱԹԵՐԹ
Հրատարակության ԺԲ տարի
Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
«ԱԶԳ ՕՐԱԹԵՐԹ» ՍՊԸ
Երեւան 375010 Հանրապետության 47
ֆաքս 374 1 562863
e-mail: azg2@arminco.com
www.azg.am
Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ /հեռ 521635
Խմբագիր
ՊԱՐՈՅՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ /հեռ 529221
Լրագրողների սենեակ /հեռ 581841
Համակարգչ. ծառայութիւն /հեռ 582483
Շուրջօրյա լրահավաք ծառայություն /հեռ 529353
Համակարգչային շարուածքը «Ազգ» թերթի
Թերթի նիւթերի ամբողջական թէ մասնակի արտատպումները տպագիր մամուլի միջոցով կամ ռադիոհեռուստատեսութեամբ առանց խմբագրութեան գրաւոր համաձայնութեան խստիւ արգելւում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրաւունքի մասին օրէնքի
Նիւթերը չեն գրախօսւում ու չեն վերադարձւում
"AZG" Daily NEWSPAPER
Editor-in-chief
H.AVEDIKIAN / phone: 521635
47 Hanrapetoutian st.,
Yerevan, Armenia

2005 մեր նպատակն էր օդանավակայանի նոր ուղևորային համալիրի կառուցումը.
A new airport terminal was our goal for 2005.

Մի տարի անց մեր խոստումները իրականանում են
After a year, our promises are coming true.

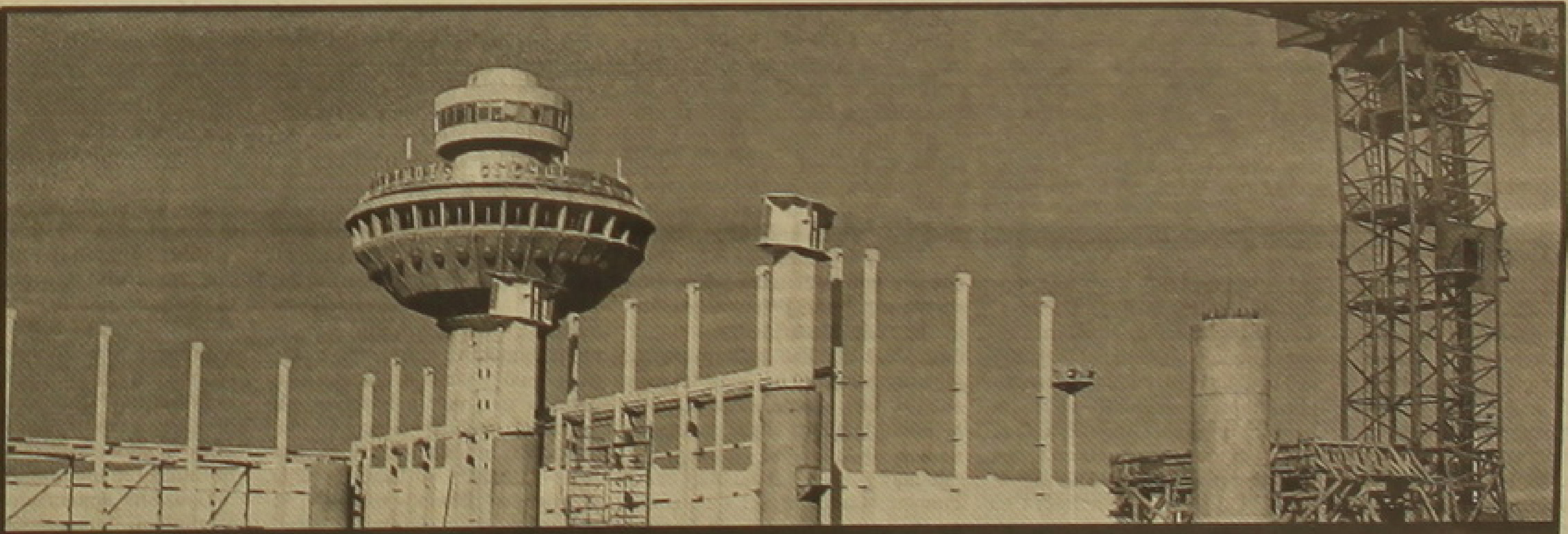

Եվ թույլ տալիս մեզ առաջ ընթանալ 2006-ին:
For us to keep moving forward in 2006.

ZVARTNOTS
ARMENIA INTERNATIONAL AIRPORTS

Բարի գալուստ աշխարհ. Բարի գալուստ Արմենիա Միջազգային Օդանավակայաններ:
Welcome to the world. Welcome to Armenia International Airports.

ՀԵՏԱՔՆՆՈՂ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԻ «ՌԵԳԻՈՆ» ԿԵՆՏՐՈՆ

ԼԱՈՒՐԱ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ,
«Ռեգիոն» հետազոտական կենտրոն

«Ոչ խաղաղության, ոչ պատերազմի» ռեժիմը, որում գտնվում են հայկական եւ ադրբեջանական կողմերը, տարբեր ընկալումներ ունի: Այն կամ դիրքորոշումները վերանայելու ու իրար մոտեցնելու հնարավորություն է, կամ էլ թայմ-աուտ է, հանգիստ՝ վճռական մարտից առաջ: «Մարտի» մեջ յուրաքանչյուրն իր իմաստն է դնում. կան այդ բառն իր ուղիղ իմաստով ընկալող եւ կիրառող ուժեր, կան նաեւ այնպիսիները, որոնք համոզված են, որ պատերազ-

այնպիսին, ինչպիսին են իրականում, այլ այնպիսին, ինչպիսին պետք է: Ձգձգված խաղաղության պայմաններում թշնամանքը մեկ այլ, ավելի դժվար հաղթահարելի հանգամանք է, որը վստահաբար կարելի է անվանել «ոչ խաղաղության, ոչ պատերազմի» հասարակությունների սինդրոմ: Այդ սինդրոմը համակել է ոչ միայն հայ-ադրբեջանական հակամարտության բոլոր փուլերին մասնակցած խավերին, այլեւ դրա պայմաններում հասունացած, հակադիր կողմին ստացվող տեղեկատվությունից ճանաչող, իրենց մոտ տարածված ստերեոտիպերի շրջա-

Եթե դատենք հայ եւ ադրբեջանցի ընթերցողներին մատչելի ԶԼՄ-ների նյութերից, ապա կարելի է գալ եզրակացության, որ հայերի եւ ադրբեջանցիների միջեւ շփումներն ընդունվում են կամ զուտ քմծիծաղով, կամ էլ ակնհայտ զգուշավորությամբ: Սակայն մեր ուսումնասիրություններից հետեւում է, որ հակառակ կողմին ոչ թշնամաբար մոտեցող ուժերի նկատմամբ վերաբերմունքը միանշանակ բացասական անվանել չի կարելի: Նրանք, ովքեր այդպիսի ուժերին բնութագրել են որպես լրտեսների, դավաճանների, կամ նման այլ գնահատականներով, եր-

վածում գործադրվել են համատեղ բազմաթիվ ջանքեր, որպեսզի տեղի ունենան հայերի եւ ադրբեջանցիների միջեւ շփումներ, չնայած այն բանին, թե ինչպես են դրանք ընդունվել «այնտեղ՝ տանը» եւ թե ինչ են դրանցից իրենց համար դուրս բերել այդ շփումներին գնացող մարդիկ: Հիմնականում շփվում, համագործակցում են լրագրողները, լրագրողական կազմակերպությունները, քաղաքագետները, վերլուծաբանները:

Ընդունված է նաեւ համարել, որ հետպատերազմյան ժամանակաշրջանում ընթացող բոլոր զրույցներն

այդ մասին տեղեկացվածությունից, եւ որ հասարակությունների մեջ հակասությունների հաղթահարման մասին եղած կարծիքներն ավելի բազմազան են արտաքին աշխարհին դրանց ներկայացումներից:

Այս ամենից ելնելով՝ մենք փորձում ենք կազմակերպել հեռակա երկխոսություն հայ եւ ադրբեջանական հասարակությունների ամենատարբեր խավերի ներկայացուցիչների, տարբեր մասնագիտությունների տեր մարդկանց միջեւ, այդ թվում նաեւ այնպիսի մարդկանց, որոնք ոչ միայն երբեք չեն շփվել, այլեւ քիչ են ճանաչում իրար: Հարցազրույցնե-

Ճանաչո՞ւմ են իրար հասարակությունները. ներկայացվող եւ ռեալ իրականություն

մը շղթայական ռեակցիա է, հող ռեւանշի համար, հետեւաբար՝ ելք չէ ստեղծված իրավիճակից: Ընդունված է համարել, որ պատերազմի վերսկսման հնարավորության մասին խոսակցություններն ավելի շատ քարոզչական բնույթի են, առաջին հերթին հասցեագրված հակառակորդ կողմին եւ միջազգային հանրությանը: Եվ ջրբաժանից դեպի պատերազմ քայլ չի արվի: Եթե հարց տրվի, թե ինչ են ուզում հասարակությունները (պատերազմ, թե՞ խաղաղություն), ապա գլխում առաջին հերթին կծագի խաղաղություն պատասխանը: Քանի որ խաղաղությունը ժամանակակից մարդ արարածի բնական վիճակն է: Ըստ էության, վերջին երկու տարիների ընթացքում Հայաստանում եւ Ադրբեջանում բնակչության տարբեր շերտերի, տարբեր ներկայացուցիչների շրջանում անցկացված մեր հարցումները նույնն են վկայում. մարդիկ չեն կարող հանգիստ ընդունել ռազմական գործողությունների ռեալ հնարավորությունը, պատերազմ չեն ուզում, քանի որ արդեն մեկ անգամ անցել են դրա միջով: Ադրբեջանում սովորական մարդիկ ասում են՝ պատերազմ չենք ուզում, բայց այնուամենայնիվ ուզում ենք փոխել ներկայիս իրավիճակը: Հայ հասարակության մեջ պատերազմի մասին խոսում են «ամեն դեպքի համար», այն դեպքի, եթե պատերազմը հարկ կլինի ընդունել որպես անխուսափելի իրողություն:

Հայ եւ ադրբեջանական ներկայիս հասարակությունները կարծես իրար մասին ամեն ինչ գիտեն, բայց ներկայանում են մեկը մյուսին ոչ

նակներում կոնկրետ մարդկանց ընկալող սերունդներին:

Ահա մեր ուսումնասիրություններից ստացված ընդամենը մի քանի արդյունքներ. Հայաստանի 1000 քաղաքացիներից միայն 38-ը, եւ Ադրբեջանում նույնքան հարցվածներից ընդամենը 15 մարդ դժվարացան մատնանշել հակառակորդ կողմին բնորոշ երեք հատկանիշ: Մնացած բոլորը ճնշող մեծամասնությամբ մատնանշում էին ընդգծված բացասական հատկանիշներ: Ընդ որում՝ նման գիտելիքները բնորոշ էին ոչ միայն նրանց, ովքեր իրենց կյանքի ընթացքում ունեցել են «կենդանի ադրբեջանցիների» կամ «կենդանի հայերի» հետ շփվելու հնարավորություն (միջին եւ ավագ տարիքի մարդիկ), այլեւ 16-25 տարեկան երիտասարդներին: Հակառակ կողմի, ընդհանուր առմամբ հակառակորդ ժողովրդի մասին տեղեկատվությունը հարցվածները մեծամասամբ ստանում են սեփական երկրի ԶԼՄ-ներից, ռուսաստանյան ԶԼՄ-ներից, ինտերնետից: Իհարկե, երկու երկրներում հարցման ենթարկվածների մեջ կան եւ այնպիսիք, ովքեր նման տեղեկատվությունը ստանում են նաեւ այսպես կոչված «միջանձնական շփումներից» (ծանոթների հետ զրույցներից, բամբասանքներից եւ այլն), բայց դրանք 2000 հոգուց 10-ն են:

Սակայն կան նաեւ այլ արդյունքներ, որոնք վկայում են, որ վերաբերմունքն այն ուժերի, կազմակերպությունների, մարդկանց նկատմամբ, ովքեր թշնամաբար չեն մոտենում հակառակորդ կողմին, այնպիսին չէ, որը սովորաբար ցուցադրվում է:

կու երկրներում բոլոր հարցվածներից ընդամենը մի քանիսն էին:

Կան հայերի եւ ադրբեջանցիների, նրանց պետությունների, հասարակության տարբեր շերտերի ներկայացուցիչների, հասարակ քաղաքացիների միջեւ համագործակցության վերաբերյալ տարբեր կարծիքներ եւ մոտեցումներ: Մի տեսանկյունից նման համագործակցությունն անհնարին է եւ անպետք մինչեւ Ղարաբաղյան կոնֆլիկտի վերջնական կարգավորումը, քանի որ հասարակությունների միջեւ այսօրվա շփումներն ընթանում են բացառապես միջազգային կազմակերպությունների նախաձեռնությամբ եւ ֆինանսավորմամբ: Հետեւաբար՝ մինչեւ կարգավորումն իրենց՝ կողմերին, շփումները պետք չեն: Մեկ այլ կարծիքով՝ անկախ կարգավորման գործընթացում առկա իրավիճակից, զարգացումներից, երկու ժողովուրդների ներկայացուցիչների միջեւ շփումներն անհրաժեշտ են, տեղեկատվական փոխանակումները՝ ծայրաստիճան կարեւոր: Նման մոտեցման կողմնակիցները, որոնց թվին պատկանում եմ նաեւ ես, գիտեն, որ այս տեղեկատվական աշխարհում կողմերի միջեւ տեղեկատվական վակուումին հասնելը, եւ գլխավորը՝ այն պահպանելը պարզապես հնարավոր չէ. վակուումն անմիջապես լցվում է միջնորդավորված, ռեալ իրականության հետ հաճախ ոչ մի կապ չունեցող, գլխավորը՝ նույնիսկ կողմերից եւ ոչ մեկի շահերին չհամապատասխանող տեղեկատվությամբ: Ռազմաճակատում հրադադարի հաստատումից հետո անցած ժամանակահատ-

ու բանավեճերն արդեն սպառվել են, այլեւս ոչ մի նոր բան տալ չեն կարող: Ի դեպ՝ նման կարծիքի են նաեւ երկու երկրներում որոշ լրագրողներ, որոնք գիտեն, որ ոչ մի նոր բան հակառակ կողմի ներկայացուցիչների հետ զրույցներից (իսկ դրանք, որպես օրենք, քաղաքական եւ հասարակական գործիչներ են, փորձագետներ) իրենք ստանալ չեն կարող: Ոչ միայն այն պատճառով, որ, ըստ էության, կենդանի եւ հեռակա բանավեճերին մասնակցող անձանց շրջանակը համարյա չի փոխվում, այլեւ այն պատճառով, որ տեղեկատվական պատերազմի պայմաններում հասարակական կարծիքի միաձուլությունն այդ պատերազմում հաղթանակ տանելու գրավականն է:

Դիվանագիտական պայքարը, որը մղվում է բոլոր մակարդակների պաշտոնական շրջանակների միջեւ, ընթանում է տեղեկատվական պատերազմի ֆոնին: Հասարակություններն իրենց ամբողջության մեջ ստանում են տեղեկատվություն, որը ծագում է ոչ մի կերպ իրար չկապվող երկու կողմերի «ազգային շահերից», կամ էլ տեղեկատվական «վոլեյբոլի» արդյունքում հետեւյալ բանաձեւով՝ «Նրանք ասացին, մենք հերքեցինք, նրանք հերքեցին մեր հերքումը»: Իհարկե, չի կարելի պնդել, թե «առաջին ձեռքից» ստացվող տեղեկատվությունը կարող է կտրուկ նպաստել դիրքերի մոտեցմանը, կամ էլ փոխարինել կարգավորման գործընթացին: Սակայն ակնհայտորեն քչերը կփորձեն հերքել, որ հայ-ադրբեջանական փոխհարաբերությունների իրողությունները զգալիորեն ավելի լայն են հասարակությունների

րում եւ վերլուծական հոդվածներում շրջապատող աշխարհի, երկու հասարակությունների ներկայիս կյանքի մասին կարծիքներն ու գնահատականները ոմանց կարող են դրդել այն մտքին, որ իրենց մինչ այդ ունեցած պատկերացումները ճիշտ էին, մյուսներին, ընդհակառակը, մղել նոր խորհրդածությունների: Սա բնական է: Եվ այս հարցում ես պատրանքներ չունեմ: Սակայն հուսով եմ, որ երկու երկրներում ընթերցողներին ներկայացվող նյութերը քայլ են դեպի հակառակ կողմի մասին տեղեկատվական հետաքրքրության բավարարումը: Հետաքրքրություն, որը կայուն է, եւ այդ մասին վկայում են տարբեր, այդ թվում նաեւ մեր կենտրոնի 2002-2005 թթ. անցկացրած հետազոտությունները:

Այս նախաձեռնությունն իրականացվում է Հետաքննող լրագրողների «Ռեգիոն» հետազոտական կենտրոնի եւ Խաղաղության եւ ժողովրդավարության ինստիտուտի (Ադրբեջան) համատեղ ջանքերով, «Ստերեոտիպերի հաղթահարում եւ ընդհանուր տեղեկատվական միջավայրի ստեղծում» ծրագրի շրջանակներում եւ «Conciliation resources» կազմակերպության աջակցությամբ:

Նյութերը տպագրվում են միաժամանակ Հայաստանում «Ազգ» (http://www.azg.am) եւ Ադրբեջանում «Նովոյե վրեմյա» (http://www.novoye vremya.com) թերթերում, դրանց կարելի է ծանոթանալ նաեւ «Hetq-online» ինտերնետային շաբաթաթերթում (http://www.hetq.am):

«Ղարաբաղյան հակամարտությունը հարկավոր է լուծել համակովկասյան համատեքստում, կովկասյան-եվրոպական ինտեգրման համատեքստում»

Հարցազրույց «Թուրան» տեղեկատվական-վերլուծական գործակալության տնօրեն Մեհման Ալիեւի հետ

Մեհման Ալիեւ, 1991 թվականին հիմնադրել է Ադրբեջանում առաջին՝ «Թուրան» անկախ տեղեկատվական-վերլուծական գործակալությունը: Ադրբեջանի խմբագիրների խորհրդի եւ Մամուլի խորհրդի անդամ է: Բազմաթիվ վերլուծական հոդվածների եւ հրապարակումների հեղինակ է:

- Ինչպե՞ս եք գնահատում հայրենական ԶԼՄ-ների այսօրվա վիճակը:

- Յուրաքանչյուր ԶԼՄ-ի վիճակը մեծամասամբ որոշվում է նրա ֆինանսական դրությամբ: Ադրբեջանական ԶԼՄ-ների հիմնական խնդիրն այն է, որ նրանք ֆինանսական առումով ինքնաբավ չեն: Այսպիսի իրավիճակ ստեղծվեց իշխանությունների կողմից՝ ԶԼՄ-ների, որպես հասարակության գիտակցության վերահսկման գործիքի նկատմամբ համատարած վերահսկողություն իրականացնելու նպատակաուղղված քաղաքականության հետեւանքով: Օրինակ՝ 1998 թվականից ի վեր ադրբեջանական մամուլի էջերից անհայտացավ գովազդը՝ թերթերի հիմնական շահույթը: Գոյատեւել այն փոքր տպաքանակի հաշվին, որ ունեն բոլոր թերթերը, անհնար է: Այս իրավիճակում թերթին մնում է մեկ ճանապարհ՝ ծախվել եւ կատարել այն «երաժշտությունը», որը պատվիրում է գնորդը:

- Այսինքն, Ադրբեջանում, փաստորեն, գոյություն չունե՞ն անկախ ԶԼՄ-ներ:

- Այո, Դուք ինձ ճիշտ հասկացաք: Իհարկե, որոշ ԶԼՄ-ներ փորձում են ինչ-որ կերպ անկախ գոյատեւել, բայց այդպիսիք չնչին քանակություն են կազմում:

- Իսկ Ձեր ղեկավարած «Թուրան» գործակալությո՞ւնը:

- Մենք տպագիր մամուլ չենք: Մեր բաժանորդներից շատերը արտասահմանում են, դա էլ մեզ հնարավորություն է տալիս փոքրիշատե ինքնուրույնություն պահպանել: Ես ինչ-որ ժամանակ դեռ Հեյդար Ալիեւին ասել եմ, որ մեզ հաջողվում է գոյատեւել, քանի որ մենք կողմնորոշված չենք դեպի ներքին շուկա: Ինչպես եւ բոլորը, մենք մտածում ենք ոչ թե զարգացման, այլ գոյատեւման մասին:

- Ինչպիսի՞ն է այսօր ադրբեջանցի լրագրողի վիճակը:

- Նշված պատճառների հետեւանքով դժվար է որակյալ լրագրողական թիմ կազմել: Լրագրողը պետք է օժտված լինի այնպիսի հատկություններով, ինչպիսիք են ազնվությունը եւ կոմպետենտությունը: Իսկ ֆինանսական թշվառության եւ նյութական կախվածության պատճառով դժվար է լրագրողական աշխատանքի լավ արդյունքներ ակնկալել:

- Այդպես է բոլոր հարավկովկասյան երկրներո՞ւմ, թե՞ միայն մեզ մոտ:

- Չեմ կարող հաստատ խոսել ամբողջ Հարավային Կովկասի մասին. ո՛չ վրացական, ո՛չ հայկական թերթեր ես չեմ կարդում: Բայց, դատելով այն տեղեկատվությունից, որ ես ստանում եմ տարբեր աղբյուրներից, վիճակն առավել բարվոք չէ: Օրինակ՝ մենք ապարդյուն փորձում էինք մանրամասներ ստանալ վրացական տարբեր ԶԼՄ-ներից «Յենի Ֆիկր» երիտասարդական կազմակերպության ղեկավար Բաշիրլիի հետ կապված սկանդալի վերաբերյալ, որը տեղի էր ունեցել Վրաստանում: Այդ շփումներն ինձ ապացուցեցին լրագրողների կախվածությունը իշխանություններից:

Նման բան տեղի ունեցավ նաեւ այս գործի առնչությամբ հայ գործընկերներից մի շարք դրույթների ճշտման ընթացքում:

→

«Թռչող կարպետներ» եւ «Ճերմակ անուրջներ»

Արարող նկարիչը 70 տարեկան

ՊՈՂՈՍ ՀԱՅԹԱՅԱՆ

Հետսարյանական շրջանի արվեստագետների այն սերունդը, որին պայմանականորեն «60-ականներ» անվանեցին, խոր հետք թողեց հայ նորագույն կերպարվեստում: Պատկերագաղափարական, ձեւաբանական նորագույն խնդիրները նրանց առաջնորդեցին ձերբազատվելու տոտալիտար համակարգի ժամանակավրեպ «կանոններից», արդեն բոլորին հոգնեցրած բանալ թեմաներից, հոգեզուրկ եւ գեղարվեստականությունից հեռու «ստեղծագործություններից»:

Ի հայտ եկան ժամանակի հետ քայլող վառ անհատականություններ, որոնք ի զորու եղան լայնացնելու գեղարվեստական մտածողության ազգային սահմանները, այն տեղափոխելու արդիականության միջազգային չափորոշիչների արժեքային դաշտ: Պայքարի բովում առաջիններից էր եւ մինչեւ օրս իր «դերակատարման» մեջ է Հենրի Էլիբեկյանը՝ որի ստեղծագործության մասշտաբայնությունը ապացուցիչ է. այս դեպքում զարմանալի բառիմաստն անգամ ինչ-որ տեղ թերի է, ոչ լիարժեք: Նրա կարողությունների սահմանները անհավատալիորեն լայն են, արդիականության խնդիրներով առլեցուն, քաղաքացիական եւ ազգային ոգու թանձրացումներով:

Հավասարապես տիրապետելով կերպարվեստի եւ թատերարվեստի հնարամիջոցներին, դրանց դասական եւ ամենաարդիական դրսեւորումներին, նա իր ողջ ստեղծագործական կյանքում ոգու եւ մտքի էներգիան ծառայեցրեց այդ բնագավառներին՝ լրացնելով մեկը մյուսին՝ փոխհարստացնելով դրանք: Բացառությամբ մի քանի բեմադրությունների ձեւավորումների, թատրոնները եւ նրանց գեղարվեստական ղեկավարները այդպես էլ չնկատելու տվեցին բացառիկ ուժի տեր ռեժիսորին, բեմանկարչին՝ խաղը, շարժումը, լույսը, գույնը արխիտեկտոնիկ միասնության մեջ տեսնող եւ պլաստիկական-հոգեբանական նոր միջավայրեր հայտնաբերող նորարար արվեստագետին:

Այսուհանդերձ, Հ. Էլիբեկյանի արվեստի ծանրության կենտրոնը գեղանկարի, քանդակի, գրաֆիկայի բազմաշերտ դաշտի, ինստալյացիաների, կոլաժների, ակցիաների, պերֆորմանսների, նախագծերի մի քանի հազարը անցնող ստեղծագործություններ են՝ ժանրերի դասական եւ արդիական համարձակ խաչաձեւումներով, ձեւերի եւ նշանների բազմաբովանդակ նորագոյացումներով, օբյեկտներով, մոդուլ-թիրախներով...

Արվեստագետի անհանգիստ եսը գերզգայուն ձայնորսիչի նման արվեստի դաշտ է փոխադրում ժամանակակից մարդու եւ աշխարհի տագնապները, ազգային եւ համամարդկային ցնցումներն ու հակասությունները՝ միաժամանակ մարդուն մարդկայնացնող եւ լուսավորող ուղիներ հայտնաբերում: Այս գերլարված, հրաբխանման, դեմոնական ուժով օժտված արվեստագետի կյանքն ու արվեստը մեկը մյուսով պայմանավորված մի ամբողջություն է, մեկը մյուսի բնական շարունակությունը. իր արվեստում նրա ֆիզիկական եւ հոգեկան ներկայությունը նույնքան բնական է, որքան ինքը՝ կենդանի արվեստի խտացում, տարածության եւ ժամանակի մեջ շարժվող արվեստային օբյեկտ: Էությամբ խիզախ, բայց աստիճան սկզբունքային արվեստագետը աշխարհն ու մարդուն ընկալում է հարափոփոխ շարժման, դրամատիկ բախումների, լույսի, գույնի, ծավալի փոխներթափանցումների հավերժ կոնտեքստում: Նրա համար ամեն ինչ շարժման մեջ է՝ լինի կտավ, քանդակային պլաստիկա, գրաֆիկական սեւ ու ճերմակ մակերես, կոնցեպտուալ օբյեկտ, կամ էլ վառ ռեժիսորական ներկայացում: Նրա հազվագյուտ ունիվերսալիզմը յուրաքանչյուր ժանրային տեսակում դրսեւորվում է լիարժեքորեն՝ էլիբեկյանական հանգով ու ձեւամտածողությամբ:

Իր մեջ բնականորեն կրելով XX դ. ավանգարդյան արվեստի հիմնական դրույթները, այնուամենայնիվ, էքսպրեսիոնիզմի արվեստային սկզբունքները առավել հոգեհարազատ են իրեն, քանզի ինքը հոգեկառույցով համապատասխանում է այդ ուղղության հիմնարար բնութագծերին: Սակայն, ինչպես ամեն մի լուրջ արվեստագետ, վերջին հաշվով, Հ. Էլիբեկյանը նույնպես հարազատ է մնացել Վելասկեզից մինչեւ Պիկասո ընկած ավանդույթներին, Մարսել Դյուշանի եւ Յոզեֆ Բոյսի հեղաշրջող գաղափարներին:

1956-ին, քսանամյա պատանու ստեղծածը արդեն պոպարտյան սիմպտոմներ ուներ: Դրա նախադեպը չկար մեզանում: Նա անգամ ծանոթ չլինելով եւ պատկերացում չունենալով այդ շարժման գոյության մասին, գեղարվեստական երկի մեջ բնականորեն ներառել է մարդուն շրջապատող զանազան «օբյեկտներ» (մաշված կոշիկներ, հնամաշ տաբատ, դատարկ ներկատուփեր, կարպետների կտորտանք, զանազան կենդանական մուլյաժներ)՝ լայնացնելով դասական գեղանկարչական միջոցների սահմանները:

Կտավի գեղարվեստական հյուսվածքում հայտնվող զանազան առարկաները կորցնում են նախնական իմաստային նշանաձեւերը, - ձեռք բերելով նոր հասկանիշներ («Կոմպոզիցիա», 1956, «Կեղտոտված կոշիկներ», 1967): Նկարի մակերեսին հայտնված հայկական կարպետի մի կտորը եւ թռչունի մուլյաժը («Կարպետի շարժումը», 1970, «Թռչունով կարպետը», 1971) նախնական վիճակում պասիվ ներկայություններ են, սակայն ներգրավվելով գեղանկարչական ակտիվ միջավայր՝ ձեռք են բերում նոր իմաստ եւ նշանակություն. կարպետը մի անսովոր թեթեւությամբ դուրս է գալիս տարածական միջավայր եւ պոկվում է հենքից՝ կարծես դիտողին թողնելով իր կենդանի հետագիծը: Խորհրդանշանների այս համակարգում կյանքի փիլիսոփայության (մեռնող-հառնող) կեցության գաղտնիքների մի ողջ համանվագ է՝ հյութեղ եւ լարված գեղանկարչական մակերեսներով, դրամատիկ խորքով: Զարմանալիորեն նկարիչը տիրապետում է մարդկային նուրբ զգացմունքների եւ դրամատիկ խտացումների մասշտաբային կոնտրաստներին՝ հարստացնելով մեկը մյուսով: Դիմակների, թռչող օղակների, կերպարանափոխումների, զանազանակերպ տեսիլների ողջ համակարգում նկարչի համանվագային տագնապներն են, ոգու անհանգիստ ծավալումները («Թիթեռ», 1976, «Թռչող կառուցվածքներ», 1978, «Մետամորֆոզներ», 1978, ...):

Ընդհանրապես կեղծ պաճուճանքների, գեղեցկամոլության (որոնցով ողողված են ժամանակակից «արվեստի» սալոնները), պասիվ, անկիրք հայեցողական արտապատկերումների ակտիվ հակառակորդ է նկարիչը՝ չնայած նրբագեղությունն ու փայլուն արտիստիզմը գենետիկորեն նրան տրված են ի վերուստ: Չխորշելով կոպիտ իրականության եզրին մոտենալուց՝ նկարիչն այդ իրականությունն իր արվեստի զորությամբ «տեղափոխում» է գեղեցիկի մոգական աշխարհ: Ժամանակատարածային մեծ ընդգրկումներ ունեն կոնկրետ թեմաներն ու մոտիվները՝ «Հավերժական շարժումներ», «Տեսիլներ», «Հիշողություններ», «Մարդիկ տարածության մեջ» (1978-88 թթ.), որոնք տագնապի, կյանքի անհեթեթությունների, լուսավոր պատրանքների վերարտացոլումներ են, արդիականության գեղարվեստական խտացումներ:

Դրամատիզմի եւ ողբերգականության հասնող նկարչի արվեստը քաղաքացիական շեշտադրումներով ու բաց ակնարկներով է համեմված, այն հագեցված է որոշակի ուղղությամբ, իր մեջ կրում է բաց տեքստեր:

Հենրի Էլիբեկյանը ահագնորեն ապրում է իր ժողովրդի ճակատագրով, նրան «տեսնում» է անցյալի, ներկայի, ապագայի դժվարին խաչուղիներում, ահազանգեր հնչեցնում՝ այս բոլորը դարձնելով արվեստի նյութ ու գեղարվեստական ուղղվածություն: Նրա մեջ նստած է քաղաքացիականության բարձր ոգին, նա հայ մարդուն ուզում է տեսնել արժանապատիվ տեսքով, որպես աշխարհի եւ քաղաքակրթությունների հետ համաքայլ ընթացող առողջ հավաքականություն: Այս մտածումների գեղարվեստական արտացոլումներ են «Կոմիտաս. 1915» (1980), «Հայաստան 88», «Արցախ» (1992) գեղանկարչական հորինվածքները, տարբեր տարիներին հղացված «Անհավատությունից դեպի հավատ», «Սիրեցեք մարդուն», «Իմ քույրը հասարակական ճաշակին» ակտուալ թեմաներով արված ակցիա-բեմականացումները, ուր հեղինակային բարձր վարպետությունը եւ ճաշակը համապատասխանում են միջազգային ամենաբարձր չափորոշիչներին:

Կերպարվեստի բոլոր ժանրերում համահավասար աշխատող նկարչի համար դիմանկարը առհասարակ եւ ինքնադիմանկարը մասնավորապես իր մեջ խտացնում է մեր ժամանակների ինքնահատուկ գույներն ու երանգները, դառնում նրա հոգեբանական «Թիրախ»-ը: Մարդու աստվածային պատկերի հետ համադրվում են ժամանակի անհանգիստ ոգին, գերլարված արագությունների եւ հոգեկան «պայթյունների» առաջացրած այլափոխությունները, նրա ներքին ընդվզումներն ու «ճիչը»: Բազում եւ բազմակերպ դիմանկարների մեջ առանձնանում են տարբեր տարիներին ստեղծված գերարտահայտչական «Ինքնադիմանկարները», Եվգ. Վախթանգովի, Վ. Մեյերհոլդի, ինչպես նաեւ «Ծնողների», Ս. Փարաջանովի, Ավ. Տերտերյանի, Տ. Մանսուրյանի եւ ժամանակակիցների բազում սքանչելի դիմանկարներ: Նկարչի կողմից այս ժանրի կարեւորումը պայմանավորված է նաեւ կոնկրետ մարդուն կոնկրետ ժամանակի մեջ «ֆիքսելով», միաժամանակ նրան «տեղափոխում» է ավելի մեծ տարածաժամանակային հարթություններ: Ինչպես այս, այնպես էլ մնացած հին ու նոր ժանրային տեսակները նկարչի համար պայմանական ըմբռնումներ են, քանզի դրանք ստեղծագործելու ժամանակ փոխում են իրենց սահմանաձեւերը, իսկ երբեմն՝ անճանաչելիության աստիճանի:

Հենրի Էլիբեկյանի ստեղծագործական տարիները «պարապուրդներ» չեն ունեցել, դրանք լցված են մտքի թռիչքներով եւ հավերժ էներգիայով: Տարիներն էլ կարծես իրեն համար պայմանական թվանշեր են, նրա համար վաղվա օրը միշտ ավելի գրավիչ է, քան հետեւում մնացածը:

Ահա իր 70-ի շեմին, նույն երիտասարդական ավյունով պատրաստվում է մի նոր անակնկալ մատուցել արվեստասերին՝ «Ինքնանկարը իմ ժամանակակիցն է» ինտրիգող թեմայով, նախագիծ, որը արվեստագետի՝ իր ժամանակի առջեւ պատասխանատվության լայնածիր խնդիրներ է ամբողջացնում:

Նրա հսկայական նվաճումները ինչպես նախկինում, այնպես էլ մեր օրերում չարժանացան համարժեք գնահատանքի, որն անկասկած, չենք կասկածում, երբեւէ իրականանալու է: Էլիբեկյան նկարչական ընտանիքի այս փայլուն ներկայացուցիչը նույնպես իր ծանրակշիռ վաստակով հարստացրեց հայ ազգային կերպարվեստի մերօրյա համապատկերը:

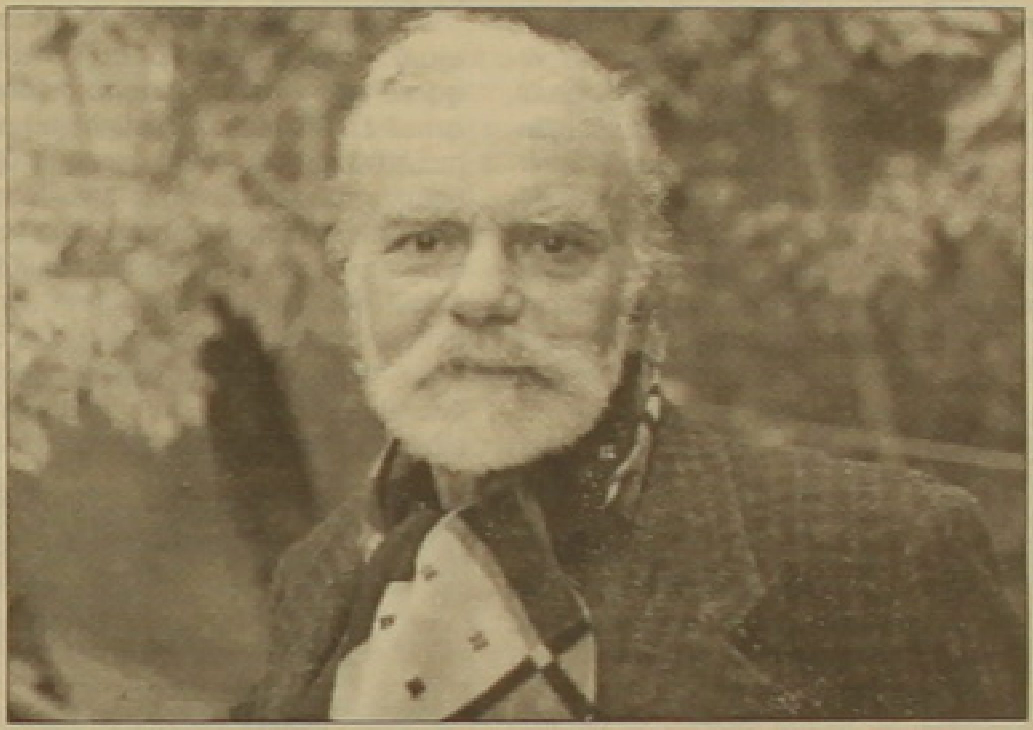

«Սարերը», 1977

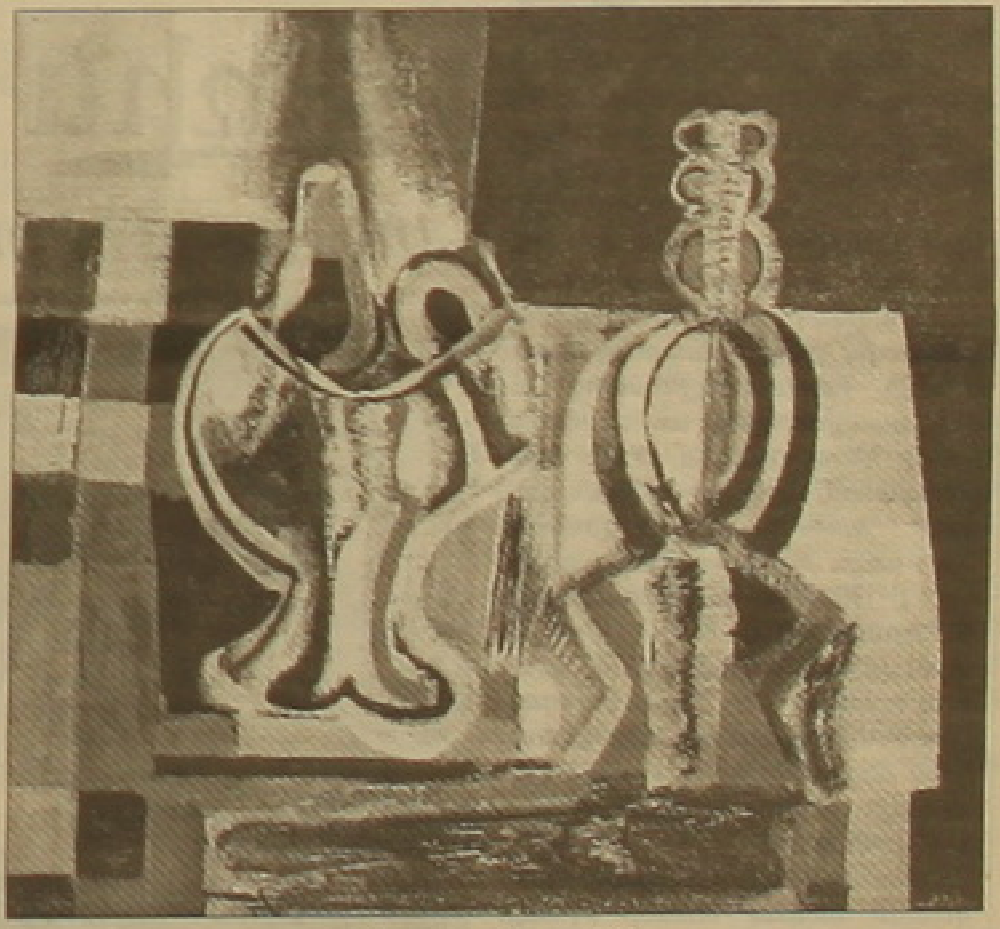

Նատյուրմորտ, 1976

Հրանտ Մաթեւոսյանի եւ Անդրեյ Բիտովի կերպարները իրարից միշտ միեւնույն հեռավորությամբ ձգվող զուգահեռների պես ապրում են իմ մեջ՝ լուռ լսելով իրար: Հայտնի է, որ Լսելը Աստվածային պարգեւ է: Այդ պարգեւը տրվել է երկուսին հավասարապես: Երբ մտովի փորձում եմ կռահել այդ զուգահեռների միջեւ գոյություն ունեցող տարածությունը (թվում է՝ այդպես կկարողանամ ավելի լավ լսել նրանց), ջանքս ապարդյուն է անցնում: Նրանց զուգահեռները ժամանակի տիրույթում տեղադրվել են այնպես, իրարից միշտ այնպիսի հեռավորության վրա, որ միմյանց լսելու կատարյալ պայման է ստեղծվել:

1997-ին Հրանտ Մաթեւոսյանն ինձ առաջարկեց թարգմանել ռուս ժամանակակից արձակի ականավոր դեմքերից մեկի՝ Անդրեյ Բիտովի ստեղծագործություններից կազմված մի ժողովածու: Բիտով գրողն ինձ հարազատ էր, նրանից արդեն մի քանի պատմվածք ունեի թարգմանած: Մաթեւոսյանի հետ զրուցելիս ես հասկացա, որ Բիտովի ժողովածուն հայերեն տեսնելու այդ ցանկությունն ու ձգտումը վաղուց է ապրում նրանում. «Հայաստանի դասերից» զատ Բիտովի գործերից կազմված ժողովածու հայերեն չունեինք: Սակայն այս մտահոգությունից բացի, հենց այդ պահին հայտնաբերեցի ինձ համար շատ կարեւոր մի բան: Ես ունկնդիր եղա Հրանտ Մաթեւոսյանի եւ Անդրեյ Բիտովի լռին երկխոսությանը: Մաթեւոսյանը խոսում էր ինձ հետ, սակայն իրականում լսում էր նրա հետ: Այդ լռությունն էլ վճռորոշ եղավ ինձ համար: Հետագայում, երբ ժամանակ առ ժամանակ Մաթեւոսյանին էի տանում թարգմանության մասերը, ես լսում էի նրանց զրույցը. կարելի էր սղագրել, բայց այդ իրավունքն ինձ չէր տրվել:

Ինձ տրվել էր ժողովածուն կազմելու իրավունքը: Մի քանի պատմվածքներից բացի, ներառեցի նաեւ Բիտովի խոհագրություններից եւ գրականագիտական ակնարկներից յոթը: Ընտրել էի նաեւ Հրանտ Մաթեւոսյանին նվիրված «Հովվերգություն դար» եւ «Հետգրություն 15 տարի անց» խոհագրությունը, որ գրվել էր 1967-ին եւ շարունակվել 1982-ին:

Մաթեւոսյանն ընդդիմացավ. կտրականապես դեմ էր: Բայց ես պարզապես հիշեցրեցի նրան, որ ընտրության իրավունքն ինձ է թողնված եւ պնդեցի. խոհագրությունը պետք է տեղ գտնի գրքում:

Անհնար էր Բիտովի հայերեն ժողովածուն կազմել առանց Բիտովի ընկերոջ՝ հայ գրող Հրանտ Մաթեւոսյանին նվիրված այս, ըստ իս, բացառիկ ստեղծագործության:

Նպատակ չունեմ արժեւորել խոհագրությունը, առավել եւս՝ վերլուծել Բիտովի հերոսի՝ Մաթեւոսյանի կերպարը: Կարծում եմ, Բիտով գրողն այն կերտել է իսկական մարդաբանի եւ գրականագետի ճշգրտությամբ: Կփորձեմ խուսափել մեկնաբանություններից եւ խոհագրությունից քաղված մի քանի մեջբերումների օգնությամբ պարզապես թեթեւակի ուրվագծել Բիտովի հերոսին եւ մոտենալ այն դիտակետին, ուրկից երեւում է այն արահետը, որով քայլում են հայ եւ ռուս արձակի երկու հզոր մշակները:

Մեկը մյուսի շարունակությունը կազմող այս գործում Բիտովն ստեղծել է իր, մեր Մաթեւոսյանի կերպարը: Կերպարը շունչ էր առել Մաթեւոսյանի Լռությունից, որ հեղինակը լսել էր դեռ Մոսկվայի Գրականության ինստիտուտի հանրակացարանում:

«Թերեւս բոլորից սուր հայրենիքից ու ընտանիքից կտրված լինելն ապրում էր Հրանտը: Նա նմանվում էր տեղափոխին դժվարությամբ հարմարվող թոշնած բույսի: Ի բնե տխուր նրա աչքերը նայում էին Ռոսթավելու փողոցին ցած կառոսով: Եվ, այնուամենայնիվ, մեզնից հենց նա բոլորովին չէր կորցրել իրեն: Նա բացառել էր ողջ արտաքին կյանքը, ասես վճռելով, որ իր համար այստեղ կյանք չի կարող լինել եւ գրում, գրում էր:

Նա ոչ բացառիկ զվարճասեր էր, ոչ զուգակից, սակայն մենք անճարակ, անտաշկյան, կիսաս-ռուս ատողներս, մեկ էլ սկսեցինք գլուխգլխի հավաքվել նրա սենյակում, որտեղ բան է՝ մի քիչ ուտի գանք, բաժանվելիս էլ հեռանում էինք անդրի թեթեւակի խայթով, ասես փոքր-ինչ վերակենդանացնելով մեր թմրած խիղճը: Այդպես էլ նա չմտավ մայրաքաղաքային անհասնում տոնի մեջ եւ, հրաժարվելով հրավերներից ու ներում հայցելով, թվում է, ամաչում էր ինքն իրենից: Որ ահա մնացյալներն այնքան լավն են, ուրախ, իսկ ինքը՝ ոչ: Դա կեցվածք չէր. նա իրոք էլ անհանգիստ էր զգում, որ ինքն ավելի լավն է:

Հրանտի միամիտ թվացող մաքրությունը չէր խանգարում իմաստուն լինել նրան, որովհետեւ իմաստության ակունքն ավելի շատ մեծ սերն է, քան փորձառությունը...

Այն, որ բոլորը գիտեին, որ նա լավ մարդ է, զարմանալի չէր: Իսկ ահա այն, որ մենք գրող եւ այդ պատճառով էլ նախանձախնդիր մարդիկս, մի բառ անգամ կարդացած չլինելով նրանից, ինչ-որ պահից սկսյալ համոզվեցինք, որ նա արժանավոր ու ազնիվ գործեր է գրում սքանչելի արձակով, ըստ իս՝ զարմանալի է:

ԱՆԱՀԻՏ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Լռին երկխոսություն

Անդրեյ Բիտով հեղինակի Հրանտ Մաթեւոսյան հերոսը

[illegible]

այնպիսի զսպված նվիրվածության:

Սեփական արյան գիտակցումն ինքնին, կարծում եմ, հենց մշակույթն է եւ հնությունը: Սա աղերսվում էր ինձ Հրանտ Մաթեւոսյան մարդու եւ իմ կողմից դեռեւս չընթերցված գրողի մեջ»:

Սա ասվում է Հրանտ Մաթեւոսյան մարդու մասին եւ ուրեմն զգում ենք Բիտովի երկյուղը, երբ գրում է. «Բնական է՝ ստեղծելով ու հաստատելով այսչափ կատարյալ մի կերպար, ես չէի կարող հոգուս խորքում մի որոշ երկյուղ ու կասկած չզգալ, երբ ձեռքս առա Մաթեւոսյանի «Մենք ենք, մեր սարերը» գիրքը: Երկյուղս անցավ առաջին իսկ էջում: Իսկ հետո հարյուրապատիկ վարձատրված զգացի համբերությանս համար: Ու ես մեկ անգամ եւս

համոզվեցի անձի ու գործի ճշմարիտ համապատասխանության մեջ:

Հեշտ չէ Մաթեւոսյանի արձակը դասել ինչ-որ ժամանակակից հոսանքի: Սա նախ եւ առաջ Մաթեւոսյանի արձակն է, որ առաջ չի եղել: Ինքնուրույն աշխարհ, ինքնուրույն ոճ: Նա վիպերգու է, նաեւ՝ իրապաշտ: Նա անողոք լինելու չափ հեգնոտ է ու թախծոտ, ինչպես գերզգայուն մեկը... Ինչն է ուրեմն մեկ ընդհանրության մեջ միավորում այդ ամենը Մաթեւոսյանի արձակում: Նախ եւ առաջ անհավասարի, անթափույց սերն առ այն ամենը, ինչ նա գրում է: Մաթեւոսյանին տրված է որսալ ամենայն կենդանի էակի ու երեւույթի համընդհանուր տոփյունը: Շրջակա աշխարհը բեղմնավորում է նրան եւ բաբախում է նրանում, ինչպես պտուղը: Նրանից սերված արձակը նման է կյանքի եւ ինքնին արդեն կյանք է»:

Երբ տասնհինգ տարի անց՝ 1982-ին գրած իր հետգրության մեջ Բիտովն անդրադառնում է Մաթեւոսյանին, մենք տեսնում ենք, որ նրա լսողությունն ավելի է սրվել, եւ նա Հրանտին լսում է այլեւս տասնհինգ տարիների միջով.

«Հրանտը, նույն այն Հրանտն է: Նրա շնորհիվ ինձ կարող է թվալ, որ այդ 15 տարին չի էլ անցել, որ մենք պահպանվել ու պահպանել ենք: Որ չենք մսխել ու չենք կորցրել մեր արժեքը եւ նույնիսկ մեծացրել ու ավելին ենք ձեռք բերել... Մաթեւոսյանը չի կտրվել ու չի խաթարվել իր ակունքից:

Եվ այն, որ ես այնքան ճիշտ դուրս եկա նրան գնահատելիս, իհարկե, իմ արժանիքը չէ, այլ դարձյալ իր՝ Հրանտի: Նրա արձակն աճում է ծառի պես: Մեկ անգամ արմատակալելով բավական քարքարոտ ու անբերրի հողում, նա վեր է ձգվում եւ ավելացնում տարեկան շրջագծերը: Քննադատական գովեստի համար սովորական «աճ» բառը տվյալ դեպքում ունի ոչ թե սովորական, այլ առաջնային ու իսկական նշանակություն, ո՛չ փոխաբերական, այլ՝ բառացի:

Աճում է նույն այդ Հրանտը, ինչպես որ սոճին միշտ սոճի, կամ ընկուզենին առհավետ ընկուզենի է: Մինչդեռ Մաթեւոսյանի փոխաբերական աճը մեր գիտակցության՝ մեր ընթերցողական կամ քննադատական ճանաչումի կամ ըմբռնումի վավերագիրն է:

Ընդհանրացման աճին համընթաց, կյանքը Մաթեւոսյանի արձակում դառնում է ոչ թե ավելի պայմանական, այլ ավելի թրթռուն՝ բնագրի դիմաց հոգով ու սիրով հատուցող վարպետի հնար: Բարձրագույն պայմանականությունը, արդարեւ, այդպիսին է՝ ահա՛ արվեստը»:

1982-ին Բիտովը գրում է.

«15 տարի առաջ, հերթական անգամ խույս տալով հաճոյախոսությունից, ինչպես բռնցքամարտիկը հարվածից, նա ասաց. «Կա՛ց, ես դեռ արժեցող մի բան կգրեմ, այ կտեսնես... Ես ուզում եմ սեղան վրձնել, - նա հայացքով ընդգրկեց այն, ինչի շուրջ մենք նստած էինք (նա ասաց ոչ թե «գրել», այլ «վրձնել», ինչպես կասեր գեղանկարիչը. դա ասաց հենց բանագետը, որ ոչինչ չէր պատրաստվում փոխ առնել գեղանկարչությունից...): - Ես կուզեի վրձնել այս հացը, այս սոխը, այս կոնյակը... Կոնյակը կարծես հաջողել եմ վրձնել, - ասաց նա՝ համեստություն ձեւացնող հպարտությամբ: - Հացը չեմ հաջողել, չի՛ հաջողվի: Ես դեռ կվրձնեմ...» ...Ես նրան ինչ-որ բան եմ ասում, հավանաբար այն մասին, որ գրական իրականությունը եւ կյանքի իրականությունը տարբեր իրողություններ են եւ դեռ հայտնի չէ, որն է ավելի իրական, իսկ նա իբր համաձայնում է եւ, այնուամենայնիվ, չի հավատում, որովհետեւ եթե դու չգիտես ինչ է հացը, հացն ինչպե՞ս կվրձնես: Իսկ եթե չգիտես սոխն ինչ է, առավել եւս սոխ չես վրձնի...

15 տարի առաջ, բռնցքամարտիկի պատասխան հարվածով կատարելով, նա ինձ ասում էր. «Լսիր, դու դա ինչպե՞ս հասկացար»: Նա նկատի ուներ իր մասին իմ հոդվածը: «Չէ՞ որ դու չպետք է հասկանայիր դա: Դու, ախր, չգիտես ձին ինչ է՝ ո՞նց հասկացար՝ ով է Ախոն»:

«... Այսպես էլ ապրեցինք այս 15 տարիները: Նա էլի ինչ-որ բան վրձնեց (սոխ, սայլ, սատկած ցուլ), ես էլի ինչ-որ բան հասկացա, բայց նույն սեղանի շուրջն ենք: Նա ինձ ասում է այն մասին, թե էլ ինչ է գրելու, իսկ ես նրան՝ ինչ չեմ գրել»:

Ահա տեսնում եմ Մաթեւոսյանի վրձնած սեղանը, հացը, սոխը, կոնյակը եւ պարզորոշ լսում եմ Վարպետի խոսքը, որ լսել, զգացել ու մեզ է հասցրել ընկերը:

«Ես ուզում եմ խմել գրականության կենացը, որը պակաս ճշգրիտ չէ, քան գիտությունը, գուցեեւ ավելի ճշգրիտ է, որը պակաս մեծ իրողություն չէ, քան կյանքը, եւ գուցե կյանքից էլ ոչ պակաս մի բան է... երջանկություն»:

Զարմանալի մի պայծառատեսությամբ հենց նույն «հետգրության» մեջ Բիտովը պատմում է Նոյի մասին. «Եվ, ինչպես հասկանում ես, ինչպես արդեն զգում ես, պատմությանս մեջ ոչ մի չափազանցություն չկա, այդ ամենը իրական է»: **Իսկ իրողությունն այն է, որ Բիտովի վրձնած բանջարաբույծների աղանդը, որ հանդուրժել էր «խելագար ծերունու» անապատային շինարարությունը, մի օր էլ հայտնաբերում է, որ անհետացել է իրենց գլխավոր տեսարժանիքը՝ ավանի կենտրոնի փայտե սյունը, որից կախված էր պոմիդորի խմբական ոռոգման կոչող զանգը:**

«Դես են նայում, դեն են նայում՝ ծերունին չկա, այծն էլ, սափին ինչ է՝ դա էլ չկա, գոմեշն էլ, սատկած ցուլն իսկ չկա, ձին, կարծում էին մի տեղ ոռճալիս կլինի, բայց սա էլ չկա... Միայն ուրուրն է երկնքում թեւում՝ չեղած հավ փնտրում... Լոռեցինք՝ մեկեն ամեն ինչ հասկանում ու վազ են տալիս... Ինչ տեսնեն, որ լավ լինի՝ անապատի մեջտեղում կանգնած է սարքին նավակը, իսկ կայմը հենց իրենց սյունն է, որ կա: Ինչ նավակ՝ նավ. լուսամուտներից, նավակողերից անասունների մռութներ են ցցված, խելագարի զավակները մնացած վերջին սարքուսարքն են ամրացնում առագաստին...

Բոլոր բնակիչներն ահեղ ցասումից դողում են իրենց սյան, այսինքն՝ հիմա արդեն նավակայմի պատճառով, ու նրանց համբերությունն արդեն հատնում է, եւ նրանք հրամայում են ծերուկին նավակողից ափ իջնել, այսինքն՝ ցատկել գետին, որտեղ իրենք վերջապես կգան նրա հախից, մինչդեռ ծերը ձեռքերն է թափահարում ու գոռում, որ սրանք արագորեն մի կողմ քաշվեն, քանի որ նավն ահա լողալով ճամփա է ընկնում... Պիտի ասել, որ անգամ մարդկանց կատաղությունը պաղեց՝ էնպիսի մի ծիծաղ էր նրանց բռնել, բայց, ինչ ասել կուզի, ցնորամտությունն եւս պետք է սահման ունենա, էնպես որ պետք էր մի կերպ դեմն առնել... Իսկ ծերն ահեղամռունչ գոռում էր, որ սրանք շուտ ես փախչեն ու տափ կենան իրենց բներում... Դե, բնական է, նեղացած էին ու չէին հասկանում, թե ինչու է նա խելահեղ մատնացույց անում հորիզոնը, ուր հանկարծ, էս տեղերում չեղած-չտեսնված մի ամպիկ հայտնվեց՝ նրա խելախեւ ճակտի կնճիռի նման... Եվ մարդիկ ցասումից խոպան խելքները թռցրին. նավը կրակ տալու միտքը կլանեց նրանց: Կրակի առաջին լեզվակը հեշտությամբ լափլիզեց նավակողը, եւ գոմեշն ընկրկելով բառաչեց, եւ նրանք չէին լսում, թե ինչ է գոռում իրենց խելագար ծերը... Նորահաս կրակի բոցերի մեջ նրանք չնկատեցին հանկարծակի թանձրացող աղջամուղջը, որի միջից, ինչպես կռահում ես, հենց այն ակնթարթին, երբ նավը արդեն պատրաստ էր սահնիվեր բռնկվելու, փչեց չտեսնված մի տեղատարափ, որ տեղնուտեղը շիջեց կրակը, եւ այնժամ մարդիկ, թրջված ու սահմռկած, վերջապես լսեցին, որ ծերն իր աղաղակով նրանց կոչում էր շուտ տուն փախչել եւ որ նրա ցուցամատը մատնանշում էր առաջին ալիքը, որ [illegible] սուրում էր հորիզոնից... Մարդիկ լեղապատառ վազում էին առանց ետ նայելու, եւ ալիքը հետապնդում էր նրանց եւ երբ բոլորին իր հուժկու գիրկն առավ, նրանք ահա թռչելով տեսան, թե անծայր ծովային հարթության վրա որձան [illegible], ճարտարորեն ու սլացիկ է ճոճվում ՏԱՊԱՆԸ: Չէ, համաձայնիր, ծիծաղելի է թաքնվել ռումբից, երբ ջրհեղեղն է թնդում, փոս փորել, երբ պետք է նավ սարքել: Եվ գիտե՞ս ինչն է ամենազարմանալին: Որ մարդիկ այդ մասին միշտ էլ իմացել են: Նրանք միշտ իմացել են գալիք ջրհեղեղի մասին, բայց պայքարում էին միայն մտացածին, այսպես ասած սեփական ձեռքով ծնված հանգամանքների դեմ՝ հենց իրականությունը պարտակելով առատելի հողի տակ...

Ահա այս բոլորը ես չգրեցի, իսկ Հրանտն արդեն գրել է ձիու, գոմեշի, այն մասին, թե ինչ է մտածում լուսանցույսով պարուրված սատկած ցուլը, գայլի ու արջի մասին մի քիչ գրել եւ հիմա գրում է սոխի մասին: Վստահություն է ծնում: Մանավանդ, որ սովորույթի ուժով սխալվեցի. չէ՞ որ նրա խնդիրը, ինչպես եւ այն ժամանակ, սոխի, կոնյակի, հացի մասին գրելը չէ: Այլ հենց դրանք վրձնելը»:

Ավելի խոսուն լռություն, քան Մաթեւոսյանինն էր, ես չգիտեմ: Միայն այդ լռությունը կարող էր ծնել մի բանաձեւ, որ նույնքան իմն է, որքան եւ բոլորինը. դրա ձեւակերպման պատիվը Բիտովին է պատկանում:

Տես էջ 9

Գրախոսություն

Առավել Աստծուն... քան մարդկանց

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉՅԱՆ

Բանաստեղծ, գրականագետ Հենրիկ Էդոյանը օրերս արժանացավ Հայաստանի Հանրապետության պետական մրցանակի «Երեք օր առանց ժամանակի» նոր ժողովածուի համար (պաշտոնական հայտարարությունը կլինի շուտով): Ուշագրավ մի գիրք, որին «Ազգը» անդրադառնում է, արժանիորեն, արդեն 2-րդ անգամ:

Հենրիկ Էդոյանն իր ավելի քան քառասնամյա գրական գործունեությամբ, մասնավորապես իր պոեզիայով ստեղծել է գողտրիկ մի կերպար, որն ասես առօրյա հոգսերից եւ նյութականի գետնաքարշ խնդիրներից հեռու ձգտում է տողերի մեջ մարդկային կեցության առեղծվածը պարզել, մնալով աստենականում՝ հասնել անդրենականի խորհուրդներին եւ ի վերջո մերձենալ Աստծուն այնքան, որքան մեր անցողիկ կյանքի բեռներով ու մեղքերով ծանրաբեռնված մարմինը թույլ կտա մահկանացուիս: Ըստ նրա դա է բանաստեղծի առաքելությունը, քանզի նա օժտված է ոչ միայն ներքնա, այլեւ հեռատեսությամբ: Վերջին ժողովածուի մեջ այսպիսի տողեր ունի.

Ասվածները տվել են ինձ մի հեռադիտակ,
որ նայես աստղերին, մոտեցող
եւ անցնող մոլորակներին, երկնային
մարմիններին,
իսկ դու այն ուղղել ես
դիմացի շենքի կիսաբաց պատուհանին...
փողոցի անցուդարձին, ծառերին...

Մի խոսքով, ուղղել է կյանքին: Եթե մինչ այդ, երբեմն-երբեմն, «հեռադիտակի» հակառակ կողմով էր նայում առօրյա ֆենոմեններին, եւ դրանք թվում էին ծիծաղելիորեն մանր, ասես վոլտերյան Միկրոմեգասի ոտքերի տակ եռուզեռվող մրջյուններ, ապա հիմա կացությունն իսպառ փոխվել է: Նույնիսկ կարիք չկա հեռադիտակն ուղղել, քանզի կյանքն ինքն է բռնել նրա կոկորդից, արդեն «խզվում է ժամանակը», դառնում դիվական, «մռայլ ժպիտով հայտնվում Լյուցիֆերը»: Աշխարհացունց աղետներն ստիպում են երկնից իջնել երկիր: Տագնապներն ամենուր են, այլեւս չես կարող անդորր հայեցումով սպառել անցավոր կյանքդ: Տակնուվրա է եղել ամեն ինչ: Ասես մեկ ուրիշ ձեռք է շարժում գրիչդ: «Գնալով ավելի դժվար է դառնում//պոեզիա գրել,- խոստովանում է նա: - Գնալով ավելի դժվար է դառնում//տողերն իրար կապել//միացնել նրանց// զգացմունքի, մտքի կամ աբսուրդի//անտես շաղախով»:

Այս խոստովանությունը (եւ գիրքն ամբողջությամբ) իսպառ փոխում է մեր պատկերացումները բանաստեղծի մասին: Նախ, այդ քառասուն եւ ավելի տարիների ընթացքում նա երբեք կտրված չի եղել կյանքից, երբեք չի ապրել միայն հայացքը երկինք հառած, երբեք խուլ եւ կույր չի եղել մարդկային տառապանքի, չարի հանդեպ: Պարզապես այն կյանքը, այն իրականությունը, որի մեջ սկսեց եւ ձեւավորվեց բանաստեղծը, լիովին հնարավորություն էր տալիս առօրյայում ապրելով՝ կարողանալ հավերժից խոսել, սեփական մաշկի վրա զգալ ամեն ինչի լավն ու վատը, բայց ապրել մեկուսացված: Դա մի շռայլություն էր, որ ամեն մարդ չէր կարող իրեն թույլ տալ: Ոչ, արգելված չէր. ընդամենը պետք է դրա պահանջն ունենալ: Պոլ Վալերիի խոսքերով՝ կային հեռավոր ու անառիկ բացատներ, որտեղ ամեն կով չէր կարող գալ եւ արածել: Նա նայում էր չնայելու, տեսնում էր չտեսնելու պես: Հ. Էդոյանի 60-80-ական թվականների պոեզիան տոտալիտար իրականության տոտալ արհամարհանքն էր: Որքան էլ անհավատալի թվա, այդ իրականությունը մեկուսանալու, բոյկոտելու, շնչելու եւ նույնիսկ սեփական սկզբունքներով ապրելու հնարավորություն էր ընձեռում արվեստագետին: Դժվար էր, բայց անհնար չէր: «Բանաստեղծի համար տոտալիտար հասարակության մեջ ապրելն ավելի դյուրին է»,- գրում է Ջորջ Օրուելը: «Ապրել» ասելով, նա, անշուշտ, նաեւ ստեղծագործելը նկատի ուներ: Վիճակն իսպառ փոխվել է: Տոտալիտար-կայսերական կարգուկանոնը քամանդ է եղել: Այժմ քաոսն իր ժանտ պատկերներն է դնում մեր հայացքին դեմ առ դեմ: Խառնվում է մեր հաց ու ջրին, մեր շնչած օդին: Վերջ արհամարհանքի ազնվական կեցվածքին: Այլեւս չես կարող չնայել ու չտեսնել: «Գնալով ավելի դժվար է դառնում//Նստել հենց այնպես// նայել պատուհանից»: Եվ խնդիրը միայն սթափ հայացքով նայելն ու վերլուծելը չէ, այլեւ աղետը բանաստեղծորեն արտացոլելը: Դա վերաբերմունք է պահանջում, հստակ դիրքորոշում, ակտիվ գործողություն: Այլապես քաոսը քեզ կխժռի: Փրկվում է նա, ով ստեղծագործաբար մերժում է քաոսի «օրենքները»:

Վերածննդյան իդեալներով կրթված ու կազմավորված բանաստեղծը մեծ տագնապ է ապրում՝ տեսնելով մարդու դեգրադացիան: Եվ դժվար է ասել՝ ժամանա՞կն է կործանում մարդուն, թե՞ մարդը՝ ժամանակին: Ինչ որ է, երկուսն էլ ծնում են միեւնույն աղետը:

Ո՞վ է այս մարդը-այսքան հոգնած, այսքան
անհեռանկար օրվա մեջ չարչարվող,
որ սոսկ հոգսեր ունի,
ոտքերն առասպելի անդունդի վրա,
հագին գորշ-կանաչ թիկնոցն իր դարի,
աչքերը մթագնած կեղծիքի լուսարձակից,
միրաժների եւ իրականության
փշալարերի միջեւ,
ում ամեն շարժումից արյուն է ցայտում,
ամեն ճիգ դատապարտված մահվան ու
ոչնչացման:

Հավանաբար պետք էր այս տագնապը, որպեսզի որոշ թերահավատներ համոզվեին, որ Հ. Էդոյանի պոեզիան երբեք մարդազերծ չի եղել, պարզապես իր բանաստեղծություններում մարդկայինի մասին նա խոսում է աստվածայինի միջոցով: Նրա համար մարդը գոյություն ունի լոկ այն պահից, երբ ձգտում է դեպի վերինը, դեպի կատարյալը, այլապես նա գոյություն չունի: Առավել եւս հիմա, երբ քաոսի մեջ ընկած եւ քաոս ստեղծող «մարդուց վատ հոտ է գալիս», երբ «նա ինքն է խորտակում իրեն//սեփական գիշերվա ընթացքում»:

Այո, կարող է անողոք թվալ այս խստապահանջությունը, նույնիսկ «անմարդկային»: Իդեալին ձգտողը, սակայն, միշտ մաքսիմալիստ է լինում: Միջին որոշումներ, փոխզիջումներ չեն կարող լինել: Եթե չկա վերելքի մշտական ձգտում, ապա գահավիժում է դեպի անդունդ: «Պետք է առավել Աստծուն ենթարկվենք, քան մարդկանց» (Գործք Առաքելոց, 5-29): Ասված է ուրիշ առիթով, սակայն կարծում ենք, որ այս բառերը լիովին կարող են բանաստեղծի նշանաբանը դառնալ:

Սակայն ինչպե՞ս «ենթարկվես», երբ խախտված են բոլոր սահմանները, երբ գործողությունները զարգանում են «ո՛չ ըստ դասական թատերգության.../առանց պատճառի եւ հետեւանքի»: Եվ հիմնական խնդիրը դարձյալ մարդն է, «որ լքել է դահլիճն ու բեմը// դարձել աներեւույթ գծագիր...»: Ավելին, մենք կասեինք, որ մարդն այլեւս նպատակ չէ, ահա ինչու է բեմը դատարկ: Ո՞րն է տոտալիտար իրականության առավելությունը ներկայի հանդեպ. որ երեք ուժեր կռվում էին մարդուն նվաճելու համար՝ պետությունը, ընդդիմադիր մտավորականը եւ կրոնը: Եվ որքան էլ այս կռիվն անհավասար էր, այնուամենայնիվ, մարդն ազա՞տ ընտրության հնարավորություն ուներ՝ հարելու այդ ուժերից որեւէ մեկին: Եվ դրանով իսկ նա իրեն զգում էր պատմության կերտող եւ տեսնում, որ առանց իր մասնակցության, առանց իր ներկայության դեպքերը չեն կարող զարգանալ:

Կարո՞ղ է արդյոք բանաստեղծն այսօր շարունակել փայփայել իր վսեմ իդեալները, երբ բացակայում է արվեստի բուն նպատակը՝ մարդը, երբ նա դուրս է շպրտված պատմության ֆաբուլայից: Առանց հիմնական գործող անձի (կամ ընդհանրապես առանց որեւէ անձի) վտանգ չկա՞, որ իդեալը կարող է դառնալ ինքնանպատակ: Ի՞նչ պիտի անի նա այս իրավիճակում. ընդունե՞լ ավարտն ամենայնի եւ կույր ու խուլ ապրել անմարդկային աշխարհում: Նրա տագնապները բարձրաձայն չեն, այլ ասված կիսատոներով: Սա լուռ ողբերգության պոեզիա է: Սա միաժամանակ սպասումի պոեզիա է անժամանակության մեջ: Տերը լքել է մեզ եւ

Մենք դեռ պիտի ապրենք
երեք օր առանց Տիրոջ,
ժամանակի երեք փլվածքների մեջ:

Եվ նա ինչպես տոտալիտար իրականությունն էր արհամարհում, այնպես էլ՝ այս անքարեկարգությունը, դեհումանիզացվող այս աշխարհը: Նա մնում է իր դասական կեցվածքի մեջ: Նա գտնում է, որ «ով չի հավատում՝ նա չի հավատում//հենց իրեն՝ հավատին»:

Այստեղ է, որ դրսեւորվում է Հ. Էդոյանի պոեզիայի քրիստոնեական պաթոսը: Ես միայն «հավատ» բառը նկատի չունեմ, ոչ էլ նրա տողերին հատուկ բիբլիական ոճը, այլ երկյուղած պատկառանքը մի սահմանի հանդեպ, որտեղ վերջանում է մարդկայինը եւ սկսվում աստվածայինը: Նա համոզված է, որ խավարը, Տիրոջ բացակայությունը ժամանակավոր է: Այս հավատը կրկնակի է. բանաստեղծն իր մեջ կրում է երկու սկզբունքը՝ մարդկայինն ու աստվածայինը, եւ որքան էլ «դժվար է դառնում պոեզիա գրելը», նա գիտի, որ «Արարչի նշանները/բառերն են մեր մտքում»: Եվ հենց բանաստեղծն է, որ կարող է Տիրոջ նվիրակը դառնալ երկրում, նրա «նշանները» վերծանել մեզ համար, «երեք օրվա» պարապը լցնել:

Բարձրագույն առաքելության այս գիտակցումն է, թերեւս, որ տագնապը նրա տողերում խուճապ չի դառնում: Ոչ թե որ ժանրի կանոնների համաձայն ամեն ինչ երջանիկ ավարտ է ունենալու: Ընդհակառակը, նա գիտի, որ անժամանակությունը նաեւ փորձություն է՝ ոմանց համար փրկարար, ոմանց՝ կործանարար: «Պետք է ավելի ուժեղ լինել քան մեզ սպանող դահիճը»- խորհուրդ է տալիս նա: Մեզ սպանող այսօր շատ բաներ կան, եւ ոչ միայն ժամանակը, այլեւ մարդկային մեր արատները: Մենք ինքներս ենք մեր առաջին դահիճը... Իսկապես, դժվար փորձությունները դեռ առջեւում են, հայտնի չէ, թե ով ինչպես է դիմավորելու Տիրոջ վերադարձը: Այնուհանդերձ, չնայած ամեն ինչին, չնայած իր փաստած բազում աղետներին, բանաստեղծը լցված է մի անդորրով: Քաոսը նրա շուրջն է, սակայն ոչ ներսում: Հավատի ուժն է դա: Թերեւս: Անկումների, գահավիժումների սարսափները տանջում են նաեւ բանաստեղծին, բայց միաժամանակ համոզված է, որ ամենադժվար պահին «սրբազան մի ձեռք» փրկելու է նրան, գուցե նաեւ մեզ, որ «ժամանակը... պահել է մի երկինք» նրա, գուցե նաեւ մեզ համար: Սակայն թող չթվա, թե այդ «երկինքն» ամրագրված է նրան, գուցեեւ մեզ: Բանաստեղծը հուսալու հետ շարունակում է.

... բայց նրա
ճանապարհը ես պիտի գտնեմ
այստեղ, ճահիճների...
իմ սպասումների ինքնակամ բանտի մեջ...

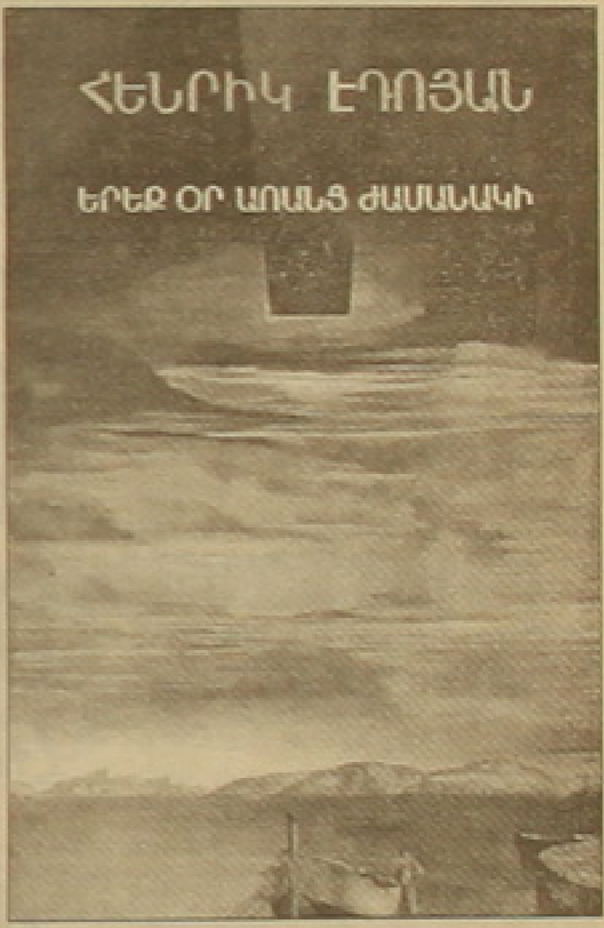

Սպասում է՝ հուսալով եւ տոկալով, չնայած Հ. Էդոյանն էլ, իր սերնդի բանաստեղծներից մեկ-երկուսի պես կասկածներ ունի պոեզիայի ապագայի հանդեպ: Իհարկե, ոչ նրանց պես հոռետես ու վախճանական, այնուհանդերձ չի վարանում խոստովանել. «Քնարերգություն, քո հին գեղեցկության//հասկերն եմ ես հնձում»: Կարոտախտի քաղցր թույնը չի վկայում, թե նա այլեւս նոր գեղեցկության հեռանկարներ չի տեսնում առջեւում: Պարզապես, նա հեռու է պոեզիային եւ մանավանդ պոետին մեսիանական կարողություններով օժտելուց: Այդ պատճառով էլ, թերեւս, իրավունք ունի ինքն իրեն հորդոր կարդալու. «Եղիր կողքից քայլող» կամ «Սոսկ ականատես»: Սա անտարբերության ապոլոգիա չէ: Այդպիսին է եղել նա միշտ՝ յուրովի հասկանալով պոեզիայի հասարակական դերը. իդեալը չի իջնում, իդեալին ձգտում են: Դրանումն է նրա արժեքը, եւ մանավանդ այսօր, երբ մեր հասարակությունն իսկապես կարոտ է թռիչքի, բարձր նպատակների: Որպեսզի մենք մնանք Մարդ, պիտի շարունակ ձգտենք աստվածայինին: Արժանապատվությամբ հաղթահարենք այս ժամանակավոր անժամանակությունը: Հանրամատչելի ասած՝ այս դասն է մեզ հուշում այսօր Հենրիկ Էդոյանի վերջին ժողովածուն, որը, կարծում ենք, առավել քան ճիշտ ժամանակին է լույս տեսել: Ով ականջ ունի թո՛ղ լսի:

Լռին երկխոսություն

► Բ էջից

«Նա երբեք չի թաքցնում իր սերը, զուտ ու խոժոռ կեցվածք չի ընդունում եւ ահա՝ տեսեք՝ չի վախենում գթասիրտ լինել եւ... անողոք է»:

Սա նույնությամբ վերաբերվում է հենց Նոյին: Ճիշտ այդպես, Նոյի նման, Հրանտ Մաթեւոսյանը մշակի ու Տիրոջ պես տարիներով վրձնեց-կառուցեց մեզ անապատից դուրս բերող տապանը: Կարծում եմ՝ ավելին արեց. նա իր հայրենակիցների ուղեղներում դաջեց սեփական ջղուտ ձեռքերով սեփական նավը կառուցելու անհրաժեշտությունը: Նրա տապանը խեղճերին փրկող նավ չէր: Նա Նոյի պես անողոք էր խեղճերին ուժեղացնելիս: Նա գիտեր ջրհեղեղի մասին:

«Ապրելու մտադրություն» ժողովածուի վերջում զետեղված բարգավանչի խոսքում ներառել եմ մի քանի տող 2001 թ. մայիսի 14-ին Վարդեսին գրած իմ նամակից, որ նրան եմ հանձնել գրքի ձեռագիր օրինակի հետ:

«Բիտով-դիտորդի տեսադաշտն ընդարձակ է, Բիտով-գրողի ընդգրկումը՝ հսկայական: Նրա՝ Մեծ քաղաքացու բարոյական ուժը, պատասխանատվությունը, զգոնությունն ու սեփական ժողովրդի մշակութային ժառանգությունն այսօրվա կյանք ներմուծելու բացառիկ կարողությունը խորին ակնածանք են հարուցում:

Ինչպես որ իր ներաշխարհն է լեցուն հույզերի, մտքի, կերպարների հարաշարժ գնացքով, ճիշտ այդպես էլ (եւ դա է բնականը, ինձ հարազատը) նրա լեզուն ու ոճն են լի՝ երբեմն նույնիսկ երեւակայությանը չտրվող, միայն իրեն բնահատուկ արտացոլումներով:

Փորձել եմ դառնալ նրա աշխարհի բնակիչը... »:

Այսպես գրել եմ եւ այն ժամանակ արդեն գիտեի, որ նրանք՝ Հրանտ Մաթեւոսյանն ու Անդրեյ Բիտովը նույն աշխարհից են, լուռ ապրում են այնտեղ, նրանք հիմա էլ այնտեղ են:

Բիտովի գրական հերոսի՝ Հրանտ Մաթեւոսյանի երկրային կյանքն ավարտված է, սակայն նա ապրում եւ ապրելու է մեր եւ նորեկ սերունդների մեջ, նա ապրելու է նաեւ այն աշխարհում, որ ստեղծել է Անդրեյ Բիտովը:

Այդ աշխարհի հերոսներին կենդանի մարդկանց հետ հարաբերելիս, Բիտովն իր «Աքիլլեսն ու կրիան» գրականագիտական ակնարկում հայտնագործում է:

«...Մեզ կասեն՝ հերոսը նյութեղեն չէ, տեսիլք է, մտքի ու երեւակայության պտուղ, եւ այդ պատճառով հեղինակը նրա հանդեպ չի կրում նույն այն պատասխանատվությունը, ինչ կենդանի՝ միս ու արյուն ունեցող մարդու հանդեպ: Ճիշտ հակառակը: Կենդանի մարդը կարող է ընդդիմանալ, նույնով պատասխանել, մեզ դառնություն պատճառել... Եվ վերջապես, օրենքը նրա կողմն է եւ ես շատ կաշկանդված եմ ոչ հողեղեն օտարի, քան մարդու հետ ունեցածս վարվեցողության մեջ:

Եվ այժմ, հերոսին արհեստականորեն հեղինակի հետ առերես տեսակցության մղելով, մենք այլեւս նախանձի տեղ չունենք. մեր ժամանակները վերջնականորեն համընկնում են, այս պահից սկսյալ մենք նրա հետ միասին ապրում ենք միեւնույն ժամանակում՝ յուրաքանչյուրս մեր կյանքով, եւ մեր առօրյա տարածության մեջ զուգահեռները երբեք չեն խաչաձեւվի: Այնպես որ... Այդ կարճ տեսակցությունը բաժանում է: Ըստ էության, յուրաքանչյուր ժամադրություն, որքան էլ որ տխուր է...»:

Հրանտ Մաթեւոսյան հերոսի եւ Անդրեյ Բիտով հեղինակի զուգահեռները չեն խաչաձեւվում: Հերոսի ու հեղինակի երկխոսությունը ձայներից անդին է՝ լռության կատարյալ աշխարհում:

«Ապրելու մտադրություն» ժողովածուի առաջաբանը գրելու էր Հրանտ Մաթեւոսյանը: Չհասցրեց: Դա նրա փոխարեն արեց Բիտովը:

«Ինչպես չեմ ուզում գրել այս նախաբանը... Եվ այն պատճառով, որ ինձ է ուղղված, եւ՛ նրա համար, որ այն պատրաստվում էր գրել Հրանտ Մաթեւոսյանը: Ես բարկանում եմ Հրանտի վրա. նրա մահվան լուրը դիմակայելու միակ միջոցը...»:

Գիրքը լույս տեսավ 2004-ի հուլիսին:

Ինձ մնում է միայն ավելացնել, նաեւ վկայել. եթե ես իրավունք ունենայի սղագրել Մաթեւոսյանի՝ ընկերոջն ուղղված լռությունը, մենք գրքի սկզբում կունենայինք, ինչպես Բիտովը կասեր, իսկական սրտուց ու սրտով ծնված մի նվիրական խոնարհում առ հեղինակը:

Թատրոն

ՎԱՐՍԻԿ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ԱՐՎԵՍՏԱԳԵՏԻ ԱՆՏԵՍՎԱԾ ԴԻՏԱՆԿՅՈՒՆԻՑ

Վարդան Աճեմյան- 100

Մեծ բեմադրիչի ստեղծագործական յուրաքանչյուր ինքնարտահայտում այնքան անսովոր ու շռայլ է եղել, որ մասնագետներից ոչ մեկն անտարբեր չի մնացել: Գրվել են հոդվածներ, մենագրություններ՝ թե կենդանության օրոք եւ թե հետո ու թվում է՝ թաքնված, կամ տողերի մեջ ոչինչ չի մնացել: Հիշվել են եւ ընկերական շարժերը, բայց որեւէ մեկը լրջության արժանացրե՞լ է դրանք իբրեւ անվանի բեմադրիչի՝ աշխարհին ու մարդուն ուղղված այնպիսի հայեցում, որ նրա տարերքն էր. ինչ-որ տեղ՝ բացահայտումների բանալի՝ կերպարների ու ստեղծագործության դաշտում: Ընդհակառակը. Աճեմյանի պայծառ հոգու ցոլք-ժպիտները դիտվել են ինքնաբավ արժեքներ, որոնք թատրոնին առնչվում են միմիայն նրա հերոսների՝ թատրոնի մարդկանց կերպարով: Միակ թատերագետը, որ մի քանի էջով անդրադարձել է Աճեմյանի ծաղրանկարներին, սերտ կապ տեսնելով նրա հերոսների, նյութի ու նկարչի միջեւ, Լեւոն Խալաթյանը որակում է շարժերը՝ իբրեւ «թատերապլաստիկական էսյուդներ», սակայն եւ զգուշացնում է, որ դրանց պետք չէ մոտենալ հույժ ակադեմիական չափանիշներով»: Այսքանը միայն եւ եթե որոշակի արժանիք վերագրվում է շարժերին, ապա որպես մեկուսի, ինքնակա երեւույթ: Դրվածքի անարդարությունը, որ հեռվից հազիվ էր նշմարվում, արվեստագետի հարյուրամյա բարձունքից եւ հետեւողական դիտարկումների լույսի տակ, սկսեց ավելի տեսանելի դառնալ եւ ստիպում է մեկ անգամ եւս քննելու նրա «ժպիտները»- ճշտելու դրանց տեղն ու դերը մեծ բեմադրիչի ստեղծագործության համակարգում: Նախ՝ նրա ոչ սովորական մարդկային նկարագիրը: Մերձավորները գիտեն նրա համեստության աներեւակայելի չափը, իր անձը եւ որեւէ արժանիքը ոչ միայն չցուցադրելու, այլեւ աննկատ դարձնելու վարքը: Թվում է, թե նա ոչ միայն չի մատուցում, այլեւ ինքը չի գիտակցում իր արժանիքները: Մեզանից յուրաքանչյուրը առիթ ունեցել է կյանքում համոզվելու, թե աննշան արժանիք ունեցողներն ինչպես են մեծացնում, «ծաղկեցնում» ու մատուցում դրանք, նույնիսկ հազիվ մի գիրք են գրում՝ անմիջապես մղվում են կոչում ու պարգեւ կորզելու...

Աճեմյանը բոլորովին այլ էր. անգործության չափ համեստ ու սակավախոս եւ եթե թուղթ ու մատիտից անբաժան, ապա նրա համար, որ անպտուղ խոսխոսանքից նախապատվում էր նկարելը: Ծանր զգացումով եմ հիշում, թե այդ անհանգիստ, սնդիկի պես շարժուն, ասես բլթբլթացող տարերքն ինչպե՜ս էր ժամերով անշարժության դատապարտվում՝ ինստիտուտային մեր կոմժողովներում՝ առաջնորդի հերթական ճառն ու մեկնությունները լսելու... Նստում էր Ռուբեն Զարյանի կողքին, ընտրելով իր հերթական «զոհին», նկարում էր եւ հանկարծ մեզանից երջանիկներն ստանում էին իրենց դիմանկարը... Եվ դա անում էր այնքան անփույթ, որ կարծես ոչ մի արժեքավոր բան չկար դրա մեջ... Մենք էլ դա ընդունում էինք ոչ ավելին, քան նրա «պարապ վախտի խաղալիքը»: Պետք է շատ տարիներ անցնեին, որ նույնիսկ հումորի այդ անմեղ դրսեւորման հանդեպ ընդհանուր վերաբերմունքի մեջ տեսնեինք լուրջ, նույնիսկ գաղափարական դրդապատճառ: Եթե հիշենք, որ Աճեմյանն իբրեւ թատրոնի մարդ ձեւավորվել էր 20-ական թվականներին, երբ իշխանության եկած կոմունիստները բոլոր միջոցներով եւ ամեն կերպ հեղափոխական արվեստի իրենց գաղափարաբանությունն ու գեղագիտությունն էին ձեւավորում, անխնա անցյալի գիրկը նետելով այն ամենը, ինչ դուրս էր դրանից, ապա պարզ կլինի թե «ոչ լուրջ» ձեւերն ու միջոցները (որպիսին համարվում էր ոչ միայն զվարթ ու թեթեւ, այլեւ վառ ու գունեղ արվեստը), երգիծանքն էլ այդ «յոթ մեղքերի» մեջ էր: Բոլորն էլ, իսկ հատկապես մոսկովյան թատերական մեծ մտածողները, նրանց թվում՝ Ստանիսլավսկին, Վախթանգովը, Մեյերհոլդը, Թաիրովը եւ մյուսները հիանալի հասկանում էին՝ ինչն ինչոց է, ավելի կամ նվազ չափով հնարամտում էին իրենց մեծաթռիչ ներշնչումները, կամ նրանց մի մասը բեմում իրագնելու ողջախոհ կերպերը, իհարկե, որոշակի բաժնով, հավուր պատշաճի պահպանելով եւ ժամանակի կարգախոսները... Այսօրվա հեռվից արդեն դժվար չէր զգալ, որ արվեստն անցնում էր դիվանագիտության ու քաղաքականության պարունակներով եւ եթե որեւէ մեկն այդ նրբությունը լավ չէր ըմբռնում՝ ենթարկվում էր գանակոծման... Հիշենք, թե ինչեր կրեցին Վ. Մեյերհոլդը, նաեւ ուրիշները... Ուսանած ու ձեւավորված լինելով մոսկովյան թատերա-

Ավետ Ավետիսյան

կան հնչում եւ սեփական ժողովրդի անաղարտ ճակատագրով ուրիշ մի «դպրոց» էլ անցած եւ հետո էլ միշտ հսկող աչքի կիզակետում լինելով, Վարդանը ձեւավորվեց՝ որպես բավականին զուսպ եւ կարելի է ասել, զգուշավոր անհատականություն: Բոլորը գիտեին նրա չխոսկան, լուռ ու խորհող բնությունը եւ ճեպանկարները համարում էին նրա խոսքը՝ մերձավորներին, թատրոնի մարդկանց, քանզի մատիտանկարների բոլոր հերոսները բեմարվեստի նշանավոր կամ նվազ նշանավոր գործիչներ էին:

Ուշագրավ է, որ Աճեմյանը թատրոն էր եկել՝ դերասան դառնալու մղումով եւ նույնիսկ իբրեւ ռեժիսոր Լենինական գալով, առաջին հինգ տարին նա դերասանախմբի ցուցակում էր եւ խաղում էր: Ինչպես ինքն է խոստովանել, թատրոն էր եկել՝ երազած ողբերգական հերոսներին խաղալու, սակայն «կարճ բոյի» պատճառով ստիպված է եղել կատակերգական-բնութագրական դերեր ստանձնել: Ժամանակակիցների հուշերով եւ մամուլի գնահատությամբ, Աճեմյանը շատ հետաքրքրական դերասան է եղել, որի կերպարը ոչ միայն արտաքին ցայտուն գծանկարով, այլեւ բնավորությամբ տպավորվել է դիտողների մեջ: Բարեբախտաբար, հիշյալ դերերը եւ նույնիսկ Նապոլեոնը՝ «Նապոլեոնի արշավանքը» պիեսում գրված ու ներկայացված էր երգիծական դիտանկյունից եւ դերակատարին հնարավորություն էր տալիս այդ ժանրով ինքնարտահայտվելու:

Չմոռանանք ժամանակը: Տեսականորեն չէր ժխտվում երգիծանքը, սակայն մեծ դիվանագիտություն էր ենթադրում: Ժանրի անուղղակի կիրառումն անգամ տարբերակումներ պիտի պարտադրեր: Օրինակ «Ատամնաբույժն արեւելյան»-ում Աճեմյանը Թովմաս էր խաղում եւ ինչպես մամուլն է գրել, երկրորդ արարի պարահանդեսի տեսարանում նա հայտնվում է շիկ ֆրակով, ցիլինդրով եւ երկդիմի ծաղրական ակնարկներ անում հակառակորդներին, ապա ցիլինդրը դնելով ձեռնափայտի ծայրին, աճպարարի պես այնպես է ֆռռացնում ու դուրս նետվում, որ չլռող ծափերն ու «բիսերը» ստիպում են երեք անգամ վերադառնալ եւ կրկնել «համարը»: Սակայն այդ նույն մամուլը կշտամբում է Աճեմյանին քիչ վերը հիշված դերերում «չափազանցումներ ու ծամածռություններ» անելու համար: Իհարկե, դա ոչ թե ծամածռություն էր, այլ վառ ու գունեղ խաղակերպ, որ անհաս էր քաղաքականացված ուղեղներին...

Հետո կտեսնենք, որ ռեժիսուրան (որ կոչում են «խանդոտ» ամենակուլ մասնագիտություն), այնպես կկլանի նրա ողջ էությունը, որ տեղ չի մնա ոչ գեղանկարչության (որի համար նա հասուն դպրոց էր անցել) ոչ իսկ թատրոն բերող դերասանության համար... Բոլոր դեպքերում ժանրի հնարավորությունները եղան ու մնացին Աճեմյանի համար իր ռեժիսորական տեսլականի բանալին, որոնցով նա շատ անսպասելի դռներ էր բացելու... Բոլոր կողմերից դիտված-զննված Աճեմյանն ինձ համար անսպառելի թվաց հատկապես մի դիտվածից հետո:

Տարիներ առաջ «Ռեւիզոր» էինք դիտում մեր ռուսական թատրոնի բեմում ու զվարճալի Բոբչինսկի-Դոբչինսկի դրվագում, հանկարծ խլրտումի պահի նկատեցի հարեւանությամբ նստած Անիկ Մկրտումյանի ու Արուս Ասրյանի միջեւ: Հետո ընդմիջմանը նրանք ազատություն տվին իրենց ծիծաղին ու պատմեցին, թե տարիներ առաջ Լենինականում ինչ օյին է խաղացել Աճեմյանն իրենց գլխին: Պոգոդինի «Իմ բարեկամը» պիեսի հինգ դրվագային կանանց դերերը տվել է երկուսին: Անիկ Մկրտումյանին՝ Մադամ օդեկոլոն, Կոլոկոլչիկովա եւ Ճիկահեր, Արուս Ասրյանին՝ Պառավ կին եւ Լափող կին: Փորձերի ժամանակ ցույց է տվել այդ կանանց էսքիզները. մի օդեկոլոնի շիշ՝ գլխին ժամանակակից գլխարկ, զանազան զանգուլակներով մի կին, իսկ Պառավ կնոջը՝ չոփի պես մարմնին մի պարկ, մի գլխակապ եւ դեմքին՝ մի ցիցո ասած. սա՛ ես դու: Չորս-հինգ րոպեի բեմական կյանք ունեցող այդ դերերում նրանք պիտի մտնեին հերթով, որ հասցնեին հագուստը փոխել: Պատկերացրեք Ասրյանի չորուկ-մորուկ, խլյակի պես շարժվող պառավին, որ ոտքերը հազիվ քարշ տալով հայտնվում ու տեղավորվում է աթոռին ու սկսում... ոչ այն է՝ խոսք է, ոչ այն է՝ մլավոց... Քիչ անց նույն Ասրյանը (Լափող կին) ներս է խուժում՝ չծամված պատառը կուլ տալով ու այնպես սեւեռվում դիմացինին, որ թվում է՝ հիմա էլ պատրաստվում է նրան կուլ տալ... Գիրուկ, ուժերից պայթող, մի իսկական մոպասանյան ճարպագունդ... Թատրոնի ջահել ու սիրված երկու դերասանուհիներն այնքան անճանաչ էին ու ամբողջ բեմադրությանը համուհոտ, աշխուժություն պարգեւում այդ կանայք, որ ոչ ոք չկարողացավ ճանաչել դերակատարներին... Ահա թե ինչպես էին աճեմյանական էսքիզները կողմնորոշել դերակատարներին: Փորձը ցույց է տալիս, որ անկախ իր բեմանկարչից, Աճեմյանը միշտ իր էսքիզներով է հարաբերվել դերակատարների հետ: Այդ կերպ էր նա տեսնում ապագա բեմադրությունը եւ մտքի ճախրանքով ստեղծում բեմական միջավայր, որը տուն ու խնդություն էր դառնալու նրա բազմահազար հանդիսականների համար:

Քանի որ մեր դիտանկյունը Աճեմյանի ճեպանկար-շարժերն են, ապա, նախ դրանց մասին: Հավանաբար ոչ առանց արվեստակիցների հորդորների, Աճեմյանը հավաքել է դրանց մի մասը եւ երկու անգամ հրատարակել՝ մեկը՝ 1968-ին՝ 86, մյուսը՝ 77-ին՝ 155 ճեպանկարով: Այս վերջինը կոչել է «Ժպիտներ», որտեղ եւ իբրեւ նախաբան զետեղված է Մարտիրոս Սարյանի կարծիքը: Իրեն հատուկ անմիջականությամբ ու անկեղծությամբ է գրել Սարյանը, Աճեմյանի մատիտանկարները համարելով «պրոֆեսիոնալ վարպետի գործ, որոնք դիտում ես հաճույքով, ժպտում, ունենում ծիծաղի պոռթկումներ...»: Վարպետը խոսում է եւ Աճեմյանի գծի հակիրճության, դիպուկության եւ ճկունության մասին, որոնք տարակույս չկա, որ ժառանգել է նկարչական դպրոցի իր ուսուցիչներից. Ստ. Աղաջանյան, Սեդրակ Առաքելյան, Մարտիրոս Սարյան:

Աճեմյանի «ժպիտները» բաժանում եմ երեք խմբի:

Առաջին խմբի մեջ են այն դիմանկարները, որոնք պատկերում են գլուխը, դեմքը, պարանոցը: Սրանց մեջ նրա բեմի ու կյանքի նվիրյալ ընկերուհու՝ Արուս Ասրյանի անհամար դիմանկարներն են, Հր. Ներսիսյանը (քթին բզված մազերով), Վ. Վաղարշյանը, Գ. Ջանիբեկյանը, Ավ. Ավետիսյանը, Մխ. Դավթյանը, Բ. Չերկասովը, որոնք հումորիկ հայացքով իսկ՝ դիմանկարային մեծ նմանություն ունեն:

Երկրորդ խմբի շարժերում նկարչի միտքն ու ձեռքը ճախրանք են առնում. ընդգրկում իրանը, ձեռքերը, երբեմն ամբողջ ֆիգուրը, բայց ոչ միջավայրը: Դարձյալ բնորոշը գծի հակիրճությունն ու տարողունակությունն է, բայց դիմանկարի կառույց են ներբերվում մարդուն հատուկ իրերն ու առարկաները:

Երրորդ խմբում այն ճեպանկարներն են, որ մատիտը թղթից կտրվում է՝ հագուրդ տալով երեւակայության թռիչքին: Այստեղ միջավայր կա, առավել համակողմ բնութագրում, բնականաբար եւ խոր, որ փիլիսոփայության է միտում:

Անդրադառնանք շարժերի եւ բեմադրական հղացումների՝ իմ կարծիքով անտեսված, որքան էլ զարմանալի, ոչ այնքան դժվար նկատելի փոխկապին: Նույնիսկ ողբերգության հանճարները, նրանց մեջ մեծագույնը՝ Շեքսպիրը ժանրերը զտարյուն համակարգ չեն դիտել: Ընդհակառակը՝. դրանք «բաց» են եւ ամենանպատակավորը՝ ստեղծելու այնպիսի երկեր, որոնք, ինչպես Վոլտերը կասեր, «ձանձրալի» չէին լինի: Ավելին. այստեղ միանգամայն դաշնորեն ընդելուզվում են բեւեռային, հակոտնյա տիրույթները: Մարդիկ հիշում են, թե այնպիսի վեհ ողբերգա-հերոսական թատրերգ, ի՛ր «Արա Գեղեցիկը» եւ այնպիսի հերոսական-հայրենասիրական պիես, որ «Երկիր հայրենին» էր, Աճեմյանը հարստացրել էր հեթանոսական եւ ժողովրդական, առօրյական շինական կատակերգերով: Ներկայացումից հորդում էր արքայի ուրախությունը, իբրեւ մեր ժողովրդի անհատնում կենսասիրության, գոյաբանական ակունքների հավաստում, որը բեմական գործը դարձնում է դիտելի, թարմ ու ժամանակակից: Այստեղ էր Աճեմյանի արվեստի ու ժողովրդայնության գաղտնիքը, իսկ երբ գործում կանխատեսում ու մարգարեությո՞ւն կա՝ դա արդեն պատռում է դարերի քողն ու հարաբերում նոր հորիզոնների:

1942 թ. առաջին անգամ ընկա մայր թատրոն եւ այն ընկալեցի որպես տուն, քանզի «Մեծապատիվ մուրաց-

կանները» հենց այդպես էլ մատուցել էր բեմադրիչը: Վարագույրի բացվելու հետ, արեւային գույներն ու Պոլսո փողոցներն՝ իրենց փոքրիկ պատշգամբներով մոռացնել են տալիս աշխարհը: Իսկ երբ փողոցում հայտնվում է հովանոցով նրբագեղ օրիորդ Աղավնին՝ պատշգամբներից կախվում են կանայք եւ մի իսկական խրախճանք սարքում: Քաբիկ հանըմ, տիկին Բանդուխտ, Շագիկ հանըմ... անուններն կարելի է շարունակել: Գունեղ հնչերանգներով ու բնավորություններով այս կանայք շաղակրատանքով են լցրել բեմական աշխարհը: Հապա «մեծապատիվ» հորջորջված բանաստեղծը, դերասանը, փահանան, լուսանկարի՞չը... Մի իսկական երգիծական պատկերասրահ... Խոսքի գունեղ հնչերանգը, շարժման պլաստիկան, միզանսցենի քաղաքային տեսապատկերը, ամբողջ բեմական կառույցի ռիթմն ու տեմպը, միջավայրի ու նկարագրերի գույնե՞րը. այս ամենը այնպիսի խճանկար է, որ ոչ մի վրձնով չես սպառի: Աճեմյանի երգիծական վրձնումներն անեղծ են, ու զեթ մի «սողանցք» կա դրա համար: «Դասական գործ»-ում Վարավին-Տարելկին-գրագիրներ ու չինովնիկներ համակարգը. երգիծանքի մի շտեմարան է:

Ո՞վ չի հիշում Աճեմյանի «Պաղտասար աղբարը», որ մեր մշակույթի հերթական տասնօրյակին՝ Մոսկվա տարվեց եւ այնքան գերեց մոսկվացիներին, որ նրանք ցանկացան Պարոնյանի կատակերգությունը տեսնել իրենց լեզվով եւ հենց Աճեմյանի բեմադրությամբ: Այդ բեմադրությունը կյանք առավ Երմոլովայի անվան թատրոնում եւ երկար տարիներ մեծագույն սիրով գալիս էին ըմբոշխնելու թատրոնի մարդիկ, այլեւ չասենք հանդիսատեսի արտակարգ ընդունելությունը: Եթե դրամատիկ հատվածներում Աճեմյանը մարդկանց սուզում էր մարդկային բարդ խնդիրների ու փոխհարաբերությունների անհատականությունները, ապա զվարճալի ու ծիծաղելի պահերին հաղորդակից էր անում շատրվանող երգիծանքին, կենսախինդ հումորին, զվարթ կենսափիլիսոփայությանը: Բոլորի համար էլ Աճեմյանի հնարներն ու երեւակայությունը շռայլ ու անհատնում էին ու հենց սա էր նրա արվեստի հմայքի գաղտնիքը: Հենց միայն Օգսենի աճպարարությունները, մի կողմից Պաղտի-

Տես էջ 9

Երգարվեստ

Կենցաղում՝ պարզ, բեմում՝ արքայավայել: Առօրյա հարաբերություններում՝ անմիջական ու ճշտապահ: Չգիտեմ՝ տարեկան քանի նամակ է հասցնում գրել, բայց դրանք՝ ուղարկված աշխարհի ամենատարբեր անկյուններից, միշտ հասնում են ճիշտ ժամանակին: Նամակները բացառիկ գրագետ են, ձեռագիրը՝ համաչափ, գեղեցիկ, մաքուր: Ժլատ ձեւակերպեմ՝ արտաքինին համահունչ գեղեցիկ ձայնն ու օպերային 35 դերերգ ամեն վայրկյան երգելու կարողությունը թատրոնների տնօրեններին առիթ է տալիս միշտ փնտրել նրան: Իսկ հանդիսատեսի՞ն... պատասխանը ստորեւ՝ ամերիկացի իմ գործընկերների խոսքերով:

Բայց նախ՝ հպանցիկ հայացք նրա 2005-ի հետագծին. հունվար-փետրվարին՝ Դրեզդենի Զեմպերօպերում՝ Աբիգայլ («Նաբուկո»), այնուհետ Պալերմոյի Տեատրո Մասսիմո՝ Միմի («Լա Բոհեմ»), մարտին՝ Վարշավայի ազգային օպերա՝ Տոսկա, Ամստերդամի Նիդեռլանդական օպերայում՝ Նորմա, Բեռլինի Դոյչե օպերում՝ Տոսկա, ապրիլին՝ Ռոտերդամում՝ Վիոլետա («Լա Տրավիատա»), Լիեժի Թագավորական օպերայում՝ Քույր Անջելիկա («Քույր Անջելիկա»), մայիսին՝ Մանհայմում՝ Նորմա, մայիս-հունիսին՝ Փարիզի Լա Բաստիլ ազգային օպերայում՝ Լիզա

Հ. Պապյանը Նորմայի դերում, Ամստերդամի օպերային թատրոն

(«Պիկովայա դամա»), հունիսին՝ Դյուսելդորֆի Դոյչե օպեր ամ Ռայնում՝ Աիդա, հուլիսին՝ Երեւանի Արամ Խաչատրյան մեծ համերգասրահում՝ կոմիտասյան համերգ, սեպտեմբեր-հոկտեմբերին՝ Մոնրեալի օպերայում՝ Նորմա, հոկտեմբերին Դետրոյթի Միչիգան օպերայում՝ Նորմա, հոկտեմբեր-նոյեմբերին՝ Նյու Յորքի Մետրոպոլիտենում՝ Աիդա, դեկտեմբերին Ժնեւի Մեծ թատրոնում՝ Տոսկա:

Շունչ առնենք ու 2005-ի նոր թատերաշրջանի կանադական ու ամերիկյան մամուլը թերթենք:

Պապյանը սկսեց նոր թատերաշրջանը Մոնրեալի օպերային թատրոնում Բելլինիի «Նորմա»-ով: Թատրոնն այն բեմադրում էր 23 տարվա ընդմիջումից հետո: «Հաջողությունը Նորմայի պարզության մեջ է, նրա ձայնային հենքը հիմնավորված է ու հարուստ», գրում է Տորոնտոյի «The Globe and Mail»-ը սեպտեմբերի 20-ի իր անդրադարձում, «Casta Diva»-ի եզրափակիչ հնչյունները լսելուն պես հանդիսասրահը թնդաց»: «Հայազգի սոպրանո Հասմիկ Պապյանը փայլուն ներկայացավ գլխավոր դերում... Նա քնարական հնչեցրեց իր հարուստ, սաստիկ գեղեցիկ սոպրանոն՝ ամեն մի ծալքին ավելացնելով զգայականություն եւ նրբագեղություն», սեպտեմբերի 19-ի համարում գրում է Մոնրեալի «Times Argus»-ը: «Պապյանն ու Միշուրան (Ադալջիզա) ձայնային հրաշք հյուսեցին», գրում է «Դետրոյթ Նյուզը» հոկտեմբերի 12-ի համարում՝ իրազեկելով, թե 1989-ից՝ Ջոան Սազերլենդի Նորմայից հետո թատրոնի գլխավոր տնօրենը չէր խիզախում բեմադրել այս օպերան, մինչեւ գտավ Հասմիկ Պապյանին՝ մի երգչուհու, որի ստորագրությունն այսօր Նորմայի դերակատարումն է դարձել: «Պապյանն այս դերով միջազգային աղմուկ է հանել: Մեծ Նորմաներն այնքան հաճախ են հայտնվում, որքան Հալեյի գիսաստղը, Պապյանը վիթխարի հույսեր է արթնացնում», գրում է «Դետրոյթ ֆրի փրեսը» հոկտեմբերի 12-ին՝ բնութագրելով այդ դերերգը կատարելու պայմանները՝ հերկուլեսյան ուժ, շարժունակություն, երկարաշունչ մեղեդիներ երգելու դիմացկունություն, կոլորատուրայի պոռթկում հրավառություն»: Պապյանը Բելլինիի սքանչելի մեղեդիներից քնարական մի կտավ հյուսեց, գրում է նույն աղբյուրը: Նրա ձայներանգը մաքուր էր ու ոսկյա, հրապուրիչ բարձր նոտաները, որ նվագում էին բծախնդիր կառավարմամբ, ասես լողում էին ամպերի վրա: Նրա կոլորատուրան ճշգրիտ է, հաճելի, լեգատո եւ կանացի: Վերջում նա բավականաչափ թարմ էր՝ օպերան վերստին երգելու կարող: Նրա «Casta Diva»-ն ունկնդրելիս կարելի էր մեռնել, գրում է «Դետրոյթ ֆրի փրեսը»-ի հոդվածագիրը՝ հավելելով՝ Հասմիկ Պապյան-Նորմա, Իրինա Միշուրա-Ադալջիզա զուգերգից ստացած իր տպավորությունը՝ «10 տարի է Դետրոյթի օպերայում ավելի զգայացունց որեւէ բան չեմ լսել»:

Հոկտեմբերի 29-ին Պապյանը «Աիդայի» դերերգով վերադարձավ Նյու Յորք: (4 ելույթ՝ 29-ին, նոյեմբեր 5-ին, 9-ին, 12-ին): Մետրոպոլիտենի բեմում նրա կերտած Աիդան արդեն երրորդ անգամ է արժանանում խանդավառ գնահատականների:

Հանգստյան, թե պարզապես ճամպրուկները փոխելու համար մի քանի օր տանը՝ Վիեննայում ու նորից փորձերի՝ այս անգամ Ժնեւ՝ Մեծ թատրոն՝ Տոսկա:

Գնանք նրա ետեւից: Բոլոր թատրոնները, ուր 2005-ին երգել է, չենք հասցնի մտնել, ուստի կարճատեւ կանգառներ՝ հիշարժան վայրերում:

ՀԱՍՄԻԿ ՊԱՊՅԱՆ.

«Հայ երգչուհին պիտի արժանավայել արքայական կեցվածք ունենա»

- Դեբյուտ Ամստերդամի Նիդեռլանդական, Լիեժի թագավորական, Մանհայմի, Մոնրեալի, Ժնեւի օպերային թատրոններում: Հասմիկ, 2005-ը դեբյուտների՞ տարի էր Ձեզ համար: Ո՞րն է ավելի հետաքրքրական՝ դեբյուտը, թե՞ վերադառնալ այնտեղ, ուր քեզ լսել են:

- Դեբյուտների տարի բնորոշումը 2005-ի համար կարծեմ ճիշտ չէ: Գրեթե ամեն տարի նույն թատրոն վերադառնում եմ նույն կամ ուրիշ դերերգով կամ թատրոնների ցանկն է ավելանում: Ամեն վերադարձ առաջնախաղ է: Նույն թատրոնում, նույն հանդիսատեսի համար, նույն դերերգը, բայց չէ՞ որ ամեն անգամ նորովի ես երգում: Եթե առաջնախաղի զգացողությունը չունենամ, ստեղծագործական կյանքն ինձ համար կանգնած կլինի: Մոնրեալում 75-րդ անգամ երգեցի Նորմա: Նույն նոտաներն ես երգում, բայց բոլորովին տարբեր բան է՝ զգեստները, բեմադրիչը, դիրիժորը, մթնոլորտը տարբեր են:

- Իսկ ձա՞յնը:

- Ձայնն էլ է փոխվում: Եվ կախում ունի՝ ինչպես ես այդ օրն արթնացել, որ քաղաքում ես, օդն ինչպիսին է, ինչպես ես քեզ բարեւել, ամեն ինչից ձայնը կախում ունի՝ աճում է կամ նվազում:

- 2005-ի մայիսին Նիդեռլանդական օպերայում Ձեր դեբյուտն էր: Նորմայի դերակատարուհին բացակայում էր, ու Դուք, առանց փորձերի, երգեցիք բոլոր 7 ներկայացումներում: Քննադատներն այն անվանեցին «անկեղծ Նորմա... բարձր գնահատականի արժանի ներկայացում»: Սա Ձեր վարպետությա՞նը վերագրել, բախտի՞ն, թե՞ պատրաստվածությանը, որով ցանկացած դիրիժորի, բեմադրիչի ցանկությունը կարողանում եք բավարարել:

- Սա ինձ համար մի տեսակ ճակատագրական է: Այդպիսի երգիչները, երաժիշտ կատարողները շատ չեն, որոնք պատրաստ են վերջին պահին ցատկել, փրկել ներկայացումը կամ համերգը: Դրա համար յուրահատուկ հատկանիշներ են պետք. վերջին վայրկյանին կենտրոնանալու, ուժերը հավաքելու եւ ցուցադրելու՝ ինչի ես ընդունակ: Նաեւ շատ վտանգավոր է՝ կարող ես սխալվել: Բայց մյուս կողմից՝ կարող ես նաեւ հերոս դառնալ, որովհետեւ ինչ-որ ձեւով շատ մեծ պատասխանատվություն չես կրում, եւ բոլորը՝ տնօրենները, հանդիսատեսը շնորհակալ են քեզ: Իմ կյանքում այնպես է ստացվել, որ ուժերի եւ կարողությունների, ունակությունների կենտրոնացումն ինձ համար շատ դռներ է բաց արել: Երբ դա անում ես կարիերայի սկզբում, ուզում ես հաստատվել, ասել, թե ուրիշ որակների հետ սա էլ կարող եմ անել: Հիմա թվում է՝ ինչու՞ պիտի անեմ, լինելով բավականին հայտնի երգչուհի ինչու՞ պիտի ուրիշին փոխարինեմ: Կարելի է ասել՝ սա մի տեսակ սպորտային հետաքրքրություն է ինձ համար՝ ինքս ինձ ստուգելու, փորձելու, ինքս ինձ ապացուցելու՝ ո՞վ եմ ես, ինչ կարող եմ անել այսօր: Ստուգում եմ հիշողությունս, ադրենալինի ամենաբարձր չափաբաժնի դեպքում ինչպիսի՞ն է իմ մարմնի ռեակցիան, եթե կուզեք այսպիսի ծիծաղելի բաներ: Մի բան հայտնաբերեցի՝ բժշկի գնալու կարիք չունեմ: Ձեր ասած դեպքը միակը չէր. անցած առավոտյան փորձել եմ «Տոսկա» Բեռլինում, երեկոյան երգել եմ Ամստերդամում, հաջորդ օրը նորից վերադարձել եմ Բրյուսել, փորձել եմ «Քույր Անջելիկա»: Կամ դեկտեմբերի 23-ին Ծննդյան տոների նախօրեին ժամը 12-ին ինձ զանգահարեցին Մյունխենից, կես ժամ հետո նստեցի ինքնաթիռ (օդանավն ուշացավ, ընդամենը ուշացման պահին կարողացա կարդալ նոտաները, վերհիշել): Վիեննայից հասա Մյունխեն: Մյունխենում 1 մետր ձյուն կար, իսկ ես մոռացել էի կոշիկներս փոխել եւ չկարողացա վերջին 2 կմ հատվածը քայլել, վազել օպերային թատրոն: Հասա ժամը 18.10, ներկայացումը սկսվեց 19-ին, իսկ վերջին «Բոհեմը» երգել էի 1999-ին: Երեւի իմ կյանքի լավագույն «Բոհեմն» էր դա: Ներկայացումից հետո եկա հյուրանոց՝ Մյունխենում վերելակը չէր աշխատում, 5 հարկ ստիպված էի բարձրանալ: Դրանից հետո մի շաբաթ էր պետք հանգստանալու համար:

- Ապրիլին Վալոնի թագավորական օպերայում հանդես եկաք Պուչչինիի «Քույր Անջելիկայում»: Մամուլի բնորոշմամբ՝ «Պապյանն առաջնակարգ, հիանալի Անջելիկա է», այն ուղիղ եթեր սփռեց բելգիական ռադիոյի Muziq 3 դասական ալիքը: Հանդիսատեսը ծափերի հետ արտասվում էր: Ձեր կերտած կերպարներն ընդհանրապես ողբերգական են. Ձեր դեմքին խոր դրամատիզմ կա, իսկ ձայնը կայուն է, զգացմունքները չե՞ն խանգարում երգել:

- Բեմ դուրս գալիս դրանք պետք է կառավարել: Քույր Անջելիկան իհարկե մի քիչ տարբեր էր. մինչեւ բեմ դուրս գալն ամիսներ շարունակ աշխատում էի պատ կառուցել իմ եւ կերպարի միջեւ: Եթե կերպարին տրվեմ 100 տոկոսով, հնարավոր է բախումի պահեր լինեն, եւ չկարողանամ դրանից դուրս գալ: Առաջին անգամ, երբ միայն մեներգը կատարեցի, դահլիճում նստած աղջիկս հանկարծ սկսեց լաց լինել՝ մամա, խնդրում եմ, մի՛ երգիր: Սա իհարկե Պուչչինիի արվեստի ուժն է: Երբ մի ութ ամիս անց ամբողջ ներկայացումը երգեցի, ասաց՝ գիտես, մամա, դու շատ մի տանջվիր, դա պատմություն է միայն: Սա ինձ համար դարձավ միջոց՝ ստեղծագործությունը դիտել իբրեւ մի պատմություն:

- Ռոտերդամում Ձեր Վիոլետային («Լա Տրավիատա») հոտնկայս ողջունեց 3500 հանդիսատես, տեղական թերթերն ազդարարեցին՝ «Ռոտերդամի նոր դիվան»: Դիվա բնութագրումն առաջին անգամ չէ, որ Ձեր պարագայում հանդիպել եմ մամուլում: Սա որոշակի «պարտավորություններ» դնո՞ւմ է Ձեր առջեւ:

- Պիտի խոստովանեմ, որ Դիվա բնորոշումից խուսափում եմ, այդ կեցվածքից հեռու եմ: Դիվա նշանակում է աստվածային: Այդ բնորոշումները տրվել են Մարիա Կալլասին, քչերին: Հիմա, ցավոք սրտի, ավելի հաճախ կարելի է լսել: Ինձ համար կարող եմ այսպես ասել՝ Դիվա կարող եմ անվանվել, որովհետեւ երգում եմ Դիվա պարտիաները՝ Տոսկա, Աիդա, Նորմա: Բայց Դիվա չեմ, որովհետեւ, երբ համոզված, որ Դիվա եմ, կվերջանա, եւ կարելի է ծիծաղելի կամ ողբերգական վախճան ունենալ: Իսկ ընդհանրապես բեմում Դիվա ես, թե չես, հանդիսատեսն է որոշում: Ես գիտեմ՝ ինչի եմ ընդունակ: Աշխատում եմ միշտ անկեղծ լինել՝ հանդիսատեսն ամեն մի կեղծ երանգ զգում է:

- Հանդիսատե՞սն է Ձեր բարոմետրը:

- Այո:

- Իսկ թատերական, երաժշտական քննադատությո՞ւնը :

- Առողջ, ուսուցանող, գեղեցիկ, բարեկիրթ քննադատությունը շատ լավ եմ ընդունում, պատրաստ եմ սովորել, հարգել: Քննադատական լավ հոդվածներն էլ ինձ շատ չեն շլացնում, դրանք ինձ միայն ուժ են տալիս:

- Հուլիսի 13-ին France Musique դասական ալիքը, ավելի ուշ հեռուստատեսությունը ցուցադրեցին Բաստիլ օպերայի «Պիկովայա դամա»: 2004-ին Մադրիդի Թագավորական օպերայում Ձեր Լիզայի Հերմանը Պլասիդո Դոմինգոն էր, Բաստիլի բեմում՝ Վլադիմիր Գալուզինը: Խաղընկերներով պայմանավորված՝ Ձեր Լիզան, եւ մյուս կերպարներն արդյոք չե՞ն փոխվում:

- Անպայման փոխվում են: Պլասիդո Դոմինգոյին, որը փայլուն կատարեց իր դերը, եւ մեծ-մեծ երգիչ է, Գալուզինի հետ չեմ կարող համեմատել, որովհետեւ Գալուզինը ռուս է, նրա Հերմանի ոգին, ամեն մի բառը, երանգը տարբեր էր: Սա նույնն է, երբ ասենք, ռուս երգիչը երգում է իտալական օպերա, նույնը կարող եմ ասել, երբ Գալուզինը երգում է ասենք Օթելլո: Նրա հետ շատ եմ երգել՝ Աիդա, Տոսկա, նա փայլուն երգիչ է, մեծ արտիստ: Մայրենի լեզվի, հողի, ջրի ուժն է տարբեր դարձնում. նա Սիբիրում է ծնվել, նրա արմատներն այնտեղ են: Եվ դա շատ մեծ նշանակություն ունի: Ի դեպ, դիրիժորը Գենադի Ռոժդեստվենսկին էր: Երբ Բաստիլում առաջին անգամ փորձին հանդիպեցինք, եւ ասացի, թե պիտի Լիզա երգեմ, ինձ ասաց՝ իսկ դուք, գիտեք, որքան նման եք նրան: 80-ը բոլորած Ռոժդեստվենսկու կոմպլիմենտի գեղեցկությունը սիրտս ուղղակի հալեցրեց:

- Երեւանում օգոստոսին կայացած կոմիտասյան համերգը մասնագետները բարձր գնահատեցին: Ձեր կարծիքը:

- Այդպիսի լուռ եւ ուշադիր դահլիճ վաղուց չէի տեսել: Նաեւ՝ արտասահմանում: Սա հիշողություն էր, աղոթք էր, նվիրում, եւ համերգից ամեն մեկն իր Կոմիտասը տարավ: Առաջինը Հայաստանում երգեցի, որովհետեւ առաջին հերթին ուզում էի իմանալ հայ ժողովրդի կարծիքը: Գերմաներեն երգաշարն ինձանից ուժերի լարում, կենտրոնացում էր պահանջում: Դրանք ստեղծումից կարծեմ 100 տարի հետո առաջին անգամ կատարվեցին: Ծրագիրը սիրով էի պատրաստել, շատ էի ուզում, որ ծափեր չլինեին, լիներ ամբողջական երգաշարի ձեւով, ցավոք սրտի, չհաջողվեց: Ուզեցի Կոմիտասի գեղջկական, սիրային, քնարական երգերը, նրա ամբողջ աշխարհը ներկայացնել Հայաստանին՝ օտար ունկնդրի ականջով, աչքով եւ... թագավորական: Ինձ ասացին՝ մենք այդպես չենք երգում Կոմիտաս, մեր ավանդույթներն ուրիշ են: Ուզեցի, որ տոնախմբություն լինի, այլեւ պետք չէ ողբալ Կոմիտասին, նրա երգն ինձ համար լավատեսություն է՝ այսօր կա հայ ժողովուրդը, եւ ես պիտի տանեմ կոմիտասյան երգը մինչեւ Նյու Յորք, մինչեւ Փարիզ, Կարնեգի Հոլ: Մյունխենում ձայնագրվեց, հուսանք կհասնի մեծ ունկնդրին: Համերգը լավ չգովազդվեց: Ցավում եմ, որ օպերային երգիչներին ու տնօրենին չհետաքրքրեց այն: Նախաձեռնությունն իմն էր, մենք էինք կազմակերպել, ու ֆիլհարմոնիան ընդառաջեց՝ դահլիճ տրամադրեց: Լավ կլիներ, որ ասենք մշակույթի նախարարությունը հետաքրքրություն ցուցաբերեր, այնինչ բավական անտարբեր գտնվեց:

- Վարդան Մամիկոնյանի հետ առաջին համագործակցությունը կայացավ: Ապագայում համատեղ ծրագրեր կա՞ն:

- Վարդանի հետ առայժմ 2006-ի ապրիլի 16-ին Կահիրեում ՀԲԸՄ-ին նվիրված մի համերգ է ծրագրված: Բայց ընդհանրապես ես ավելի շատ զբաղված եմ օպերային գործունեությամբ, իսկ օպերային արիաներն ավելի գեղեցիկ է երգել նվագախմբի ուղեկցությամբ: Վարդանը մենակատար է, եւ երբեք ոչ մեկին չի նվագակցել, կոմիտասյան համերգը երգչուհուն նվագակցելու առաջին փորձն էր իր համար: Կոմիտասի դեպքում որոշեցինք պրակտիկան միավորել, ինչպես լինում է մեծ արտիստների դեպքում:

- Տիգրան Մանսուրյանն էլ համերգի ավարտին հենց նույն համեմատությունն արեց:

- Շատ շնորհակալ եմ: Մանսուրյանն ինձ գեղեցիկ ողջույն հղեց՝ բրավո, այդպես են տուն գալիս, ասաց: Սա ինձ համար իսկապես ամենամեծ գնահատականն էր:

- Տուն գալու մասին: Շատերն ասում են պալատական երգչուհի եք դարձել՝ նկատի ունենալով վերջերս ստացած Ձեր շքանշանները: Օպերան բարձրաշխարհիկ երեւույթ է, Դուք երգում եք ոչ միայն գերժամանակակից, այլեւ պատմական Թագավորական

Տես էջ Ձ

Բնօրրան

«ԵՐԵՒԱՆ, ԵՐԵՒԱՆ, ԻՄ ՄԻԱԿ ՕԹԵՒԱՆ...»

ԱՆԺԻԿ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

Ակնարկ Երեւանի պատմության

Երեւանի տեղում բնակավայր էր առկա մեզանից 6000 տարի առաջ. այն հիմնադրվել 8-րդ դարում (մ. թ. ա.) մինչեւ 7-րդ դարը (մ. թ) կեսերը բերդաքաղաք էր եւ վարչական կենտրոն:

...10-11-րդ դարերում Երեւանում տիրապետում էր Ամիրաս իշխանը: Հիշատակությունների համաձայն նա ուներ 12000 հեծյալ եւ նրանց ուժերով հանել է Երեւանի ջրանցքը, ավանդաբար Մամռիի, կառուցել է տվել Կեռախիսի վանքը: Մոնղոլները Հայաստանը գրավեցին 1235-36 թթ. եւ 1242-43 թթ. արշավանքների ընթացքում երկրով մեկ իշխում էին ավարառությունը, կողոպուտը, սպանությունն ու զանգվածային գերեվարությունը: Այնուհետեւ գլուխ է բարձրացնում Միջին Ասիայի բռնակալը՝ Լենկ-Թեմուրը: Դեպի Հայաստան Լենկ-Թեմուրը արշավել է չորս անգամ. 1386, 1387, 1394, 1400 թվերին: Նրա արշավանքների ժամանակ հիմնովին ավերվել է Երեւանը, սպանվել 500 մարդ: 1405 թ. նրա մահից հետո նրա նվաճած երկրները զավթեցին, Հայաստանը մեկ դար տեւող այդ պայքարի ընթացքում ընկավ նախ Կարա-Կոյունլու, ապա Ակ-Կոյունլու թուրքմենական ցեղերի տիրապետության տակ: Կարա-Կոյունլու Ջհանշահը ստեղծեց Արարատյան կուսակալություն, որի կենտրոնը Երեւանն էր. նա հայ իշխանական տների հետ

«Թափառող մայրաքաղաքների երկիր», այսպես են բնութագրել Հայաստանը օտարերկրյա ճանապարհորդներն ու հետազոտողները: Արեւելք-Արեւմուտքի նվաճողների հալածանքներից դրդված հայերն իրենց մայրաքաղաքը տեղափոխել են տեղից տեղ եւ ունեցել են 12 մայրաքաղաք. Տուշպա (Վան), Արմավիր, Երվանդաշատ, Արտաշատ, Տիգրանակերտ, Վաղարշապատ, Դվին, Բագարան, Երազգավորս (Շիրակավան), Կարս, Անի, Երեւան:

հաշվի էր նստում, նրանց զանազան արտոնություններ էր տալիս՝ իր իշխանությունը հաստատուն դարձնելու նպատակով: Այս շրջանում սովորական էին դարձել թալանչիական կռիվները, դավադրությունները, թուրքմենական խաների վայրենի կամայականությունները:

Գյուղատնտեսության մեջ իշխողը այգեգործությունն էր, իսկ հատիկային կուլտուրաների մեջ աչքի էր ընկնում բրինձը: Շատ երեւանցիներ կամովին լքում էին հայրենի քաղաքը, քանի որ խաները թուրքմեն արտոնյալ ցեղերին բերում-լցնում էին Երեւան:

Չնայած անտանելի պայմաններին, ժողովրդի առաջավոր ներկայացուցիչները հիշատակության արժանի գործերով զարգացնում են մեր մշակույթը: Միայն 15-րդ դարում Երեւանում ընդօրինակվել է մեզ հասած 5 ձեռագիր, որոնց վերջում գրիչները թողել են ժամանակը բնորոշող հիշատակարաններ: Մի շարք երեւանցի գրիչներ շարունակում են ստեղծագործել այլեւայլ քաղաքներում ու շեներում: Երեւանի այս շրջանի պատմության հետ է կապված Թովմա Մեծոփեցի պատմագրի գործունեությունը: Նա 1410 թվականին Երեւանում ընդօրինակել է Գրիգոր Տաթեւացու քարոզգիրքը: Թովմա Մեծոփեցին Երեւանում էր գտնվում 1441 թ., երբ կաթողիկոսական աթոռը Սսից տեղափոխվում էր Վաղարշապատ:

1500 թվականից սկսած Երեւանը փոխնիփոխ նվաճել են Պարսկաստանն ու սուլթանական Թուրքիան. ավելի քան 300 տարի, մինչեւ 1828 թվականը:

Երեւանը 15-րդ դարից սկսյալ դարձել է Արեւելյան Հայաստանի կենտրոնական մասի՝ նախ Երեւանի կուսակալության կամ խանության, այնուհետեւ Երեւանի նահանգի կենտրոնը, 1918-1920 թ. Հայաստանի, իսկ 1920 թվականից՝ Սովետական Հայաստանի մայրաքաղաքը:

*) Ակնարկի աղբյուրը պատմաբան-աշխարհագրագետ Թ. Հակոբյանի «Երեւանի պատմությունը» գիրքն է: (Կարծում եմ՝ ժամանակն է եւ հարկ է Երեւանի փողոցներից մեկը կամ որեւէ այլ վայր անվանակոչել Թադեւոս Հակոբյանի հիշատակին)

Քաղաքի բնակլիմայական պայմանները, աշխարհագրությունը

Երեւանը իշխող դիրք ունի Արարատյան դաշտում, հիմնադրման օրից եղել է բանուկ ճանապարհների վրա, քաղաքակրթված երկրի կենտրոնական մասում: Քաղաքը օղակող բլուրները՝ Կոնդի, Քանաքեռի, Նորքի ամֆիթատրոնի տեսք են տվել նրան, Հրազդան գետը եւ նրա հյուսիսարեւելից հոսող վտակ Գետառը խմելու եւ ոռոգման ջրերի անսպառ աղբյուր են եղել բնակիչների համար: Հին Երեւանի տարածքի 99 տոկոսը այգիների ու բանջարանոցների ծածկույթ է եղել: Երեւանը Կասպից ծովի ափերից դեպի Փոքր Ասիայի սիրտը տանող ճանապարհների վրա գտնվելով՝ մի աչքով նայել է բիբլիական լեռանը՝ Արարատին, մյուսով՝ Արագածին: Բուն հին քաղաքի տեղը երկրաբանական ժամանակներում ծածկված է եղել ջրով. հարուստ է ամեն տեսակ նստվածքներով, որը, սակայն, կատաղի Գետառը հեղեղներով քշել, տարել է՝ տեղը հաճախ լցնելով քարերով: Կիսաանապատային գոտում է գտնվում քաղաքը, սակայն դարերով մշակվելով ու ծածկվելով արհեստական ոռոգման ցանցերով, վեր է ածվել ծաղկուն մի տարածքի, որից մարդիկ տարեկան կարող էին ստանալ երեք բերք: Հյուսիսից հարավ ունեցած թեքության պատճառով քաղաքի բոլոր մասերից երեւում են մեծ ու փոքր Մասիսները: Քաղաքը, աստիճանաբար իջնելով, ձուլվում է Արարատյան դաշտին: Ցամաքային կլիմա ունի. ամառները շոգ են: Եթե չլինի «Լուսավորչի քամին», որ փչում է Գեղամա լեռներից, մասամբ Արայի լեռից ու Արագածից, ընդ որում անուշաբույր քամի, մարդ ընչահեղձ կլինի: Ձմեռները ցուրտ են, կարճատեւ գարուն ունի, երկար ու մեղմ աշուն: Ձյունը վրա է հասնում դեկտեմբերի կեսին եւ տեւում է մինչեւ փետրվարի կեսերը: Գետառից ու Զանգվից բացի, ջրի մյուս աղբյուրները եղել են Երկաթաղբյուրը (Դամիրբուլաղ), Խոռոմաղբյուրը, քաղաքի հարավային մասում տարածվում է Թոխմախ լիճը, որի կառուցումը ավանդաբար կապվում է Թոխմախ անունով խանի հետ: Սակայն ամենայն հավանականությամբ նա լիճն ընդամենը վերանորոգել է, այն շատ ավելի հին է, գոյություն է ունեցել դեռեւս ուրարտացիների ժամանակներից: Լիճը սովորաբար լցվում է գարնանը, Մամռիի ջրերով, իսկ ամռանը վեր է ածվում սովորական ճահճուտի՝ շրջապատը տարածելով հիվանդություններ: Դամիրբուլաղ թաղի ջրերի ավելցուկներն ու բաղնիքների կեղտաջրերը հավաքվում էին բերդի եւ թաղամասի միջեւ ու գարշահոտ ճահիճը իր սեւ գործն էր տեսնում բնակչության մեջ: Վատ հողերի վրա տարածված էին փշաբույսերն ու օշինդրը: Մշակված խաս հողերի վրա աճում էին ամեն տեսակ պտղատու ծառեր: Ոռոգման առուների երկայնքով աճում են ուռենիներ: Արարատյան դաշտի համար շատ բնորոշ է Նաիրյան բարդին. ջրի գոլորշիացումը մեղմելու նպատակով ջրանցքների երկայնությամբ հայերը տնկել են բարդիներ, որոնց խիտ շարերը դաշտերը քամիներից պաշտպանելու, շոգը մեղմելու, ճանապարհները եզրապատելու նպատակ են ունեցել:

Տուֆի հինգ տարատեսակ ունի Երեւանը: Նրա համար բնորոշը կղմինդրի գույնի կարմիրն է: Բոլոր տարատեսակներում տարածված է սեւ եւ կարմիր տուֆը: Մեկ-մեկ պատահում է նաեւ գորշ գույնի տուֆ, որը ավելի դիմացկուն է: Իբրեւ շինանյութ լայն տարածում ունի բազալտը, որը շատ հեշտ է արդյունահանվում, անջրաթափանց է եւ թեթեւ: Բազալտներ կան Կոնդում, Աբովյան փողոցի հյուսիսային մասում, ծակոտկեն բազալտներ կան Թոխմախի շրջակայքում: Երեւանը հարուստ է կավահողերով, որոնք նախկինում շատ են օգտագործվել շինարարության մեջ: Նորքի թաղամասը հնում այդպես էլ կոչվել է Չոլմաղչի (կավագործ): Մեծ խորությունների վրա աղ կա, ավազ, գիպս:

Երեւանի գրաված շրջանը երկրաբանական նորագույն ժամանակներում ծածկված է եղել ջրով, որն աստիճանաբար չորանալով, թողել է կավի, գիպսի եւ նստվածքային այլ նյութերի բավական հաստ շերտ: Գտնվել է կիսաանապատային գոտում, սակայն հնուց ի վեր մարդն այս տարածքը ծածկել է ջրանցքների ու ոռոգման առուների խիտ ցանցով, փոխել է նրա բնակլիմայական պայմանները, եւ Երեւանն իր շրջակայքով մտել է ավանդական «երկրային դրախտի» մեջ: Հին քաղաքը հարուստ է եղել ոռոգման ջրով՝ Հրազդանը, նրա վտակ Գետառը, ստորգետնյա ջրերն ու աղբյուրները, հարուստ է եղել այգիներով, հայտնի են հրաշալի ծիրանը, դեղձը, խաղողը, տանձը:

Պատմական աղետներից բացի քաղաքը շատ է տուժել նաեւ բնական աղետներից՝ երկրաշարժից, սելավից, կարկտահարությունից, մորեխից, մահասփյուռ հիվանդություններից, սովից: 19-րդ դարի երկրորդ տասնամյակի վերջերից՝ 1828 թ. մինչեւ 1865 թվականը 7 անգամ տարածվել է խոլերա: 1829-30 թթ. մարդկային մեծ զոհեր է պատճառել, մահացել է քաղաքի բնակչության 10 տոկոսը:

Մեծ չարիքներ են պատճառել քաղաքին Գետառի հեղեղները՝ 1860 թ., 1873 թ. օգոստոսի 14-ի սելավը, 1946 թ. հեղեղը մարդկային զոհեր տարան:

Երկրաշարժեր. 1679 թվի երկրաշարժը, որ հայտնի է «Երեւանի երկրաշարժ» անունով, գետնի երեսից ջնջել, տարել է քաղաքի հնությունների մեծամասնությունը, գրեթե հողին է հավասարեցրել քաղաքը: Հունիսի 4-ին տեղի ունեցած այս երկրաշարժը փոքր ընդմիջումներով շարունակվել է մինչեւ սեպտեմբերի 8-ը: Ուրեմն՝ հունիսի 4, հունիսի 12, սեպտեմբերի 8: Նկարագրություններից կարելի է ենթադրել, որ ցնցումները հասել են 8-9 բալի: Երկրաշարժը

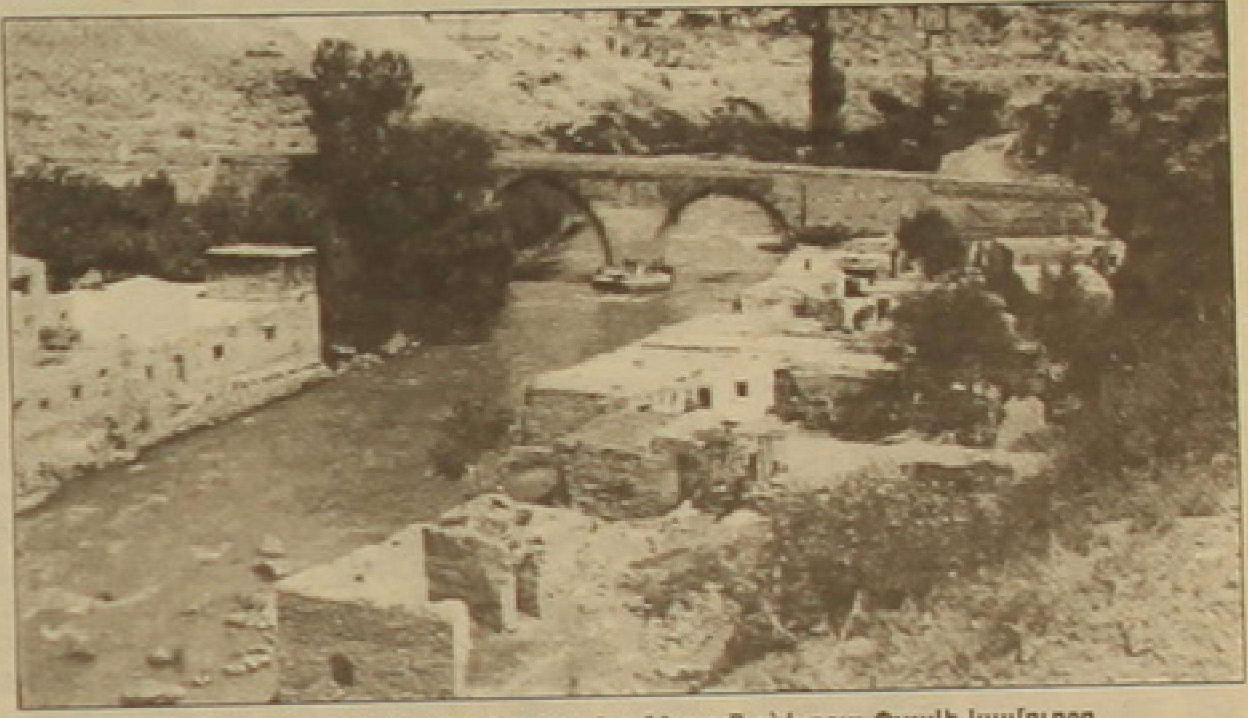

Հին կամուրջը Հրազդանի վրա կամ Կարմիր՝ Խոջա Փլավի կամուրջը

ընդգրկել է Գեղարդից մինչեւ Աշտարակի շրջան. ականատես ժամանակագիր Զաքարիա Սարկավագը ողբալով պատմում է, որ խոնարհեցին ու ավերվեցին Աղջոց վանքը, Այրիվանքը, Հավուց-Թառի վանքը, Գառնիի հեթանոսական տաճարը, Խոր Վիրապի վանքը, Զովեդի եկեղեցին, Ջագավանքը, Երեւանի երեք եկեղեցիները, Նորագավիթի, Նորագեղի, Զորագեղի, Նորքի, Գյամրեզի եկեղեցիները, Երեւանի բերդը, մզկիթներն ու մինարեթները, հիմնովին քարուքանդ եղավ Քանաքեռը, փլվածքներ եղան Կարբի գյուղաքաղաքում, Հովհաննավանքում, Վաղարշապատում եւ այլուր: Շատ զոհեր են եղել:

Երկրաշարժից, մահասփյուռ հիվանդություններից, սելավից բացի Երեւանը շատ է տուժել նաեւ մորեխից. մորեխների սոսկալի արշավանքները ամայացրել են արտերն ու այգիները, սով է տիրել աշխարհում: Այդ արշավանքներից հատկապես հայտնի են երկուսը. մեկը 1692, մյուսը՝ 1913 թվականներին: Առաջինի ժամանակ մեծ վնաս չի եղել, իսկ երկրորդի ժամանակ այնքան մեծ է եղել աղետը, որ սովամահ են եղել մարդիկ: Մորեխը գալիս էր Պարսկաստանից:

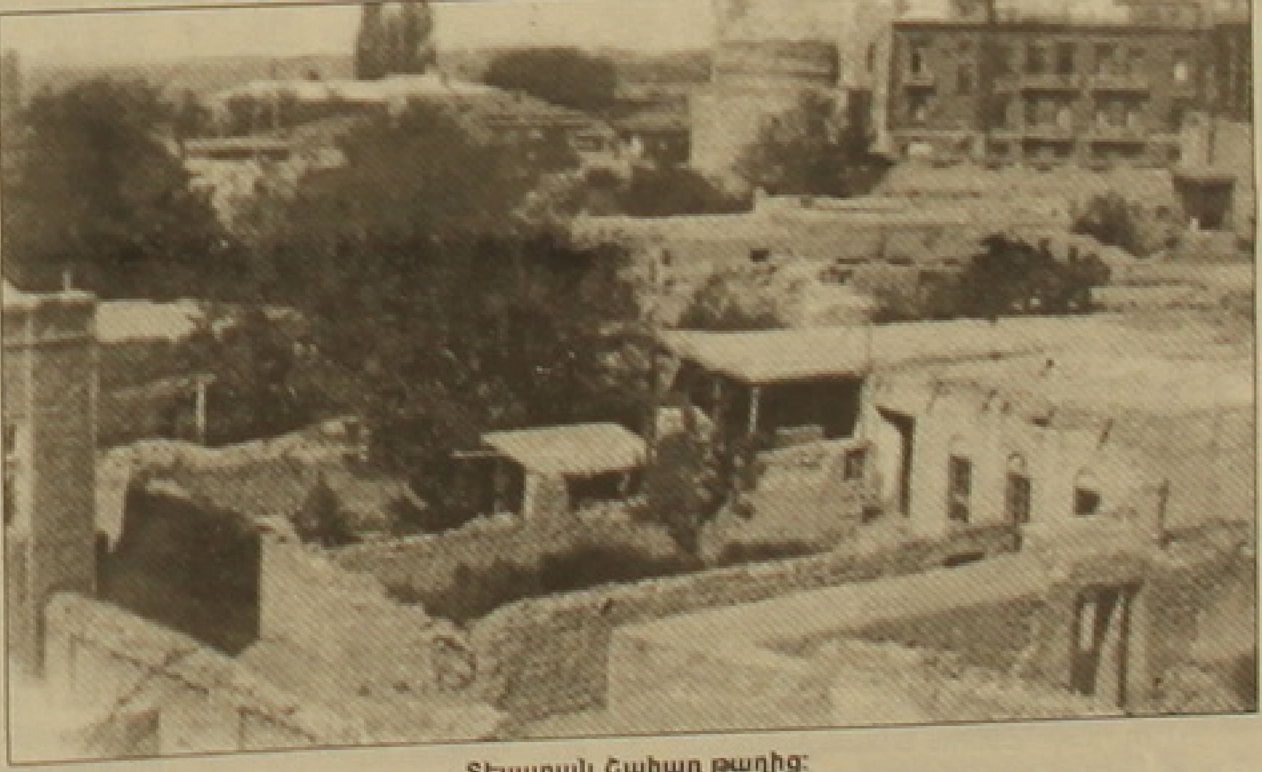

Տեսարան Շահար թաղից:

Հին Երեւանի բնակիչներից

...Մելիք Սահակը կատարյալ իշխանավոր էր, մեծ կալվածքների տեր, շրջապատված բազմաթիվ ծառաներով. նա հատուկ արտոնություններ ուներ պարսից կառավարությունից եւ ամբողջ խանության ամենաազդեցիկ մարդկանցից մեկն էր համարվում: Հաքստհաուզենի ասելով. «Երբ որ երեւում էր նա, երեւելի պարսիկի շորերով (որ բոլոր հայերի մեջ միայն նա կարող էր հագնել) երկայն թեւավոր ծիրանի վերարկուով... նստած Ղարաբաղի գեղեցիկ ձիու վրա՝ շրջապատված իր ծառաներով, այն ժամանակ ամենայն հայ ընդունում էր նրան որպես յուր իշխանին...: Ինքը՝ շահը, ճանաչում էր նրան, ինչպես յուր հավատարմագույն հպատակներից մեկը, այս պատճառով նրա ազդեցությունը մեծ էր ամենայն տեղ. Երեւանում այս կողմանե միայն Սարդարն էր նրանից վեր»: («Կռունկ հայոց աշխարհին» ամսագիր, Թիֆլիս, 1862, էջ 26):

Մելիք Սահակին թիուլական իրավունքով պատկանում էին Էլար գյուղի մի մասը, Արզաքյանդ (Արզական), Ղալլար, Գյումբեզ գյուղերը: Նա ապրում էր Կոնդում եւ այնտեղ ուներ շքեղ ապարանք (Մելիք-Աղամալյանների մասին է խոսքը):

Նույնպիսի իրավունք ուներ նաեւ Գեղամյան ընտանիքը, վերջին շառավիղը Բարսեղ Գեղամյանն էր: Նա Բջնի մեծ գյուղի տերն էր: Երեւանի հայ բնակչությունը ենթարկվում էր այդ երկու մելիքներին, իհարկե, մեծագույն մասի տերն ու տիրականը Աղամալյաններն

Տես էջ Ը

«Երեւան, Երեւան, իմ միակ օթեւան…»

ԱՆԺԻԿ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

«Թափառող մայրաքաղաքների երկիր», այսպես են բնութագրել Հայաստանը օտարերկրյա ճանապարհորդներն ու հետազոտողները: Արեւելք-Արեւմուտքի նվաճողների հալածանքներից դրդված հայերն իրենց մայրաքաղաքը տեղափոխել են տեղից տեղ եւ ունեցել են 12 մայրաքաղաք. Տուշպա (Վան), Արմավիր, Երվանդաշատ, Արտաշատ, Տիգրանակերտ, Վաղարշապատ, Դվին, Բագարան, Երազգավորս (Շիրակավան), Կարս, Անի, Երեւան:

…արկ Երեւանի …տմությանը

…եւանի տեղում բնակավայր էր տակավին …ւնից 6000 տարի առաջ. այն հիմնադրվե… 8-րդ դարում (մ. թ. ա.) մինչեւ 7-րդ դարը …) կեսերը բերդաքաղաք էր եւ վարչական …րոն:

10-11-րդ դարերում Երեւանում տիրապե… էր Ամիրաս իշխանը: Պատմագրություն… համաձայն նա ուներ 12000 հեծյալ եւ …նց ուժերով հանել է Երեւանի ջրանցքը, …անաբար Մամռիի, կառուցել է տվել Կե…իսի վանքը: Մոնղոլները Հայաստանը …վեցին 1235-36 թթ. եւ 1242-43 թթ. ար…վանքների ընթացքում երկրով մեկ իշխում …ավարառությունը, կողոպուտը, սպանու…ն ու զանգվածային գերեվարությունը: …ուհետեւ գլուխ է բարձրացնում Միջին Ա…իայի բռնակալը՝ Լենկ-Թեմուրը: Դեպի …աստան Լենկ-Թեմուրը արշավել է չորս …ամ. 1386, 1387, 1394, 1400 թվերին: …ս արշավանքների ժամանակ հիմնովին …րվել է Երեւանը, սպանվել 500 մարդ: …5 թ. նրա մահից հետո նրա նվաճած երկր…ը զավթեցին, Հայաստանը մեկ դար տեւող …ղ պայքարի ընթացքում ընկավ նախ կա…կոյունլու, ապա ակ-կոյունլու թուրքմե…կան ցեղերի տիրապետության տակ: Կա…կոյունլու Ջհանշահը ստեղծեց Արարա…ն կուսակալություն, որի կենտրոնը Երե…ն էր. նա հայ իշխանական տների հետ

…ավելի էր նստում, նրանց զանազան արտո…ություններ էր տալիս՝ իր իշխանությունը …արատեւ դարձնելու նպատակով: Այս շրջա…ում սովորական էին դարձել բալանչիա…ան կռիվները, դավադրությունները, թուրք…ենական խաների վայրենի կամայականու…թյունները:

Գյուղատնտեսության մեջ իշխողը այգեգոր…ությունն էր, իսկ հացահատիկային կուլտուրաների …եջ աչքի էր ընկնում բրինձը: Շատ երեւանցի…եր կամովին լքում էին հայրենի քաղաքը, …ի որ խաները թուրքմեն արտոնյալ ցեղերին …երում-լցնում էին Երեւան:

Չնայած անտանելի պայմաններին, ժո…ղովրդի առաջավոր ներկայացուցիչները հի…տասակության արժանի գործերով զարգաց…ում են մեր մշակույթը: Միայն 15-րդ դարում …րեւանում ընդօրինակվել է մեզ հասած 5 …ձեռագիր, որոնց վերջում գրիչները թողել են …ժամանակը բնորոշող հիշատակարաններ: …ի շարք երեւանցի գրիչներ շարունակում են …ստեղծագործել այլեւայլ քաղաքներում ու եր…ներում: Երեւանի այս շրջանի պատմության …հետ է կապված Թովմա Մեծոփեցի պատ…մագրի գործունեությունը: Նա 1410 թվակա…նին Երեւանում ընդօրինակել է Գրիգոր Տա…թեւացու քարոզգիրքը: Թովմա Մեծոփեցին Ե…րեւանում էր գտնվում 1441 թ., երբ կաթողիկո…սական աթոռը Սսից տեղափոխվում էր Վա…ղարշապատ:

1500 թվականից սկսած Երեւանը փոխնի…փոխ նվաճել են Պարսկաստանն ու սուլթա…նական Թուրքիան. ավելի քան 300 տարի, մինչեւ 1828 թվականը:

Երեւանը 15-րդ դարից սկսյալ դարձել է Ա…րեւելյան Հայաստանի կենտրոնական մասի՝ նախ Երեւանի կուսակալության կամ խանու…թյան, այնուհետեւ Երեւանի նահանգի կենտ…րոնը, 1918-1920 թ. Հայաստանի, իսկ 1920 թվականից՝ Սովետական Հայաստանի մայ…րաքաղաքը:

*) Ակնարկի աղբյուրը պատմաքան-աշխարհագրական Թ. Հակոբյանի «Երեւանի պատմությունը» գիրքն է: (Կարծում եմ՝ ժամանակն է եւ հարկ է Երեւանի փողոցներից մեկը կամ որեւէ այլ վայր անվանակոչել Թադեւոս Հակոբյանի հիշատակին)

Քաղաքի բնակլիմայական պայմանները, աշխարհագրությունը

Երեւանը իշխող դիրք ունի Արարատյան դաշտում, հիմնադրման օրից եղել է բանուկ ճանապարհների վրա, քաղաքակրթված երկրի կենտրոնական մասում: Քաղաքը օղակող բլուրները՝ Կոնդի, Քանաքեռի, Նորքի ամֆիթատրոնի տեսք են տվել նրան, Հրազդան գետը եւ նրա հյուսիսարեւելքից հոսող վտակ Գետառը խմելու եւ ոռոգման ջրերի անսպառ աղբյուր են եղել բնակիչների համար: Հին Երեւանի տարածքի 99 տոկոսը այգիների ու բանջարանոցների ծածկույթ է եղել: Երեւանը Կասպից ծովի ափերից դեպի Փոքր Ասիայի սիրտը տանող ճանապարհների վրա գտնվելով՝ մի աչքով նայել է բիբլիական լեռանը՝ Արարատին, մյուսով՝ Արագածին: Բուն հին քաղաքի տեղը երկրաբանական ժամանակներում ծածկված է եղել ջրով. հարուստ է ամեն տեսակ նստվածքներով, որը, սակայն, կասարի Գետառը հեղեղներով քշել, տարել է՝ տեղը հաճախ լցնելով քարերով: Կիսաանապատային գոտում է գտնվում քաղաքը, սակայն դարերով մշակվելով ու ծածկվելով արհեստական ոռոգման ցանցերով, վեր է ածվել ծաղկուն մի տարածքի, որից մարդիկ տարեկան կարող էին ստանալ երեք բերք: Հյուսիսից հարավ ունեցած թեքության պատճառով քաղաքի բոլոր մասերից երեւում են մեծ ու փոքր Մասիսները: Քաղաքը, աստիճանաբար իջնելով, ձուլվում է

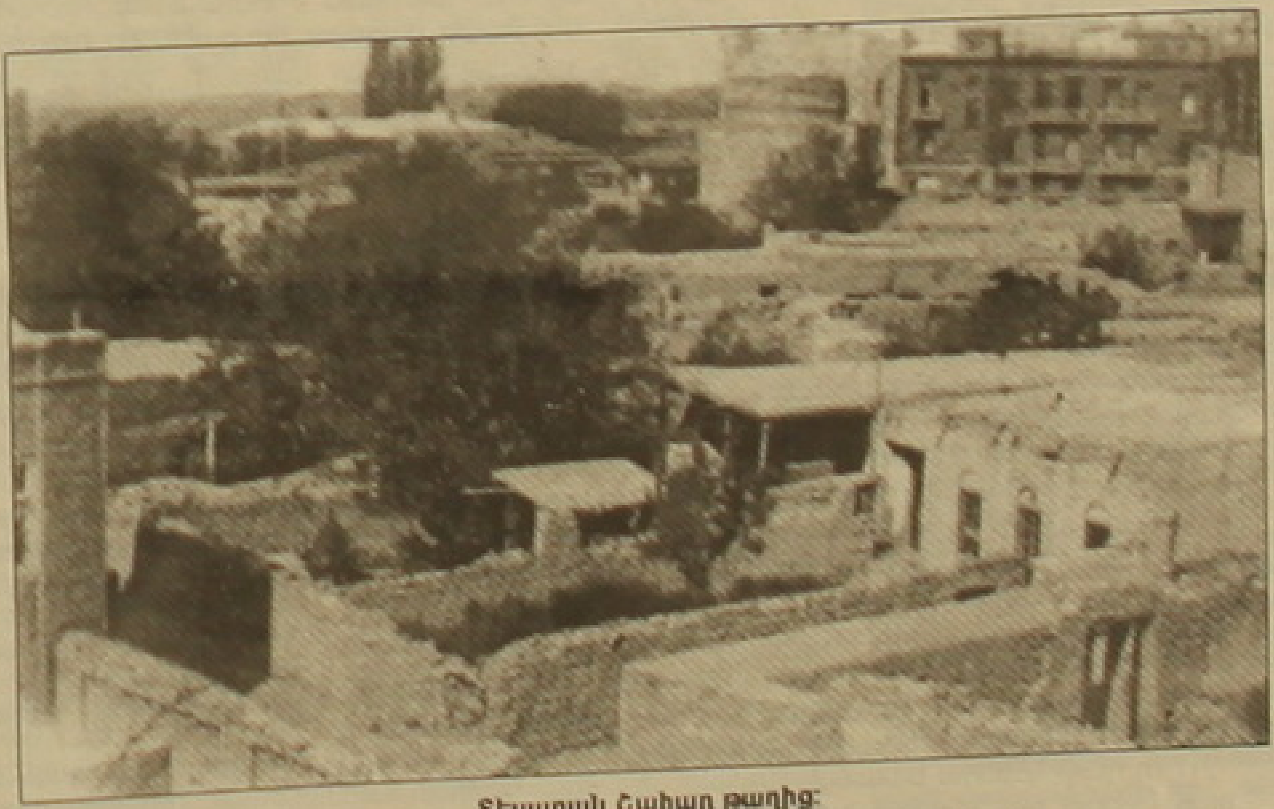

Տեսարան Շահար թաղից:

Արարատյան դաշտին: Ցամաքային կլիմա ունի. ամառները շոգ են: Եթե չլինի «Լուսավորչի քամին», որ փչում է Գեղամա լեռներից, մասամբ Արայի լեռից ու Արագածից, ընդ որում անուշաբույր քամի, մարդ ընչահեղձ կլինի: Ձմեռները ցուրտ են, կարճատեւ զատուն ունի, երկար ու մեղմ աշուն: Ձմեռը վրա է հասնում դեկտեմբերի կեսին եւ տեւում է մինչեւ փետրվարի կեսերը: Գետառից ու Զանգվից բացի, ջրի մյուս աղբյուրները եղել են Երկաթաղբյուրը (Դամիրբուլաղ), Խոտամաղբյուրը, քաղաքի հարավային մասում տարածվում է Թոխմախ լիճը, որի կառուցումը ավանդաբար կապվում է Թոխմախ անունով խանի հետ: Սակայն ամենայն հավանականությամբ նա լիճն ընդամենը վերանորոգել է, այն շատ ավելի հին է, գոյությունն է ունեցել դեռեւս ուրարտացիների ժամանակներից: Լիճը սովորաբար լցվում է գարնանը, Մամռիի ջրերով, իսկ ամռանը վեր է ածվում սովորական ճահճուտի՝ շուրջը տարածելով հիվանդություններ: Դամիրբուլաղ թաղի ջրերի ավելցուկներն ու բաղնիքների կեղտաջրերը հավաքվում էին բերդի եւ թաղամասի միջեւ ու գարշահոտ ճահիճը իր սեւ գործն էր տեսնում բնակչության մեջ: Վատ հողերի վրա տարածված էին փշաբույսերն ու օշինդրը: Մշակված խաս հողերի վրա աճում էին ամեն տեսակ պտղատու ծառեր: Ոռոգման առուների երկայնքով աճում են ուռենիներ: Արարատյան դաշտի համար շատ բնորոշ է Նաիրյան քարին. ջրի գոլորշիացումը մեղմելու նպատակով ջրանցքների երկարությամբ հայերը տնկել են բարդիներ, որոնց խիտ շարերը դաշտերը քամիներից պաշտպանելու, հողը մեղմելու, ճանապարհնե-

րը եզրապատելու նպատակ են ունեցել:

Տուֆի հինգ քարհանք ունի Երեւանը: Նրա համար բնորոշը կրմիրմրի գույնի կարմիրն է: Բոլոր քարհանքերում տարածված է սեւ եւ կարմիր տուֆը: Մեկ-մեկ պատահում է նաեւ գորշ գույնի տուֆ, որը ավելի դիմացկուն է: Իբրեւ շինանյութ լայն տարածում ունի բազալտը, որը շատ հեշտ է արդյունահանվում, անջրաթափանց է եւ թեթեւ: Բազալտներ կան Կոնդում, Աբովյան փողոցի հյուսիսային մասում, ծակոտկեն բազալտներ կան Թոխմախի շրջակայքում: Երեւանը հարուստ է կավահողերով, որոնք նախկինում շատ են օգտագործվել շինարարության մեջ: Նորքի թաղամասը հնում այդպես էլ կոչվել է Չոլմաքչի (կավագործ): Մեծ խորություններում վրա աղ կա, ավազ, գիպս:

Երեւանի գրաված շրջանը երկրաբանական նորագույն ժամանակներում ծածկված է եղել ջրով, որն աստիճանաբար չորանալով, թողել է կավի, գիպսի եւ նստվածքային այլ նյութերի բավական հաստ շերտ: Գտնվել է կիսաանապատային գոտում, սակայն հնուց ի վեր մարդն այս տարածքը ծածկել է ջրանցքների ու ոռոգման առուների խիտ ցանցով, փոխել է նրա բնակլիմայական պայմանները,եւ Երեւանն իր շրջակայքով մտել է ավանդական «երկրային դրախտի» մեջ: Հին քաղաքը հարուստ է եղել ոռոգման ջրով՝ Հրազդանը, նրա վտակ Գետառը, ստորգետնյա ջրերն ու աղբյուրները, հարուստ է եղել այգիներով, հայտնի են հռչակավոր ծիրանը, դեղձը, խաղողը, տանձը:

Պատմական աղետներից բացի քաղաքը շատ է տուժել նաեւ բնական աղետներից՝ երկրաշարժից, սելավից, կարկտահարությունից, մորեխից, մահասփյուռ հիվանդություններից, սովից: 19-րդ դարի երկրորդ տասնամյակի վերջերից՝ 1828 թ. մինչեւ 1865 թվականը 7 անգամ տարածվել է խոլերա: 1829-30 թթ. մարդկային մեծ զոհեր է պատճառել, մահացել է քաղաքի բնակչության 10 տոկոսը:

Մեծ չարիքներ են պատճառել քաղաքին Գետառի հեղեղները՝ 1860 թ., 1873 թ. օգոստոսի 14-ի սելավը, 1946 թ. հեղեղը մարդկային զոհեր տարան:

Հին կամուրջը Հրազդանի վրա կամ Կարմիր՝ Խոջա Փլավի կամուրջը

Երկրաշարժեր. 1679 թվի երկրաշարժը, որ հայտնի է «Երեւանի երկրաշարժ» անունով, գետնի երեսից ջնջել, տարել է քաղաքի հնությունների մեծամասնությունը, գրեթե հողին է հավասարեցրել քաղաքը: Հունիսի 4-ին տեղի ունեցած այս երկրաշարժը փոքր ընդմիջումներով շարունակվել է մինչեւ սեպտեմբերի 8-ը: Ուրեմն՝ հունիսի 4, հունիսի 12, սեպտեմբերի 8: Նկարագրություններից կարելի է ենթադրել, որ ցնցումները հասել են 8-9 բալի: Երկրաշարժը ընդգրկել է Գեղարդից մինչեւ Աշտարակի շրջան. ականատես Զաքարիա Սարկավագը ողբալով պատմում է, որ քանդվեցին ու ավերվեցին Աղջոց վանքը, Այրիվանքը, Հավուց-Թառի վանքը, Գառնիի հեթանոսական տաճարը, Խոր Վիրապի վանքը, Ձորեծի եկեղեցին, Զագավանքը, Երեւանի երեք եկեղեցիները, Նորագավիթի, Նորագեղի, Ջրագեղի, Նորքի, Գյամրեզի եկեղեցիները, Երեւանի բերդը, մզկիթներն ու մինարեները, հիմնովին քարուքանդ եղավ Քանաքեռը, փլվածքներ եղան Կարբի գյուղաքաղաքում, Հովհաննավանքում, Վաղարշապատում եւ այլուր: Շատ զոհեր են եղել:

Երկրաշարժից, մահասփյուռ հիվանդություններից, սելավից բացի Երեւանը շատ է տուժել նաեւ մորեխից. մորեխների սոսկալի արշավանքները ամայացրել են արտերն ու այգիները, սով է տիրել աշխարհում: Այդ արշավանքներից հատկապես հայտնի են երկուսը. մեկը 1692, մյուսը՝ 1913 թվականներին: Առաջինի ժամանակ մեծ վնաս չի եղել, իսկ երկրորդի ժամանակ այնքան մեծ է եղել աղետը, որ սովամահ են եղել մարդիկ: Մորեխը գալիս էր Պարսկաստանից:

Հին Երեւանի բնակիչներից

…Մելիք Սահակը կատաղալ իշխանավոր էր, մեծ կալվածքների տեր, շրջապատված բազմաթիվ ծառաներով. նա հատուկ արտոնություններ ուներ պարսից կառավարությունից եւ ամբողջ խանության ամենաազդեցիկ մարդկանցից մեկն էր համարվում: Հախտհաուզենի ասելով. «Երբ որ երեւում էր նա, երեւելի պարսիկի շորերով (որ բոլոր հայերի մեջ միայն նա կարող էր հագնել) երկայն թեւավոր ծիրանի վերարկուով… նստած Ղարսեանի գեղեցիկ ձիու վրա՝ շրջապատված իր ծառաներով, այն ժամանակ ամենայն հայ ընդունում էր նրան որպես յուր իշխանին…: Ինքը՝ շահը, ճանաչում էր նրան, ինչպես յուր հավատարմագույն հպատակներից մեկը, այս պատճառով նրա ազդեցությունը մեծ էր ամենայն տեղ. Երեւանում այս կողմանե միայն Սարդարն էր նրանից վեր»: («Կռունկ հայոց աշխարհին» ամսագիր, Թիֆլիս, 1862, էջ 26):

Մելիք Սահակին թիուլական իրավունքով պատկանում էին Էլար գյուղի մի մասը, Արզաքյանդ (Արզական), Դալլար, Գյոմեշ գյուղերը: Նա ապրում էր Կոնդում եւ այնտեղ ուներ շքեղ ապարանք (Մելիք-Աղամալյանների մասին է խոսքը):

Նույնպիսի իրավունք ուներ նաեւ Գեղամյան ընտանիքը, վերջին շառավիղը Բարսեղ Գեղամյանն էր: Նա Բջնի մեծ գյուղի տերն էր: Երեւանի հայ բնակչությունը ենթարկվում էր այդ երկու մելիքներին, իհարկե, մեծագույն մասի տերն ու տիրականը Աղամալյաններն

Տես էջ Շ

ԲՆՕՐՐԱՆ

Սկիզբը՝ էջ է

էին: Մելիքներն ավելի մեծ իրավունքներ են ունեցել, շրջակայքի հայ գյուղերը նրանց հարկատու են եղել: Երեւանի խանության բնակչության դատական գործերով էլ են զբաղվել՝ բավական մեծ իրավունքներով, բացի մահապատժից: Հետագայում սարդարները սահմանափակել են նրանց իրավունքները, բայց եւ այնպես նրանք իբրեւ ժառանգական ազնվականներ, մեծ արտոնություններ ունեին. ազատված էին բոլոր տեսակի պետական հարկերից, նրանք միջնորդ էին պետության ու հայերի միջեւ: Նրանք հսկում էին հարկերի ժամանակին հավաքմանն ու ներքին կարգ ու կանոնին: Տեր-Գրիգորյան եղբայրները՝ Գրիգոր խախանն, Գաբրիելը եւ Միխայելը Ղուկաս եւ Հարություն հորեղբայրների համաձայնությամբ, վաճառելով իրենց ժառանգություն մնացած տները՝ այդ միջոցներով եւ իրենց անմիջական հսկողությամբ 1793 թվականին Գետառից ագուգաներով ջուր են բերել տալիս Կոնդի Ս. Հովհաննես եկեղեցու գավիթը, որտեղից օգտվել է հավանաբար կոնդեցիների մեծ մասը: Երվանդ Շահազիզը վկայում է, որ այդ ջրմուղի հետքերը նշմարվում էին եկեղեցու արեւելյան պատի մոտ: Տեր-Գրիգորյան եղբայրները այդ ջուրը բերել էին ոչ թե անմիջապես Գետառի ակունքից՝ Քառասուն աղբյուրից, որ այն ժամանակվա պայմաններում գրեթե անհնարին էր, այլ քաղաքի մոտի, բայց մաքուր ջուր ունեցող հատվածից: Դրա կառուցման մանրամասնությունները նկարագրված են եղել մի փաստաթղթում, որը կոչվում էր «Արձանագիր» եւ ամբողջությամբ տեղ է գտել Երվանդ Շահազիզի «Հին Երեւանը» աշխատության մեջ: «Արձանագրի» տեքստից պարզ երեւում է, որ Տեր-Գրիգորյանների արածը մեծ բարեգործություն էր կոնդեցիների համար՝ նրանք ապահովվել էին նախկինի համեմատությամբ մաքուր, լավորակ, առողջարար ջրով:

Տները

1829-32 թվականների տվյալներով Երեւանն ունեցել է 1736 տուն, որից 792-ը Շահար թաղամասում, 622-ը՝ Թափաբաշում, 322-ը՝ Ղամիրբուլաղ թաղում: Տները կառուցել են հում աղյուսից, մանր քարերից, կավից, իբրեւ շաղախ օգտագործել են կավի կամ կրի ցեխը առանց ճարտարապետի կամ վարպետի: Ի. Շոպենը հետեւյալ կերպ է նկարագրում Երեւանի տները. «Ճակատը միշտ նայում է բակի կողմը, դեպի փողոց ցուցադրված էր առանց լուսամուտների եւ դռների՝ խուլ, այլանդակ պատը. պաշտոնական խաները եւ աստիճանավորները իրենց տները զարդարում էին դեպի փողոց նայող դարպասով, սակայն քաղաքացիները ձգտում էին, որպեսզի իրենց բնակարանները բոլորովին աննկատ լինեն, եւ մուտքի համար թողնում էին նեղ ու ցածր դռնակ, որի դիմաց կառուցում էին փոքր պատ, որպեսզի անցորդները չկարողանային տեսնել ներսը»:

Այդ նախազգուշությունը նախկինում (պարսկական տիրապետության շրջանում) անհրաժեշտ էր երկու կարեւոր պատճառով. եթե պարսկական իշխանավորներից որեւէ մեկը նկատում էր, որ քաղաքային այս կամ այն բնակիչը մյուսներից ավելի հարուստ է ապրում, որ նրա տունն ավելի մաքուր է, կանայք ավելի շքեղ են հագնված, մի խոսքով, որ նա օգտվում է որոշ բարեկեցությունից, ապա, հասարակական հարկադրման ժամանակ միշտ ձգտում էր ավելացնել նրանից պահանջվող հարկի մասը: «Եթե սարդարը, խանը կամ որեւէ աստիճանավոր քաղաքային բնակչի տանը նկատում էր գեղեցիկ կին, ապա բոլոր միջոցներով ձգտում էր կամավոր կամ հարկադրաբար նրան խլել իր հորից կամ ամուսնուց, իսկ դիմադրության դեպքում վրեժ էր լուծում»:

Տարածված արհեստները

. Ամենատարածված արհեստներից է եղել բրուտագործությունը՝ հատկապես Նորքում որը թեպետ առանձին գյուղ էր, բայց համարվում էր քաղաքի թաղերից մեկը, տնտեսական բոլոր թելերով կապված էր քաղաքին: Նրանց պատրաստած խեցեղենն ու գինեգործության համար անհրաժեշտ ամանները ընտիր ու լավորակ էին, եւ Երեւանի խանության Յուվայի բրուտները զիջում էին նրանց իրենց վարպետությամբ: Կոնդում ապրում էր էջմիածնի հավատարմատար Ռեւազ անունով մի արհեստավոր, որը լինելով փայլուն պղնձագործ եւ արծաթագործ, միաժամանակ տիրապետում էր մի քանի արհեստների: Հմուտ էին քարտաշները, որմնադիրները, մաշկագործներն ու գդակագործները, զինագործներն ու դրամահատները, մանածագործներն ու ջուլհակները: Ամեն արհեստավոր միաժամանակ տիրապետում էր մի քանի արհեստների: Ի. Շոպենն այն կարծիքն է հայտնել, որ «արհեստներն այստեղ, դեռեւս կիսավայրենի երկրում, ամեն քայլափոխում հիշեցնում են

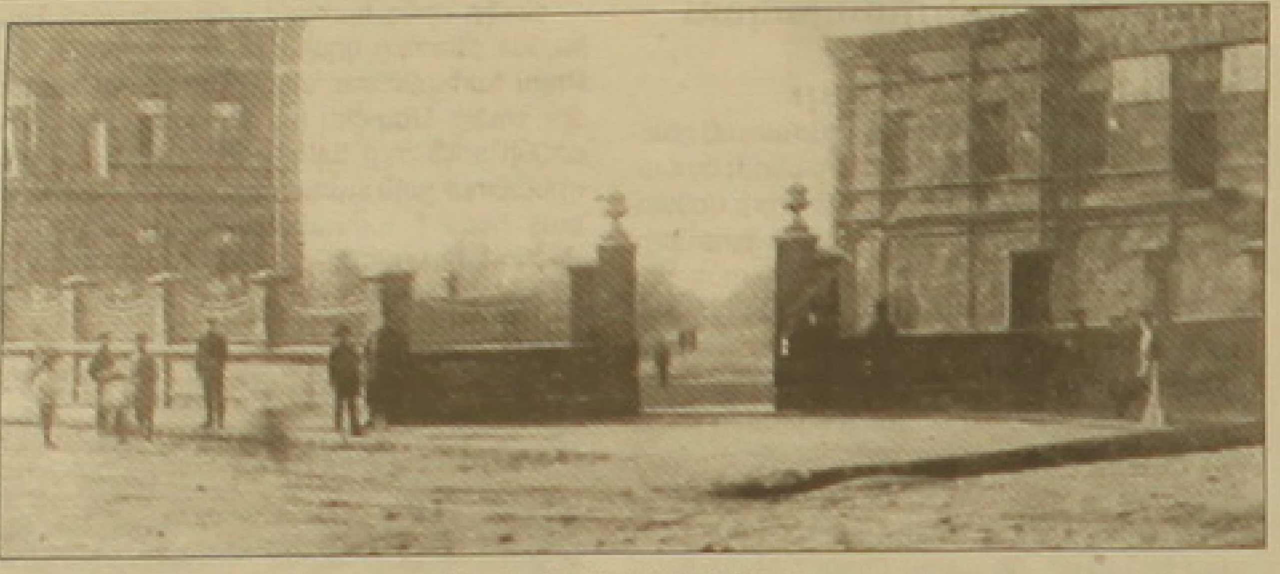
Անգլիական այգու մուտքը

այն ժամանակները, երբ մարդը հենց նոր էր թողել... իր անտառներն ու քարանձավները»:

Սակայն դա ճիշտ կարող էր լինել միայն գործիքների վերաբերյալ. արհեստավորը ծայրից ծայր անում էր իր գործը բարեխղճությամբ: Նույն Շոպենը բարձր կարծիք է հայտնել ատաղձագործների մասին. «Այստեղի բոլոր արհեստավորների մեջ առանձնապես ուշագրավ է ատաղձագործը. նրա ոտքերը վարժված են նրան, թե ինչպես գետնին նստած ոտքերով պահում է՝ ձեռքերով պատրաստվող իրը, կարելի է նրան անվանել քառաձեռ մարդ»:

Ասիական մեծ պատուհաններ պատրաստելու վարպետությունը հոչակավոր էր: Այդ պատուհանները սարքվում էին այլազան նուրբ ձողիկներից եւ ունեին մանր եզրանախշեր, իրենց մեջ պահում էին գույնզգույն ապակիներ, որոնք նման էին գեղադիտակների: Հայտնի էին ոսկերիչներն ու արծաթագործները, որոնք տիրապետում էին այդ գործի տեխնոլոգիական բոլոր բարդություններին: Ս. Եղիազարովը պնդում է, որ Երեւանի նահանգի զինագործները 19-րդ դարում այնքան էին կատարելագործել իրենց արհեստը, որ «այնպիսի ոչ մեծ գավառական քաղաքում, ինչպիսին Նախիջեւանն էր, զինագործները պատրաստում էին նորագույն համակարգի զենքեր...»:

Երեւանի խմելու ջուրը եւ ջրմուղը

Խմելու համար գործածել են Զանգվի, Կըրխբուլաղի, Սոլոլուպի, Ղամիրբուլաղի եւ ջրհորների ջրերը: Դրանք ունեցել են օրգանական նյութեր, որի պատճառով շատ են եղել մահացությունները, հիվանդությունները, անգամ խոլերա ու ժանտախտ: Բնական աճը աննշան է եղել, մահացության տոկոսը շատ բարձր: Շատերը պատճառը համարել են բնակլիմայական վատ պայմանները, բայց իրականում սոցիալական վատ պայմաններն են ու խմելաջրի անլուծելի հիմնահարցը: Այդ ջրերը բոլորն էլ նստվածք են տվել ու առաջացրել ստամոքսի անբուժելի հիվանդություններ: Լավագույն միջոցը Քառասուն աղբյուրի մաքուր ջրերը քաղաք բերելն էր եւ նման երկու հաջող փորձ արվել է:

17-րդ դարի կեսերին երեւանցի Աղամբեկի որդի Մոծակ մականունով խոջա Գրիգորին հաջողվում է 1652 թ. «Մեկ քյահրեզով կազմակերպել Քառասուն աղբյուրի՝ Կըրխ-բուլաղի մաքուր, չաղտոտված մասից ջուր բերել, հասցնել Կաթողիկե եկեղեցու բակը, իսկ այստեղից էլ հանվել, տարվել է քաղաքի կենտրոն: Երկրորդ փորձը կատարվել է 18-րդ դարի 90-ական թվականներին, երեւանցի Տեր-Գրիգորյան եղբայրների միջոցներով եւ անձնական նախաձեռնությամբ, որի մասին ակնարկվեց արդեն:

Մոտ քսան տարի է տեւում ջրմուղի պատմությունը. փաստաբերները տասներկու հոգի էին, Տիգրան Աֆրիկյանը, Առաքել Աֆրիկյանը, Կարապետ Աֆրիկյանը, Ալեքսանդր Ագիզյանը, Գաբրիել Աբրահամյանը, Գեւորգ Ամիրյանը, Բարսեղ Եղիազարյանը, Գեւորգ Խանգադյանը, Վասիլ Միրզոյանը, Երվանդ Տեր-Ավետիքյանը, Աբաս Կուլի Խան Երեւանսկին եւ Ափար Աղա Իսմայլովը: Նախապես խմբի կազմում եղած երկու այլ ադրբեջանցի հրաժարվում են մասնակցել:

Քաղաքային դուման ծիածարի հարցը բաժանում է ջրմուղի հարցից եւ վերջինիս կառուցումը հանձնարարում է «Երեւանի ջրմուղի ընկերությանը»: Սա ուներ իր խորհուրդը, որի կազմի մեջ էր մտնում ինժեներ Վ. Միրզոյանը: Իրականում Միրզոյանն էլ ղեկավարում էր ջրմուղի շինարարությունը: 1911 թ. դեկտեմբերի 23-ին Քառասուն աղբյուրների ջուրը նորակառույց ջրմուղով հոսում է Երեւան: Այդ օրվանից քաղաքում սարքված ինը ծորակից հոսում էր Եվրոպայում երկրորդ տեղը գրավող մաքուր ու սառնորակ ջուրը: Պաշտոնական բացումը կատարվում է 1912 թ. հունվարի կեսերին: Ջրմուղը կառուցվել էր տեխնիկական բարձր մակարդակով, խողովակները անցկացվել էին մեծ խորությամբ, այնքան, որ ջրի ջերմաստիճանը 1-1,5 աստիճան էր բարձրանում: Դա երեւանցիների դարավոր երազանքն էր: Երեւանի ամենաթանկարժեք կառույցի՝ ջրմուղի վրա ծախսվել էր 285000 ռուբլի: Նախասովետական շրջանում այդքան մեծ արժողությամբ ոչինչ չի կառուցվել:

Հրազդանի կամուրջը

Հրազդանի կամուրջը հին երեւանցիները կոչել են «Կարմիր կամուրջ» կամ «Խոջա-Փլավի կամուրջ»: Առաջին անվանումը կապված է կարմիր տուֆի հետ, որով կառուցված է այն, իսկ երկրորդը կապվում է քանաքեռցի մեծահարուստ Խոջա-Փլավի անվան հետ, որը վերանորոգել է այն: Ի դեպ, այդ մարդու անվան հետ է կապված նաեւ 15-րդ դարի Աշտարակի կամուրջը:

Գետառը

Չնայած սակավաջրությանը, Գետառը կատաղի սելավներով է հայտնի: Նրա վրա կառուցվել են կամուրջներ տարբեր ժամանակներում: Սակայն ամենանշանավորը քաղաքը Ավանի եւ Նորքի հյուսիս-արեւմտյան մասի հետ կապող կամուրջն է, որը շատ ամուր շինություն է եւ դիմացել է անգամ 1679 թվականի զուլում երկրաշարժին: Այն կառուցվել է 1664 թվին: Ղեկերը են պատմել, որ կամրջի աչքը փակել է հեղեղը, ջուրը բարձրացել, հոսել է կամրջի վրայով, բայց չի կարողացել քանդել: Սովետական տարիներին շաբաթօրյակների լավ ավանդույթ կար: Ուսանողներս մի անգամ քարերից մաքրեցինք Գետառի հունը եւ մեծ ոգեւորությամբ կառուցեցինք Հաղթանակի զբոսայգին: Կարգավորեցինք Մեծ եղեռնի զոհերի հուշարձանը:

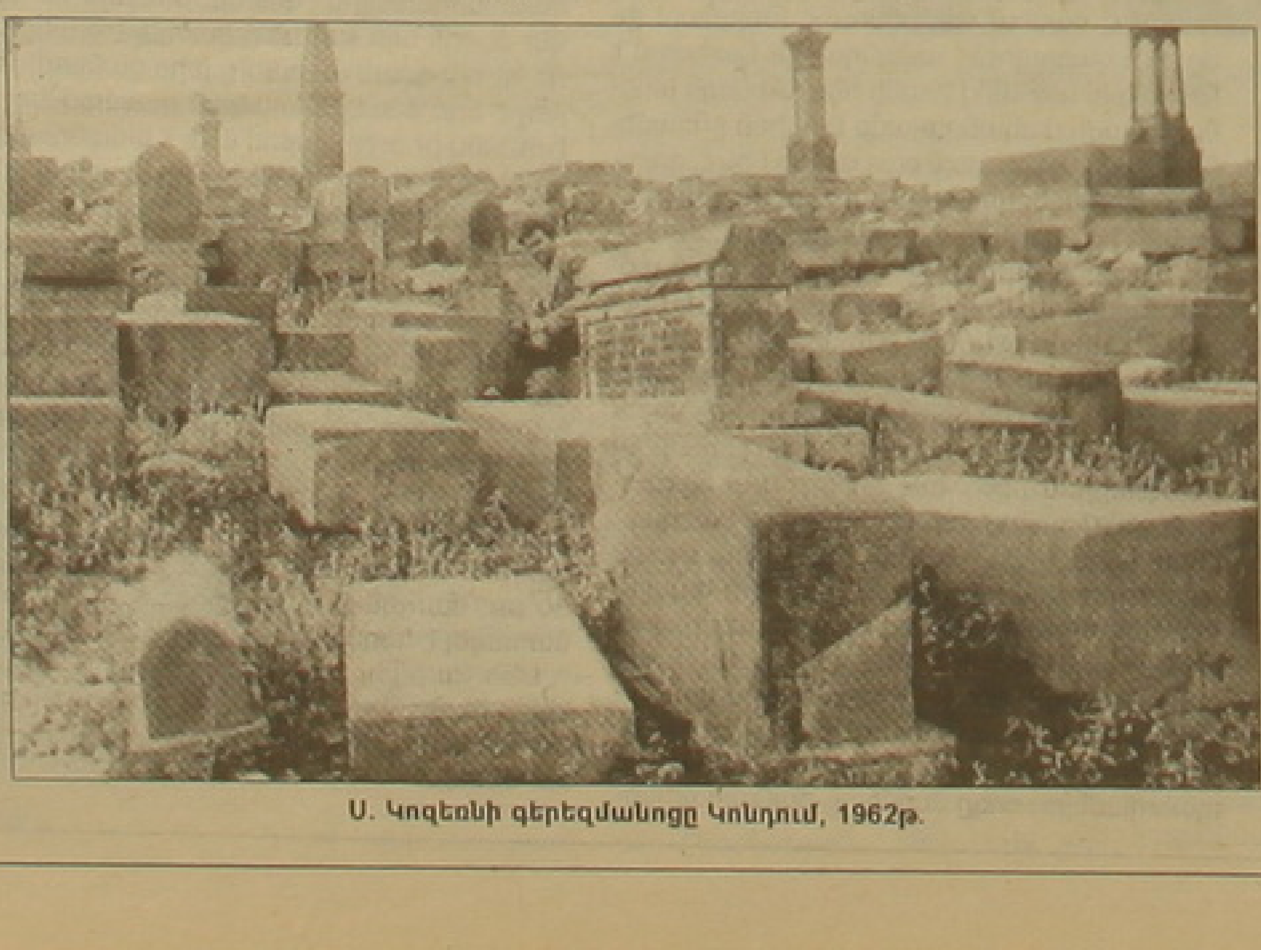
Ս. Կոզեռնի գերեզմանոցը Կոնդում, 1962թ.

Երեւանի նշանավոր մի քանի վայրեր

Քաղաքն ունեցել է իր միակ զբոսայգին, որը կոչվել է Անգլիական այգի կամ «Սոբաչի սադ». կեղտի, աղտեղության բույն է եղել, մալարիայի, խոլերայի բույն: Իսահակ Մելիք-Աղամալյանի քաղաքագլխության տարիներին ընդամենը երեք հազար ծախսելով, որից երկու հազարը ծախսվել է անջրպետման վրա, հնարավոր է դարձել հին ու փտած ծառերը կտրել, դրենաժ անել զանազան ուղղություններով, ճահճային ջրերն ի մի հավաքել, չորացնել, «Լեհաստանից ու Կրեմենչուգից չորս հազարի չափ նորատունկ ծառեր բերել տալ», այգում բաց անել նոր ծառուղիներ, սեփական կալվածքներից ծառեր բերել, տնկարան հիմնել եւ այլն: Այգու բարեկարգման աշխատանքները շարունակվում են Իսահակի եղբոր՝ Իվ. Դ. Մելիք-Աղամալյանի ջանքերով: (Տողերիս հեղինակը ճանաչում էր Աղամալյաններից մեկին, կարծեմ Սաշա Աղամալյանն էր: Բոլոր կոնդեցիներով հարգում էինք այդ բարի, ազնվական մարդուն: Նա հրաշալի տներ ուներ, այգիներ, ցեղական շներ եւ սքանչելի ձիեր):

Ավելի քան տասը տարի այգու դռները փակվում են քաղաքացիների առաջ, մինչեւ որ որոշ չափով կարգավորվում է. բացումը կատարվում է 1910 թ. հոկտեմբերի 3-ին:

***

Քաղաքում հայտնի էր Կոնդի տարրական ուսումնարանը, որը հիշվում է 1902 թվականից:

***

1902 թ. բացվում է առաջին քաղաքային գրադարանը, 1911 թ.՝ առաջին ակումբը:

Այլ մանրամասներ

Ութսունական թվականներին քաղաքային վարչությունը սանիտարական հանձնաժողովին տրամադրել էր երկու սայլ, որոնք օրերով չէին երեւում:

***

Մինչեւ 1888 թ. չհաշված զինվորական միակ հիվանդանոցը, քաղաքում չկար բուժհիմնարկ, կային երեք մանր դեղատներ: Բուժումը փողով էր. բժշկական ամեն մի խորհրդի դիմաց 40 կ., իսկ աղքատների համար բուժումը ձրի էր: 20-րդ դարի սկզբում կրկնապատկվում է բուժաշխատողների թիվը. 20-25 հոգի:

***

Գաղթականության համար իբրեւ առաջին ապաստարաններ ծառայել են Գայանյան ուսումնարանի եւ Կոնդի Ս. Հովհաննես եկեղեցու ծխական դպրոցը: Գայանյան հոգաբարձության նախագահի մի գրությունից իմանում ենք հետեւյալը. «Գայանյան օրիորդաց դպրոցը գաղթականության առաջին իսկ օրից ծառայել է փախստականների համար մերթ իբր ապաստարան, մերթ իբր որբանոց, մերթ իբր հիվանդանոց»: 20-րդ դարի առաջին տասնամյակում դպրոցի վեց սենյակներում ապաստանում էին փախստականներ, մեծ մասամբ հիվանդ եւ հաշմանդամ: Այդպես էր դրությունը նաեւ Կոնդի դպրոցում: Հոգաբարձության հաղորդման համաձայն 1914 թ. դեկտեմբերի վերջին այստեղ տեղավորվել են 500 գաղթականներ, որոնք որոշ ժամանակ մնալուց հետո, գնացել են տարբեր գյուղեր: 1915 թ. հոկտեմբերի սկզբներից այստեղ բնակվում են 200 փախստական աշակերտներ, որոնցից 150-ը մնում է այդտեղ ու սովորում ծխական դպրոցում, մինչեւ 1916 թ. գարնան վերջերը:

***

Երեւանի առաջին թերթը «Պսակն» է, որը լույս է տեսել 1880 թ. ընդամենը չորս տարի: «Պսակը» լույս է տեսել շաբաթական մեկ-երկու անգամ, ունեցել դեմոկրատական ուղղվածություն, հակացարական, հակաստրկատիրական տրամադրությունները հատուկ էին նրան, ցարական գրաքննությունն ամեն անգամ շատ դժվարությամբ էր արտոնում թերթի լույսընծայումը: Ապրիլի 7-ին լույս է տեսել վերջին համարը

***

1923 թվին Երեւանում հավաքվել են եւ էջմիածնի մատենադարանին են հանձնվել ձեռագիր մատյաններ, որոնցից 25-ը պահվում էր Կաթողիկեում, 20-ը՝ Պողոս-Պետրոս եկեղեցում, 73-ը Ս. Սարգիս եկեղեցում, 21-ը՝ Ս. Հովհաննեսում, 2-ը Զորավորում, իսկ մնացած 3-ը՝ Նորքում: Դրանք եղել են ավետարաններ, աստվածաշունչ, ճաշոցներ, մաշտոցներ, նարեկ եւ այլն:

Վերջաբանի փոխարեն

Երեւանի մասին գրվել են եւ դեռ կգրվեն բազում երգեր: Սակայն կա մի երգ, որ ինձ հանգիստ չի տալիս: Դա երգահան Ա. Մանդակունյանի սքանչելի երգն է.

Երեւան, Երեւան, իմ միակ օթեւան,
Ես կանցնեմ, կգնամ,
Դու ապրիր հավիտյան...

Վստահ եմ, որ այս տողերը հանգիստ չեն տալիս նաեւ երգի հեղինակ Մանդակունյանին, որը վաղուց Երեւանում չէ...

«Հայ լրագրողի համար հայրենասիրությունը պրոֆեսիոնալիզմից վեր է»

Հարցազրույց Երեւանի մամուլի ակումբի նախագահ Բորիս Նավասարդյանի հետ

...ն Նավասարդյան, Երեւանի ...ւլի ակումբի՝ Հայաստանում ...ժունիսական շրջանում կազ-...ված լրագրողների առաջին ...եսիոնալ միավորման հիմնա-... նախագահ: Եղել է «Հայաս-... Հանրապետություն» թերթի ...րեն տարբերակի խմբագիր, ...ւյլր» (Երեւան) թերթի գլխա-...խմբագիր: 2000 թվականից «Հարավային Կովկաս» լրագ-...րի միջազգային ասոցիացիա-...մանախագահն է: Մի շարք մե-...հետազոտությունների, վերլու-...ն հոդվածների հեղինակ է:

...ոգեբանական եւ նյութական ...անկյունից ի՞նչ է այսօր նշա-...ում լինել լրագրող Հայաստա-...:

- Մինչեւ որոշակի փուլը Հայաս-...ում ԶԼՄ-ները հիմնականում քա-...ական ոլորտի մի մասն էին կազ-... Այսինքն, 1990-ական թվական-... սկզբներին լրատվական եւ հա-...ական-քաղաքական ԶԼՄ-նե-...րծունեության մեջ ինչ-որ ռեալ ...րցին բովանդակություն մտց-... փորձերն անհաջող էին: Ծագ-... տպագրվեցին մի շարք պաս-...երով, եւ կարելի է ասել, որ 90-...ն թվականների կեսերին մա-... վերածվեց հավելուկի, ինչ-ինչ ...քական շահերի հիման վրա ծե-...րված այս կամ այն կուսակցու-... կամ խմբի շարունակության: ...ապար, նաեւ քաղաքական ոլոր-...ստացվում էին միջոցներ, որոնց ...վին ԶԼՄ-ները կարող էին պահ-...ել իրենց գոյությունը: Հիմա ի-...րծակն ինչ-որ չափով փոխվել է, ... որ հենց քաղաքական ոլորտն է ...ս դեֆորմացվել, եւ բոլոր միջոց-..., որոնք 90-ական թվականներին ...վում էին դեպի զուտ քաղաքա-..., կուսակցական կառույցները, ...ւս այնտեղ չեն գնում: Ավելի ..., դրանք ուղղվում են դեպի ոչ ...մալ կլանային-օլիգարխային ...տեսուտները, որոնց գործունեու-...ն էլ այսօր կազմում է հայկա-... քաղաքականության էությունը: ...ւյնիքում ԶԼՄ-ները, ինչպես եւ ...քականությունը, ծառայում են ...ես կլանային-օլիգարխային խմ-...որումների միջեւ ազդեցության ...րտների բաժանման գործին: Հա-...պատասխանաբար, եթե 90-ական ...վականների առաջին կեսին ԶԼՄ-...ի հիմնական բովանդակության ... արտացոլվում էին այս կամ այն ...ղարծության կամ երեւույթի վե-...բերյալ ինչ-որ քաղաքական կար-...ներ, ապա հիմա արտացոլվում է ...անձին մարդկանց կամ խմբերի ...ների պաշտպանությանն ուղղ-...ծ պայքարը, որոնց համար գաղա-...ը, քաղաքականությունն ու իշ-...նությունը, որպես օրենք, ընդա-...ը հարստություն կուտակելու մի-... են:

...դ պատճառով այսօր քաղաքա-...նապես կողմնորոշված ԶԼՄ-նե-...միջեւ կոշտ բաժանում գոյություն ...ի: Բայց դրան զուգահեռ պահ-...նվում է առճակատումը, որը ...ված է այն բանից, թե ո՞ւմ կլա-...ին շահերն է պաշտպանում այս ... այն ԶԼՄ-ն: Եվ այստեղ պետք է ...րոշակի սահմանազատել տպագիր ...հեռուստային մամուլը, առաջին ...րին հեռուստատեսությունը: Քա-... որ կարեւոր է հեռուստատեսու-...ն, որպես ինֆորմացիայի աղբյուրի եւ ազդեցության ալիքի դերը, եւ քաղաքական իշխանությունը, եւ սեփականությունը, եւ իրավունքն իրենց ձեռքում կենտրոնացրած ղեկավար շրջանակները (այսինքն՝ այսօր մեզ մոտ արդեն ավարտվել է այս երեք կարեւորագույն ինստիտուտների մոնոպոլացումը) զգալիորեն վերահսկում են նաեւ ողջ հեռուստաեթերը: Եվ եթե տպագիր մամուլում մենք դեռեւս տեսնում ենք քաղաքական բազմակարծության որոշ մակարդակ, հասարակության համար հրատապ խնդիրների շուրջ կարծիքների հակադրումներ, ապա հեռուստատեսությունում նման բան գործնականում չկա: Քանի որ իշխանությունները, ինչպիսի ներքին հակասություններ էլ լինեն կլանային-օլիգարխային խմբավորումներում, հասարակության առջեւ ձգտում են հանդես գալ միաձույլ ուժի տեսքով, որի դեմ «չես գնա»:

- Արտացոլվո՞ւմ են, արդյոք, այդ գործընթացները լրագրողական հանրության վրա:

- Անշուշտ, արտացոլվում են: Եթե 90-ական թվականների սկզբներին լրագրողական շրջանակներում բավական ուժեղ էր անկախ դիտորդ, անկախ վերլուծաբան լինելու ձգտումը, ապա հետագայում այդ ձգտումն արագ հօդս ցնդեց: ԶԼՄ-ների քաղաքականացման գերակայության փուլում (90-ական թվականների կեսերին) լրագրողներն արդեն իրենց քաղաքական գործիչներ էին զգում, քաղաքական այս կամ այն ճամբարի մի մասը: Մինչդեռ կլանային-օլիգարխային համակարգի ներկայիս պայմանները ստիպում են լրագրողին առաջարկել իրեն որպես ծառայություններ մատուցող, որը չի ղեկավարվում հասարակությանը տեղեկացնողի եւ նույնիսկ այս կամ այն քաղաքական հայացքները տարածողի իր բուն առաքելությամբ: Փաստորեն, լրագրողը պետք է, առանց առանձնապես այդ մասին մտածելու, ճշգրտորեն կատարի պատվերները, որոնք իջեցնում են ԶԼՄ-ն ֆինանսապես պահող խմբավորումները: Որքան լավ ես կատարում պատվերը, այնքան բարվոք է քո ֆինանսական վիճակը: Սա, ցավոք, այսօր ազդում է հայ լրագրության վրա՝ եւ պրոֆեսիոնալիզմի, եւ հոգեբանական առումներով:

- Ինչպիսի՞ ազդեցություն է գործում ղարաբաղյան հակամարտությունը ԶԼՄ-ների վրա: Ինչպե՞ս են ԶԼՄ-ները ներկայացնում հայրենասիրությունը, որքա՞ն են նրանք հեռանում հայրենասիրության դասական ընկալումից:

- Չեմ կարծում, թե հայրենասիրության ընկալումը հրատապ էր նախաքոնֆլիկտային ժամանակաշրջանում, քանի որ այն լրագրողական գործունեության վրա էապես ազդող գործոն չէր: Գործածության մեջ միայն խորհրդային հայրենասիրության ընդհանուր հասկացությունն էր, որը որեւէ սպեցիֆիկ պարտավորություններ չէր դնում, եւ բավական վերացական կերպով էր առնչվում լրագրողական գործունեության բովանդակության հետ: Իհարկե, այն ժամանակ էլ էր լրագրության մեջ թու- շատ հայտնի որոշ անուններին թույլատրվում հանդես գալու ոչ միայն խորհրդային հայրենասիրական գաղափարների, այլեւ զուտ հայկական գաղափարների պաշտպանի դերում: Բայց դա մի քանիսի մենաշնորհն էր: Հայ լրագրության մեջ հայրենասիրության գաղափարը հրատապ դարձավ հենց ղարաբաղյան շարժման սկզբից: Եւ ես չէի ասի, թե հասարակության մեջ տարածում ունեցող հայրենասիրության ավանդական, պարզեցված ընկալումը ինչ-որ կերպ չէր կիրառվում լրագրության մեջ: Այն հենց այդպես էլ մեկնաբանվում էր. եթե հայ ես, նույնիսկ եթե լրագրող ես, պետք է անես այն եւ միայն այն, ինչը համապատասխանում է ազգային շահերի ընդհանուր պատկերացումներին, ինչը նպաստում է Ղարաբաղում հաղթանակին, իսկ հետագայում՝ ղարաբաղյան պատերազմում ձեռքբերումների պաշտպանությանը: Այդպիսի մոտեցումը հիմնականում պահպանվում է մինչ օրս: Այսինքն, եթե լրագրողի առջեւ կա իրադարձությունը, երեւույթը անաչառ կերպով եւ ճշգրտորեն ներկայացնելու, կամ էլ այն իր կողմի համար շահեկան լույսի ներքո պատկերելու երկընտրանք, ապա նա անպայման ընտրում է երկրորդ տարբերակը: Ըստ էության չմտածելով այն մասին, թե լրագրողական մասնագիտության նման դրսեւորումը որքանո՞վ է համապատասխանում ազգային շահերին: Այս խնդիրը ոչ ոքի առանձնապես չի էլ հուզում. «քաղաքացիական, հայրենասիրական պարտքը վեր է մասնագիտականից» բանաձեւն ընկալվում է միանշանակ եւ կասկածի չի ենթարկվում:

Այս ամենի հետ միաժամանակ կա լրագրողների եւ ԶԼՄ-ների ոչ մեծ խումբ, որոնց կարելի է բնութագրել որպես բողոքականների: Նրանք տրամադրված են, որ այն ամենը, ինչը իշխանությունները, վերնախավը պատկերացնում է որպես ազգային շահ, իրականում վատ է: Հետեւաբար՝ նրանցից նեգատիվ է գալիս եւ ղարաբաղյան հարցում Հայաստանի ունեցած դիրքորոշմանը, Թուրքիայի հետ հարաբերություններին, եւ բոլոր այն հարցերին վերաբերող թեմաներում, որտեղ դիպչում են ազգային լարերին: Այսինքն, ասենք, մաքսիմալ հոռետեսությամբ է մատուցվում հայկական ֆուտբոլային թիմի ելույթը, անհաջողությունները, թերությունները հայտնաբերվում են ամենուրեք, նույնիսկ այնտեղ, որտեղ դրանք չկան: Նման նեգատիվը պարզապես ազգային շահերի պարզունակ ընկալման, դրանք ամեն գնով, ցանկացած հատվածում (այդ թվում նաեւ այնտեղ, որտեղ դա տեղին չէ) պաշտպանելու ձգտման հակառակ երեսն է: Մեր լրագրության մեջ նկարագրված միտումները նույն ծագումն ունեցող երեւույթներ են: Կան, իհարկե, առանձին լրագրողներ, որոնք փորձում են ռեալորեն եւ օբյեկտիվորեն գրել եւ խոսել հասարակության մոտ հայրենասիրության հետ կապվող թեմաների մասին: Բայց նրանց աշխատանքը պահանջարկ ունի գլխավորապես արտասահմանյան ԶԼՄ-ներում: Անշահախնդիր տեղեկությունները, օբյեկտիվ վերլուծությունը եւ մեկնաբանությունը հաճախ չեն հասնում տեղական լսարանին:

- Ի՞նչ տեղ է զբաղեցնում հայկական ԶԼՄ-ներում Ղարաբաղը:

- Ես այսպես կասեի. ծավալով բավական մեծ տեղ, բնակչությանն ուղղված բովանդակային ուղերձի տեսանկյունից, որը համապատասխանում է խնդրի նշանակությանը, շատ փոքր: Ղարաբաղը, ղարաբաղյան հակամարտությունը, բանակցությունները, այս կամ այն փաստաթղթերի ձեւակերպումները՝ այս մասին հրապարակումները քիչ չեն: Բայց ակնհայտորեն քիչ է տեղեկատվությունը, որը կօգներ հասարակությանը մանրամասն խոր հասկանալ խնդրի արդի իրավիճակը, նրա զարգացումը, հնարավոր ելքը: Կարծում եմ, այստեղ մենք զգալիորեն զիջում ենք ադրբեջանական մամուլին: Այնտեղ լրագրողները, չնայած իրենց ողջ միտվածությանը, այնուամենայնիվ, աշխատում են «փորփրել», իմանալ ինչ-որ նոր բան:

- Ինչպե՞ս եք կարծում, Հայաստանում ղարաբաղյան հակամարտությունը լուսաբանող լրագրողական նյութերն ավելի շատ հեռացնո՞ւմ են կողմերին, թե՞ հակառակը:

- Անվիճելիորեն հեռացնում են, քանի որ կան միանգամայն տարբեր կոնցեպցիաներ, տարբեր նկարագրություններ, թե ինչի՞ց սկսվեց ամեն ինչ, ինչպե՞ս շարունակվեց, ո՞վ է մեղավորը, ո՞վ ում ավելի շատ ցավ պատճառեց, չկա իրականությունը պարզելու ցանկություն: Այս ամենը անպայման հեռացնում է կողմերին իրարից: Ես կարծում եմ, որ մենք միջին սերնդի համեմատ ավելի արմատական երիտասարդություն ունենք Հայաստանում եւ Ադրբեջանում, ինչը հաստատում են որոշ հարցումներ եւ փաստում՝ մյուսները: Հայաստանում եւ Ադրբեջանում երիտասարդությունն ավելի վատ է վերաբերում մեկը մյուսին, ավելի վատ է պատկերացնում տարածաշրջանում խաղաղ գոյակցությունը: Սա մեծամասամբ մամուլի գործունեության արդյունք է:

- Ղարաբաղյան հակամարտության առնչությամբ կա՞, արդյոք, որեւէ կապ հասարակության եւ ԶԼՄ-ների միջեւ, ինչպե՞ս է այն դրսեւորվում:

- Կարծում եմ, որ ԶԼՄ-ներն ու հասարակությունը մեկը մյուսից անջատ են, քանի որ այս թեման հրատապ չեն դարձնում ո՛չ քաղաքական վերնախավը, ո՛չ էլ ԶԼՄ-ները: Այն կարծես թե ձեւավորվեց ժամանակին եւ քարացավ այն վիճակում, որ վիճակում գոյություն ուներ հասարակության մեջ 90-ական թվականների սկզբներից: Ամեն դեպքում, ինչ խոսք, քաղաքականությունն ինքն իրեն զարգանում է, ինչ-որ բանակցություններ ընթանում են, ճնշումներ են կատարվում դրսից, որոնք ազդում են ղարաբաղյան հարցում մեր վերնախավերի գործունեության վրա: Հասարակության եւ հակամարտության զարգացման միջեւ այս ճեղքվածքը խորանում է:

- Կարո՞ղ է ղարաբաղյան հակամարտության մասին մեկ առանձին վերցված հրապարակումը ազդեցություն ունենալ հասարակության հոգեբանական վիճակի վրա:

- Անկասկած, կարող է: Եթե քիչ թե շատ լայն լսարան ունեցող որեւէ մի ԶԼՄ փորձի ասել որեւէ նոր խոսք, կամ հրատապ դարձնել խնդիրը, ապա դա միանգամից արձագանք կգտնի հասարակության մեջ: Այն պարզ պատճառով, որ մենք միշտ ասում ենք, թե, կարծես, հասարակությունն ինդիֆերենտ է ղարաբաղյան հարցի նկատմամբ, բայց եթե հանկարծ ռազմական գործողություններ սկսվեն, կամ կոնֆլիկտը վերադառնա իր բաց ձեւին, ապա հասարակությունը նորից կդառնա այնպիսին, ինչպիսին 1988-89 թվականներին էր: Դժվար թե դառնա ճիշտ այդպիսին շատ պատճառներով: Բայց անկասկած է, որ այս խնդիրը կենտրոնական է, եւ այն նորից հրատապ դարձնելը շատ հեշտ է, այդ թվում նաեւ ԶԼՄ-ների, մեկ հրապարակման կամ հրապարակումների շարքի միջոցով:

- Ի՞նչ ազդեցություն կարող է գործել մամուլը ղարաբաղյան հակամարտության, նրա ընթացքի վրա:

- Շատ դժվար է, մասնավորապես նաեւ հակամարտության հարցում, ԶԼՄ-ների միջոցով հասարակությանը ինչ-որ գործողությունների դրդելը: Բայց կարելի է եւ անհրաժեշտ հասարակությանն ավելի տեղեկացված, կարգավորման մեջ հնարավոր ճեղքում-առաջընթացին պատրաստ դարձնելը: Եթե ղարաբաղյան հակամարտության հարցում մենք պահենք հասարակությունը տեղեկացվածության այն վիճակում, որը կա այսօր, ապա կասկած չկա, որ առաջընթացի դեպքում հասարակության մեջ իշխանությունների քայլերի հարցում համաձայնություն կամ ընկալում ստանալը շատ դժվար կլինի: Այսինքն, դա կլինի ուժային, կամային, հասարակության համար այնքան էլ ոչ հասկանալի լուծում:

- Այնքան էլ վաղուց չէր, որ միջազգային դիտորդները կոչ էին անում Հայաստանի եւ Ադրբեջանի իշխանություններին նախապատրաստել հասարակությունները հնարավոր լուծումներին: Այսինքն, այս ուղղությամբ, Ձեր կարծիքով, ոչինչ չի՞ արվում:

- Ոչ ոք դա չի արել: Ինչպես եւ ուրիշ կարեւոր հարցերի դեպքում, իշխանությունները գերադասում են աշխատել հանգիստ մթնոլորտում: Այսինքն, անել այն, ինչ արվում է, առանց գործընթացի մեջ հասարակության ներգրավման, առանց նրա մտքերը, զգացմունքներն ալեկոծելու: Բայց եթե իշխանություններն ուզում են հասնել ինչ-որ արդյունքի, ապա, օգտվելով նաեւ ԶԼՄ-ներից, անպայման պետք է հասարակությանը դարձնեն հակամարտության հնարավոր կարգավորման մասնակից:

...Մերօրյա ԶԼՄ-ներում գոյու-...ն ունի՞ հայրենասիրություն:

- Որոշ չափով, իհարկե, գոյություն ...՝ հանձինս առանձին լրագրող-...ի, բայց ոչ՝ պարբերականների: ...ց բոլոր դեպքերում, լինել քաղա-...ի, այլ ոչ թե կեղծ հայրենասեր, ...որդին էլ հեշտ չէ, մանավանդ, ե-...նյութական կարիքների մեջ ես...

...Ինչպե՞ս կգնահատեք ղարա-...ղյան հակամարտության ազ-...ությունը ԶԼՄ-ների վրա:

...Ադրբեջանում ԶԼՄ-ներն այսօր ...քան էլ շատ չեն գրում ղարաբա-...ն հակամարտության մասին: Լի-... են, իհարկե, հոդվածներ, նվիր-... որեւէ կարեւոր իրադարձությա-... ասենք՝ ինչ-որ բանակցային մի-...առմանը, միջազգային կազմա-...պությունների որոշումներին: Խոր-...փանց նյութեր՝ հատուկ այս ...ղրին նվիրված, հազվադեպ են ...

հոգնել բանակցային գործընթացի լճացումից. չէ՞ որ 1994 թվականից ի վեր, երբ զինադադար կնքվեց, ոչ մի էական առաջընթաց խնդրի լուծման հարցում չի նկատվում:

- Դուք, երեւի, ծանոթ եք միջազգային կազմակերպությունների կարծիքին առ այն, որ հակամարտող երկրների ժողովուրդների միջեւ ինչ-որ մերձեցում պետք է տեղի ունենա: Ի՞նչ եք կարծում, հնարավո՞ր է նման բան ներկա պայմաններում:

- Անձամբ ես միշտ բոլոր երկրների միջեւ նորմալ կապերի կողմնակից եմ եղել: Նախ եւ առաջ Ադրբեջանի եւ Հայաստանի ԶԼՄ-ները չպետք է փոխադարձ ատելություն քարոզեն: Մենք պարզապես պետք է օգնենք հասարակությանը ճիշտ հասկանալ իրավիճակը եւ դրդել հասարակական բանավեճերի այն մասին, թե ինչպես կարելի է դուրս գալ այս իրավիճակից: Բայց ոչ մի ԶԼՄ չի կարող լուծել այս հարցերը, որոնք բացառապես պետության իրավասության խնդիրներ են:

- Իսկ Դուք անձամբ հանդես գալի՞ս եք հայկական ԶԼՄ-ների հետ հարաբերություններ հաստատելու օգտին:

- Ես, ընդհանրապես, բոլոր տեսակի շփումների կողմնակից եմ՝ եւ ոչ միայն ԶԼՄ-ների մակարդակով: Չի կարելի խուսափել բանավեճից, չի կարելի ձեւացնել, թե գոյություն չունի Ղարաբաղի հետ կապված որեւէ հայկական մեդիա տարբերակ, որեւէ գործողություն՝ ղարաբաղյան հարցի կարգավորման տեղեկատվական ապահովման ուղղությամբ: Դա պարզապես ինքնախաբեություն կլինի: Ինչպես ասում էին հին ժամանակներում. «Ճշմարտությունը ծնվում է բանավեճերի ժամանակ»:

- Ի՞նչ դեր ունի միջազգային հանրությունը այս հակամարտության կարգավորման գործում:

- Դե, ներկա շրջանում այդ դերն է՝ թույլ չտալ հակամարտող կողմերին վերսկսել մարտական գործողությունները: Առայժմ ես չեմ տեսնում հակամարտության վերաբերյալ միջազգային հանրության որեւէ լուրջ քաղաքական որոշում. բոլոր որոշումները իմիտացիոն բնույթ են կրում: Անձամբ ես գտնում եմ, որ ղարաբաղյան հակամարտության հարցը պետք է լուծել համակովկասյան համատեքստում, կովկասյան-եվրոպական ինտեգրման համատեքստում: Ձեւակերպել կովկասյան միության վերջնանպատակը եվրոմիության համատեքստում եւ գնալ դեպի այն՝ վերացնելով խոչընդոտները: Մենք պետք է հստակ տեսնենք լույսը թունելի վերջում, որպեսզի կարողանանք դուրս գալ խավարից:

conciliation resources

Հոդվածները տպագրվում են «Կոնսորցիումի նախաձեռնություն» ծրագրի շրջանակներում՝ «Conciliation resources» կազմակերպության աջակցությամբ եւ բրիտանական կառավարության ֆինանսավորմամբ:

Հոդվածներում արտահայտված մտքերը նրանց հեղինակներինն են եւ կարող են չհամընկնել խմբագրության կարծիքների հետ:

Մեղադրյալն ապացույցներ է պահանջում

Լեւոն Շահինյանը մեղադրվում է Լ. Հովհաննիսյանի հետ նախնական համաձայնությամբ կեղծ փաստաթղթեր կազմելու եւ օգտագործելու միջոցով «Սուդիս խորհրդատու» եւ «Սուդիս խորհուրդ սերվիս» ՍՊԸ-ներից 2002-2003 թվականներին 60 եւ 16 մլն դրամ հափշտակելու մեջ: Գործը Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի վարույթում է: Այն լսում է դատավոր Մնացական Մարտիրոսյանը: Երեկ կայացած դատական նիստում Շահինյանի դատապաշտպան Լուսինե Սահակյանը բացարկ հայտարարեց դատավորին: Բացարկի պատճառները սահմանված են 5 կետով: Ըստ դատապաշտպանի՝ հանցագործության դեպքի բացակայության հիմքով դատարանը պարտավոր էր դեռեւս դատական քննության նախապատրաստական փուլում գործով վարույթը կարճել, քանի որ Շահինյանի գործողություններում բացակայում է յուրացման հանցակազմը: Երկրորդ՝ ամբողջ նախաքննությունը, սկսած քրեական գործ հարուցելու որոշումից, կատարվել է քրեական դատավարության օրենսգրքի խախտմամբ, որին դատարանը ուշադրություն չի դարձրել: Բացարկի հաջորդ պատճառը ապացույցների անթույլատրելիությունը եւ օրենքի էական խախտումներով ձեռք բերված լինելը հիմնավորող պաշտպանական կողմի միջնորդությունները չբավարարելն է եւ հետաձգելը: Մինչդեռ օրենքի համաձայն, պարտավոր էր բավարարել: Պաշտպանական կողմը գտնում է, որ դատավորը շահագրգռված է տվյալ գործով: Սակայն դատավոր Մնացական Մարտիրոսյանի բացարկը մերժվեց անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ:

Լ. Հովհաննիսյանի ինքնապաշտպանության հետեւանքով նրա մասով քրեական գործը կարճվել է, եւ նախաքննություն իրականացնող մարմինը չի պարզել մի շարք հանգամանքներ, որոնք կարող էին հիմք դառնալ քրեական գործն ընդհանրապես հանցագործության դեպքի բացակայության պատճառաբանությամբ կարճելու:

Հաջորդեց պաշտպանական կողմի միջնորդությունը քրեական գործի վարույթը կարճելու եւ Շահինյանին անհապաղ ազատ արձակելու մասին: Դատարանն այն հետաձգեց ներկայացված ապացույցների համապատասխանության ստուգման անհրաժեշտության պատճառաբանությամբ: Իսկ ապացույցների համաձայն, ընկերության հաշվարկային հաշվում կամ դրամարկղում գումարի առկայությունը դեռեւս չի նշանակում շահույթի, առավել եւս շահաբաժինների առկայություն: Հաջորդած ապացույցը, որ հաստատվել է գործով տուժող ճանաչված Դավիթ եւ Սուրեն Մանուկյանների ցուցմունքներով, «Սուդիս խորհրդատու» եւ «Սուդիս խորհուրդ սերվիս» ՍՊԸ-ների մասնակիցների եւ Լ. Հովհաննիսյանի միջեւ եղած այդ ընկերությունների շահույթը Հովհաննիսյանի հայեցողությամբ տնօրինելու պայմանավորվածությունն է: Սրանից էլ պաշտպանական կողմը հետեւեցնում է, որ ընկերությունների շահույթի առկայության դեպքում անգամ հափշտակությունն անհնար կլիներ, քանի որ կնշանակեր հափշտակում ինքն իրենից: Ի դեպ, տուժող անձինք իրենց այդպիսին չեն համարում:

Լեւոն Շահինյանին անհապաղ ազատ արձակելու միջնորդությունը մնաց առանց քննության, որովհետեւ ժամանակին չներկայացված: Իսկ պաշտպանական կողմը միջնորդությունը հիմնավորել էր Շահինյանի հանդեպ առանց բավարար ապացույցների մեղադրանք առաջադրելու փաստարկով: Բացի այդ Շահինյանը նաեւ մի քանի հիվանդություններ ունի, որոնց մասին քրեական գործում բավականին տվյալներ կան: Իսկ միջնորդությունում հիմնավորվում է նեղ մասնագիտական բուժման անհրաժեշտությունը: Ինչպես ներկայացրեց դատապաշտպան Լուսինե Սահակյանը՝ Լեւոն Շահինյանին կալանավորել են 2005 թվականի փետրվարի 22-ից, այնուհետեւ կալանքի ժամկետը երկարացվել է մինչ նույն թվականի հունիսի 22-ը: Նշված օրվանից Շահինյանի կալանքը փաստորեն ապօրինի է: Սակայն մինչ օրս Շահինյանը կալանքի տակ է գտնվում: Շահինյանը, գրավոր հայտարարություն ներկայացնելով դատարանին (տես՝ ստորեւ), ուշադրություն հրավիրեց գործի մի քանի հանգամանքների եւ ընդգծեց. «Լինելով իրավական երկրի քաղաքացի, ունենալով ՀՀ սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքներ եւ ազատություններ, հանդիսանալով դատաքննության համահավասար կողմ, դիմում եմ դատարանին՝ պահանջելով մեղադրող կողմին պարտավորեցնել դատաքննությանը ներկայացնել մեղադրանքը ամրագրող փաստեր եւ փաստաթղթեր: Հակառակ դեպքում հանցանք գործելու մեջ իմ մեղավորության մասին հետեւությունը հիմնվում է ենթադրությունների վրա, քանի որ այն չի հաստատվում գործին վերաբերող փոխկապակցված, հավաստի ապացույցների բավարար ամբողջությամբ»:

Սրանով ավարտվեց դատաքննությունը, իսկ դատական վիճաբանությունների փուլը կսկսվի եկող տարի, քանի որ մեղադրող կողմին ժամանակ է անհրաժեշտ ճառը պատրաստելու համար: Անհրաժեշտ ժամանակին էլ հաջորդում են դատարանի զբաղվածությունը, այնուհետեւ Ամանորի եւ Սուրբ Ծննդյան արձակուրդները:

Պ. Ն.

Լեւոն Շահինյանի հայտարարությունը

ՀՀ ֆինանսների եւ էկոնոմիկայի նախարարության ֆինանսական վերահսկողության վարչության նախկին պետ Լեւոն Շահինյանը մեղադրվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածի 3-րդ մասով եւ 38-189 հոդվածի 3-րդ մասով: Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանը նախորդ նիստերում հետեւողականորեն մերժել կամ հետաձգել է Լ. Շահինյանի անմեղությունը հիմնավորելուն ուղղված վերջինիս պաշտպանի բազմաթիվ միջնորդությունները: Ամբաստանյալը դեկտեմբերի 20-ին դատարանում հանդես եկավ հետեւյալ հայտարարությամբ:

Հարգելի դատարան,

Շուրջ 4 ամիս մենք ներկա ենք մի դատական պրոցեսի, որտեղ քննություն է իրականացվում «Ռոք Գայ» եւ «Դե Պարկ» ՍՊ ընկերությունների մարկետինգային հետազոտությունների, այդ հետազոտություններին վերաբերող՝ իբր «Սուդիս խորհրդատու» եւ «Սուդիս խորհուրդ սերվիս» ՍՊ ընկերություններում պատրաստված կեղծ փաստաթղթերի եւ դրա արդյունքում անպարտանք գործարքի փաստերով: Միաժամանակ նախաքննական մարմինը ինձ մեղադրում է «Սուդիս խորհրդատու» եւ «Սուդիս խորհուրդ սերվիս» ՍՊ ընկերությունների հիմնադիրներին պատկանող գումարների յուրացման, ինչպես նաեւ «Շալե կոնսալտինգ» եւ «Սուդիս խորհրդատու» ՍՊԸ-ների միջեւ կեղծ փաստաթղթեր կազմելու մեջ: Ցանկանում եմ մեկ անգամ եւս հիշեցնել, որ վերը նշված իրավաբանական անձինք, համաձայն քրեական գործում առկա տվյալների, իրար հետ որոշակի ժամանակ հարաբերվել են, որի վերաբերյալ կազմվել են նորմատիվային փաստաթղթեր, սակայն իրենց գործունեության ընթացքում որեւէ կերպ չեն հարաբերվել ինձ հետ: Ծանոթանալով քրեական գործի նյութերին, ակնհայտ է դառնում, որ նախաքննական մարմինը, ունենալով պատվեր ինձ հանցանքի կատարում մեղսագրելու, որեւէ կերպ չի հիմնավորում այն, իրականացնելով քրեական վարույթ, չի կարողացել գործն ամբողջական դարձնելու համար հայտնաբերել հանցագործության տարրեր: Պետք չէ իրավաբան լինել հասկանալու համար, որ իմ կողմից հանցակազմի բացակայության պայմաններում նախաքննությունը նպատակ է հետապնդում բոլոր թույլատրելի եւ անթույլատրելի միջոցներով ինձ մեղսագրել հանցանք, որը ես բացարձակապես առնչություն չունեմ, եւ որի առկայությունը ընդհանրապես չի ապացուցվել:

Նշված պայմաններում, նախաքննության ընթացքում շինծու մեղադրանքով գտնվելով կալանքի տակ եւ չունենալով օբյեկտիվ հնարավորություն պաշտպանելու իմ իրավունքները եւ հիմնարար ազատությունները, հույս եմ ունեցել, որ դրանք կպաշտպանվեն դատաքննության ընթացքում: Սակայն շուրջ 4 ամիս դատաքննություն իրականացնելով հարգելի դատարանին կարծես ամենեւին չի հետաքրքրում, թե այս ամենի հետ ինչ կապ ունեմ ես: Ցանկանում եմ հարգարժան նախագահողի ուշադրությունը հրավիրել այն բանի վրա, որ սույն քրեական գործում առկա են բազմաթիվ տնտեսական բնույթի փաստաթղթեր, 6 ստուգման ակտ, դատահաշվապահական փորձաքննության եզրակացություն, որոնցում առկա թերությունների, տրամաբանական եւ փաստարկային անճշտությունների, վերջապես օրենքների եւ գործող կարգերի խախտումների վերաբերյալ, որոնք մատնանշվել են պաշտպանական կողմի հայտարարություններում եւ միջնորդություններում, պարզաբանումների համար պահանջվում են հատուկ գիտելիքներ, որոնց էլ, բնականաբար, չեն տիրապետում ոչ մեղադրող կողմը եւ ոչ էլ հարգարժան նախագահողը: Այդ նպատակով մասնագետների եւ փորձագետի դատարան հրավիրելու մեր միջնորդությունների մերժելը, առանց որեւէ լուրջ հիմնավորման, ստիպիք է տալիս եզրակացնելու, որ պատվիրատուի ազդեցությունը տարածվում է նաեւ դատական համակարգի վրա:

Դատարանի ուշադրությունը հրավիրում եմ նաեւ ՀՀ սահմանադրության վրա, որը հստակ եւ սպառիչ սահմանելով դատախազության լիազորությունները, բացառել է այդ գերատեսչության կողմից քրեական վարույթ իրականացնելը: Իսկ ըստ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 105-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի մեղադրանքի հիմքում չեն կարող դրվել եւ որպես ապացույց օգտագործվել այն նյութերը, որոնք ձեռք են բերվել տվյալ քրեական գործով քրեական դատավարություն իրականացնելու եւ համապատասխան քննչական գործողություններ կատարելու իրավունք չունեցող անձի կողմից: Եթե նույնիսկ դատախազությունը իրավունք ունենար քրեական վարույթ իրականացնելու, ապա պաշտպանական կողմն արդեն իսկ ներկայացրել է միջնորդություն, որ սույն քրեական գործը ենթակա չէր դատախազության քննիչներին: Այնուհանդերձ, իրականացնելով անօրինական նախաքննություն, դատախազական մարմինները օգտագործել են փաստաթղթեր, սակայն անհայտ է, թե որտեղից են դրանք առգրավվել եւ կցվել քրեական գործի նյութերին, ինչով եւ չի ապահովվել նրանց լիարժեքությունը եւ իսկությունը: Օրենքը դատարանին պարտադրում է՝ հաստատել ոչ պատշաճ կերպով ձեռք բերված նյութերի որպես ապացույց օգտագործման անթույլատրելիությունը, որի վերաբերյալ պաշտպանական կողմի միջնորդության լուծումը նախագահողը անթույլատրելի պատճառաբանությամբ հետաձգեց:

Մի՞թե դատարանին չի հետաքրքրում, որ նախաքննության մարմինը, 2005 թ. հունվարի 12-ին անօրինաբար փաստացի վերցրել է «Շալե կոնսալտինգ» ընկերությանը պատկանող համակարգչային սարքավորումները, իսկ շուրջ 3 ամիս անց կազմել է ձեւական առգրավման արձանագրություն, նրանցում առկա տեղեկատվությունը կեղծելու փաստը օրինականացնելու նպատակով, սակայն չբավարարվելով, փորձագետին է ներկայացրել անհայտ ծագում ունեցող քարտրիջներ եւ կոշտ կրիչ, դրա արդյունքում ապահովելով իր մտադրությունը իրագործելու համար շահավետ եզրակացություն, որի վերաբերյալ պաշտպանական կողմի միջնորդությունների լուծումը նույնպես հետաձգվեց առանց որեւէ քննարկման:

Նախաքննական մարմինը կասրելով ինձ որեւէ հանցանքի մեջ մեղադրելու պատվեր, ոչ միայն «ապացույցներ» է ձեռք բերել նման մեթոդներով, այլեւ ինքնապաշտպանության է հասցրել «Շալե կոնսալտինգ», «Սուդիս խորհրդատու» եւ «Սուդիս խորհուրդ սերվիս» ՍՊ ընկերությունների տերեն Լեւոն Հովհաննիսյանին, զրկելով 2 անչափահաս երեխաներին հորից, տարեց ծնողներին՝ որդուց, կնոջը՝ ամուսնուց, իսկ ինձ՝ 30 տարվա ընկերոջից, ինձ էլ պարտավորեցնելով, որ ես ապացուցեմ ոչ միայն իմ անմեղությունը, այլեւ այն, որ իմ ընկերոջը մեղսագրվող հանցանքները շինծու են:

Նման իրավիճակում առնվազն տարօրինակ է նախագահողի վարքագիծը: Մի՞թե դատարանը կոչված չէ անկողմնակալ եւ արդար դատաքննություն իրականացնելու: Եթե ոչ դատարանը, ապա ո՞վ պետք է պաշտպանի Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների իրավունքները:

Խորին հարգանք տածելով նախագահողի անձի նկատմամբ, ցանկանում եմ որեւէ կերպ արդարացնել դատարանի կողմից իմ բոլոր միջնորդությունները, մեղադրող կողմի պահանջով մերժելը կամ հետաձգելը: Դատավարության հավասար կողմ լինելով, բայց զրկված լինելով օրենքով ինձ վերապահված իրավունքներից, չեմ կարողանում ըմբռնել, որ իրավական երկրի քաղաքացի եմ, ունեմ պետականորեն պաշտպանված հիմնարար իրավունքներ եւ ազատություններ, որ իմ նկատմամբ գործում է դեմոկրատ հասարակարգի հիմնարար նվաճումը՝ անմեղության կանխավարկածը: Այս տեսանկյունից չեմ կարողանում արդարացնել նախագահողի վարքագիծը:

Դիմելով դատավարության բոլոր կողմերին հայտարարում եմ՝

Ես չեմ կատարել ինձ մեղսագրվող հանցագործությունները եւ լիովին անմեղ եմ:

Չի ապացուցվել եւ չէր էլ կարող ապացուցվել, որ Լեւոն Հովհաննիսյանը յուրացրել է «Սուդիս խորհրդատու» եւ «Սուդիս խորհուրդ սերվիս» ՍՊ ընկերությունների հիմնադիրներին պատկանող գումարները:

Չի ապացուցվել եւ չէր էլ կարող ապացուցվել որ «Շալե կոնսալտինգ», «Սուդիս խորհրդատու» եւ «Սուդիս խորհուրդ սերվիս» ՍՊ ընկերությունները թաքցրել են հարկեր:

Իսկ ամենազավեշտականն այն է, որ բնավ չեմ կասկածում, որ դուք եւ դատախազությունը եւս համոզված եք իմ եւ Լեւոն Հովհաննիսյանի անմեղության մեջ:

Միաժամանակ համոզված եմ, որ դուք չեք վախենում օրենքից, հակառակ դեպքում ես չէի լինի այստեղ:

Եվ, վերջապես, չվախենալով օրենքից, դուք չեք վախենում նաեւ Աստծո պատժից, հակառակ դեպքում այսօր ես կլինեի իմ ընտանիքի հետ:

Բայց գոնե վախեցեք ձեր զավակների ապագայի համար, որովհետեւ ապահովագրված չեք, որ մի օր նրանք էլ կարող են նմանատիպ անհեթեթ մեղադրանքով հայտնվել մեղադրյալի աթոռին, քանի որ դուք եք այսօր հիմքեր ստեղծում երկիրը անօրինականության քաոսի մեջ ընկղմելու համար:

Միաժամանակ հայտարարում եմ, որ տվյալ պահից, այլեւս չհավատալով դատարանի անկողմնակալությանը, պատրաստվում եմ դիմել ՀՀ նախագահին որպես սահմանադրության երաշխավորի, ՀՀ վարչապետին որպես իմ կուսակցության նախագահի՝ ակնկալելով նրանց միջամտությունը արդարադատության իրականացման գործում:

ԱՄԲԱՍՏԱՆՅԱԼ
ԼԵՒՈՆ ՇԱՀԻՆՅԱՆ

Անցուդարձ

Ստամբուլում լույս է տեսել Վահագն Տատրյանի հոդվածների ժողովածուն

Այն յուրատեսակ մարտահրավեր է Հայոց ցեղասպանության թուրքական պաշտոնական թեզին

Դեկտեմբերի 13-ին «Ազգը» անդրադառնալով իրավագիտության դոկտոր, պրոֆ. ...ի Բարսեղովի «Հայոց ցեղասպանությունը. Թուրքիայի պատասխանատվությունն ու միջազգային ...նության պարտավորությունները» ...նագրով Մոսկվայում հրատարակ...ծ երկհատոր աշխատությանը, ...ասնակիորեն անդրադարձել էր ...եւ Թուրքական պատմական ընկերության գործունեությանը: Նշվել ...որ դրա հիմքում Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման ...ործընթացի կասեցումն է, դեռեւ ...խորդ վարչապետ Բյուլենթ Էջեվի... օրոք «հայերի ցեղասպանության ...հիմն պնդումների դեմ պայքարի» ...րգադրություն ստացած այս ընկերությունը հրատարակում է «թուրքերի ...ատմամբ հայերի իրագործած ե...ղնի» թեմայով տարբեր գրքեր:

Պայքարի հարցում ընկերությանն ...ջակցում են Էրզրումի համալսա...նի գլխավորությամբ բարձրագույն ...ումնական մի շարք հաստատություններ եւ հատկապես «Հայերի ան...մն պնդումների դեմ պայքարի ֆեդերացիան»՝ ASEF-ը: Եթե ընկերությունը գրքեր է հրատարակում եւ Էրզրումի համալսարանի «թուրքերի ...նգվածային գերեզմաններ» է ...այտնաբերում, ապա մյուսները ֆեդերացիայի գլխավորությամբ կազմակերպում են պետական թեզին ...մապատասխանող այսպես կոչ...ած գիտաժողովներ:

...թ թուրքական պետական թեզի ...ավերջ «հիմնավորումը» հանգեցնում է ժխտողականության դիրքերի ...րառմանը, միանգամայն անխուսափելի է դառնում հակաթեզերի առաջադրումը, ընդ որում հենց երկրի ...տական հասարակական շրջանակներում: Այսպիսով թեզի հետ վիճարկվում է նաեւ դրա «հիմնավորմանը» լծված հաստատությունների ...ործունեությունը:

Վիճարկման առումով ուշագրավ ... այս տարվա սեպտեմբերին Ստամ...ուլի «Բիլգի» համալսարանում «Օսմանյան հայերը կայսրության ...նկման շրջանում» թեմայով հրա...իրված աղմկահարույց գիտաժողովը: «Ազգը» ժամանակին արձա...անքել էր դրա աշխատանքներին՝ ...շելով, որ գիտաժողովի շուրջը ծավալվող բանավեճերը նպաստել են մի շարք թուրք հեղինակների պաշտոնական թեզին հակասող հոդվածների հրապարակմանը:

Չպետք է սակայն մոռանալ, որ մինչ գիտաժողովը, որի հրավիրմանն է վերագրվում Հայկական հարցի վրա դրված տաբուի վերացումը Թուրքիայում, առանձին թուրք

գործիչներ իրենց անձնուրաց գործունեությամբ ստեղծել էին պետական թեզի վիճարկման անհրաժեշտ բոլոր նախադրյալները: Միաժամանակ նրանք հրատարակել էին Հայոց ցեղասպանության մասին ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ սփյուռքում լույս տեսած աշխատությունները՝ թերեւս դրանով էլ նպաստելով հասարակության իրազեկմանը: Այդ գործիչների մեջ առանձնակի տեղ ունի հայտնի իրավապաշտպան, հրապարակախոս եւ հրատարակիչ Ռագըփ Զարաքոլուն: Շնորհիվ նրա ջանքերի միայն 2005 թ. «Բելգե» հրատարակչությունը Ստամբուլում թուրքերեն հրատարակեց բանասիրական գիտությունների դոկտոր Վերժինե Սվազլյանի «Հայոց ցեղասպանությունը եւ պատմական հիշողությունը» ու «Հայոց ցեղասպանությունը թուրքական աղբյուրներում» վերնագրով դոկտ., պրոֆ. Վահագն Տատրյանի հոդվածների ժողովածուի երկրորդ հատորը, որի առաջին հատորը հրատարակվել էր 2004 թ.-ին:

Ի դեպ, 2005 թ.-ին հետեւելով Զարաքոլուի «Բելգե» հրատարակչության օրինակին, «Փենջերե» հրատարակչությունն էլ Ստամբուլում թարգմանաբար հրատարակել է ՀՀ ԳԱԱ արեւելագիտության ինստիտուտի տնօրեն, պատմական գիտությունների դոկտ., պրոֆ. Նիկոլայ Հովհաննիսյանի «Հայոց ցեղասպանություն. Հայաստրանություն: Պատճառները, նպատակները, հետեւանքները» աշխատությունը, որի բնօրինակը 2002 թ. լույս էր տեսել Երեւանում:

Վահագն Տատրյանի ժողովածուն կազմել է ինքը՝ Ռագըփ Զարաքոլուն: Դա ունի նախաբան, վերջաբան եւ հավելված: 384 էջանոց աշխատությունն ամփոփել է սփյուռքահայ գիտնականի տարբեր ժամանակներում հրապարակված 7 հոդվածները: Դրանք առնչվում են Հայոց ցեղասպանության թուրքական աղբյուրներին, Առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում հայերին բնաջնջելու որոշումը հաստատող օսմանյան փաստաթղթերին, դրանց խեղաթյուրման թուրք գիտնականների փորձերին, թուրքական ժխտողականությանը, հայերի ու հրեաների ցեղասպանությունների համեմատական նմանություններին եւ տարբերություններին, ցեղասպանությանը զոհ դարձած հայ երեխաներին, երիտթուրքերի գաղտնի խորհրդակցությանը, որտեղ ընդունվել էր հայերին բնաջնջելու մասին անգլիական աղբյուրներում «10 պատվիրան» կոչվող որոշումը, որը պարունակում էր որոշման իրականացումն ապահովող 10 հրահանգներ պետական իշխանության մարմիններին:

Հոդվածների ընտրությունը որեւէ կասկած չի թողնում ընթերցողին, որ Հայոց ցեղասպանությունը եղել է պետականորեն ծրագրված, իսկ հաջորդականությունը հստակ պատկերացում է տալիս բնաջնջման հայ ժողովրդի համար կործանարար հետեւանքների մասին: Սա յուրատեսակ մարտահրավեր է թուրքական պաշտոնական թեզին, եւ դա նետում է հենց Ռագըփ Զարաքոլուն, որովհետեւ ինքն է ընտրել պրոֆ. Տատրյանի հոդվածներն ու որոշել դրանց տեղադրման հաջորդականությունը ժողովածուում:

ՀԱԿՈԲ ՉԱՔՐՅԱՆ

«Հորս համար ամենամեծ հուշարձանը հայերի երախտապարտությունն է»

...Այս տարի լրանում է գիտնական, ...եռախույզ, մեծ մարդասեր, խա...ղության Նոբելյան մրցանակի ...փնեկիր Ֆրիտյոֆ Նանսենի Հա...ստան այցելության 80 տարին, ո...առիթով երեկ Գիտությունների ...գային ակադեմիայում (ԳԱԱ) ...նսենյան հիմնադրամը կազմա...րպել էր գիտաժողով: Մարդասի...ապի անապատում գաղթականների համար կենսապայմաններ ...տեղծելու առաքելությամբ 1925 թ. ...այաստան եկած Նանսենը հիա...ծ էր մեր ժողովրդի ազնիվ ու ...արոյական կերպարով: Հայ ժո...վրդի հանդեպ Նանսենի մար...սիրական լայն գործունեության ...նորհիվ չմեռավ հազարավոր ...զմագերիների, սովի ճիրաններ...մ հայտնվածների, գաղթական ...անօթեւան մարդկանց ապրելու ...ույսը: Բավական է նշել միայն, որ ...նսենյան անձնագրերով եղեռ...ից մազապուրծ 3 հարյուր 20 հազար հայեր իրենց ծխացող վերքերով կարողացել են նոր օջախներ ստեղծել:

Հայոց եղեռնի, հայ դատի կրքոտ պաշտպանի մասին Նանսենյան հիմնադրամի նախագահ Ֆելիքս Բախչինյանը նշում է, որ այսօր էլ նրա գրքերի շնորհիվ աշխարհն ընդունում է Հայոց ցեղասպանության փաստը: Ֆրիտյոֆ Նանսենի մարդասիրական նշանակալի գործունեությունը բարձր գնահատեցին գիտաժողովի մյուս մասնակիցները, որոնք կարեւորեցին Նանսենի գաղափարների շարունակությունը նաեւ այսօր: Պետական մանկավարժական համալսարանի ռեկտոր Արտուշ Ղուկասյանը, որ 2 տարի առաջ պարգեւատրվել է «Նանսենյան հուշամեդալով», ասաց. «Շատ հաճելի է այսօր նման միջոցառումներ կազմակերպել, քանի որ երախտապարտ հայ ժողովուրդը կարողանում է գնահատել Նանսենի մեծ հումանիզմը. նա ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ամբողջ աշխարհի համար մեծ մարդասեր էր»:

Նանսենյան գաղափարների ուսումնասիրման եւ պահպանման համար Հայաստանում գործում է Նանսենյան հիմնադրամը: ԳԱԱ փոխնախագահ Վլադիմիր Բարխուդարյանի խոսքերով, հիմնադրամի գործունեությունն ունի բարոյական նշանակություն եւ շարունակությունն է Նանսենի անմնացորդ նվիրման: Իր գործունեության ընթացքում հասարակական, քաղաքական, մարդասիրական սկզբունքների հաստատման եւ Հայոց ցեղասպանության դատապարտման ուղղությամբ ծավալած գործունեության համար հիմնադրամը Նանսենի անվան ոսկյա հուշամեդալով է պարգեւատրել ավելի քան 100 հոգու: Երեկ գիտության եւ արվեստի եւս 8 գործիչներ պարգեւատրվեցին այդ հուշամեդալներով:

ԳՈՀԱՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

ՄՐՑՈՒՅԹ-ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍ

Հանուն էկոլոգիապես կրթված սերնդի

Բնապահպանության խնդիրներին արձագանքում են դպրոցականները

Մարդու առողջության եւ շրջակա միջավայրի վրա վտանգավոր նյութերի եւ թափոնների վնասակար ազդեցության վերաբերյալ դպրոցահասակ երեխաների իրազեկմանն էր նվիրված «Երեխաներն ընդդեմ քիմիական վտանգների» խորագրով երեկվա մրցույթ-ցուցահանդեսը: Երեխաներն առավել խոցելի են քիմիական եւ այլ ոչ բարենպաստ արտաքին գործոնների ներգործությունից, ուստի կարեւոր է նրանց առողջության վրա վնասակար նյութերի ազդեցության կանխարգելումը:

«Մա՛րդ, մի սպանիր ինքդ քեզ», «Մի՛ խաթարեք մեր մանկությունը», «Ուշադրությո՛ւն դարձրե՛ք օզոնի շերտին», «Փրկե՛ք մոլորակը թունավոր քիմիկատներից» նկար-ցուցապաստառներով եւ ուսուցողական ներկայացումներով 5 դպրոցների աշակերտներ ներկայացնում էին բնապահպանության այժմեական հիմնախնդիրները: Թիվ 181 դպրոցի ուսուցչուհի Ավետիսյան Սիրվարդի խոսքերով, էկոլոգիական հրատապ խնդիրները համամարդկային են, եւ այս ձեւով երեխաներն էլ են արձագանքում դրանց: Միջոցառումն իրականացվում էր «Քիմիական նյութերի եւ թափոնների համահունչ կառավարման, դրա զարգացման եւ կայունացման ազգային ինտեգրացիոն» ծրագրի շրջանակներում՝ բնապահպանության նախարարության եւ ՄԱԿ-ի ուսուցման եւ հետազոտման ինստիտուտի հետ:

Դպրոցահասակ երեխաները ներկայացումների միջոցով ներկայացնում էին աղբի, գործարանային թափոնների, գազի եւ նավթամթերքի այրման, ավտոմեքենաների վառելանյութերի արտանետումներից առաջացած վնասակար հետեւանքները՝ նշելով, որ երկրի փչացման համար մարդն է մեղավոր, եւ միայն նա էլ կարող է վերականգնել: Միջոցառման սկզբում ներկա բնապահպանության նախարար Վարդան Այվազյանը նշեց, որ նախարարությունը կարեւորում է հասարակության՝ դեռ պատանի հասակից հիշյալ խնդիրների իրազեկումը, որը կօգնի ապագայում ունենալ էկոլոգիապես կրթված սերունդ:

Վերջում մրցույթի հաղթող երեք դպրոցներ ստացան պատվոգրեր, մյուսները՝ շնորհակալագրեր մասնակցության համար:

ԳՈՀԱՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Նշվեց պոլիտեխնիկի ռեկտոր Պետրոս Մելքոնյանի 100-ամյակը

Երեկ Հայաստանի պետական ճարտարագիտական համալսարանում նշվեց 1946-65 թթ. բուհի ռեկտոր Պետրոս Մելքոնյանի ծննդյան 100-ամյակը: Միջոցառմանը ներկա էին բուհի ղեկավարությունը, դասախոսներ, ուսանողներ, նախկին շրջանավարտներ: Հանդիսությանն իրենց երաժշտական ողջույնն էին բերել նաեւ նախկին պոլիտեխնիկցիները՝ բուհի կամերային նվագախումբը:

Բացման խոսքով հանդես եկավ ՀՊՃՀ ռեկտոր, ԳԱԱ ակադեմիկոս Յուրի Սարգսյանը, որ բարձր գնահատեց Պետրոս Մելքոնյանի վաստակը բուհի զարգացման գործում: Ներկայացվեցին Պ. Մելքոնյանի կյանքի եւ գործունեության մի շարք ուշագրավ դրվագներ: Ինստիտուտի հետպատերազմյան տարիների աննախընթաց զարգացումն ու վերելքը, նոր մասնագիտությունների բացումը եւ նրանց ուսումնական բազայի ստեղծումը սերտորեն կապված են Պ. Մելքոնյանի անվան հետ: Նրա անմիջական ղեկավարությամբ մեծ աշխատանք է կատարվել երեկոյան եւ հեռակա բաժինների, ընդհանուր տեխնիկական ֆակուլտետի, Լենինականում (այժմ՝ Գյումրի), Կիրովականում (այժմ՝ Վանաձոր), «Հայէլեկտրամեքենա» գործարանում մասնաճյուղեր, Չարենցավանում ուսումնակոնսուլտացիոն կետ ստեղծելու ուղղությամբ եւ այլն:

Նա ակտիվ մասնակցություն է ունեցել նաեւ ՀՀ ջրաշինարարական աշխատանքներին: Հիդրավլիկայի ամբիոնի աշխատողների հետ մասնակցել է տասը գյուղերի ջրամատակարարման նախագծեր կազմելու եւ իրականացման աշխատանքներին: Ունեցած վաստակի եւ ներդրած ավանդի համար Պետրոս Մելքոնյանը պարգեւատրվել է Կարմիր աստղի, Հայրենական պատերազմի երկրորդ աստիճանի, «Պատվո նշան» շքանշաններով, բազմաթիվ մեդալներով:

Ա. Մ.

Հայտարարվում է մրցույթ «Գրականություն պատանիներին» ծրագրի շրջանակներում

Աճող սերնդի արժեքային համակարգի ու բարոյական նկարագրի ձեւավորմանը եւ պատանիներին հասցեագրված գրականության ստեղծումը խթանելու նպատակով Հայաստանում «Ռուսական գրքի կենտրոնը» կազմակերպում է մրցույթ: Մրցույթը սահմանել է հետեւյալ անվանակարգերը եւ մրցանակները՝ «Արձակ» (պատմվածք, վիպակ). 1-ին մրցանակ՝ 500,000 դրամ, 2-րդ՝ 250,000. դրամ, «Պիես». 1-ին մրցանակ՝ 500,000 դրամ, 2-րդ՝ 250,000 դրամ, «Բանաստեղծությունների շարք». 1-ին մրցանակ՝ 500,000 դրամ, 2-րդ 250,000 դրամ: Մրցույթին կարող են մասնակցել բոլորը, աշխատանքները պետք է ծածկանունով ներկայացնել «Ռուսական գրքի կենտրոն» մինչեւ մարտի 30-ը Աբովյան 3 հասցեում:

Ավազակները ձերբակալվեցին

Դեկտեմբերի 22-ին ոստիկանության Կոտայքի բաժին բերման են ենթարկվել ու ձերբակալվել 1982 թ. ծնվ. Կարեն Հ.-ն եւ 1967 թ. ծնվ. Կարո Ա.-ն: Վերջիններս դիմակավորված եւ զենքի սպառնալիքով կոտրել են Էդուարդ Ս.-ի տնակի դուռը, հափշտակել 1,400 հազար դրամ, 7000 ԱՄՆ դոլար, փաստաթղթեր ու հրազենի երեք կրակոց արձակելով, Աշխեն Է.-ի պայուսակից թալանել 300 ԱՄՆ դոլար, 6000 դրամ եւ դիմել փախուստի: Նույն օրը Կարո Ա.-ի բնակարանի զննությամբ հայտնաբերվել եւ առգրավվել է «ՏՏ» տիպի ատրճանակի 9 մմ տ/չ 1 փամփուշտ եւ «ԱԿ-74» տիպի խլացուցիչով ինքնաձիգ, որը թաքցրել էր պարտին պատկանող բանջարանոցում: Նույն օրը նշված վայրի զննությամբ հայտնաբերվել եւ առգրավվել են 5,45 մմ տ/չ կարճեցված խզակոթով ինքնաձիգ, 2 պահունակ՝ լիցքավորված 5,45 մմ տ/չ 17 եւ 29 փամփուշտով 2 խլացուցիչ՝ 16 եւ 18 սմ երկ. ու 5,45 մմ տ/չ 11 փամփուշտ: Կատարվում է նախաքննություն:

Մ. Մ.

ԱԶԳ **Օրվա հետքերով**

Նոր քաղաքական ուժ՝ նոր տարում

Մեկ ամիս լուրեր են պտտվում քաղաքական նոր ուժի ձեւավորման մասին: «**Ազգը**» փորձեց ճշտել հավաստի աղբյուրներից, թե ինչ նոր քաղաքական ձեւաչափի փոփոխություններ են սպասվում նախընտրական տարում:

Մեկ տարի առաջ գործարար Գագիկ Ծառուկյանի ստեղծած «Բարգավաճ Հայաստան» կուսակցությունը լուրջ ծրագրային փոփոխություններից հետո, «Նոր» ասելիքով, «Նոր» ուղղվածությամբ կներկայանա 2006-ի հունվարի 30-ին իր առաջին ասուլիսով: «Բարգավաճ Հայաստան» կուսակցության ուղղվածությունը՝ կենտրոնամետ, սոցիալ դեմոկրատական է լինելու:

Նոր եւ նորովի ներկայացող կուսակցությունը հիմնված է չորս կարեւոր սկզբունքների վրա՝ օլիգարխների կուսակցություն չի լինելու, այնտեղ չեն լինելու իշխանությունների եւ կառավարության ներկայացուցիչներ, այլ ընդգրկվելու են բացառապես պրոֆեսիոնալ եւ ժողովրդի հարգանքը վայելող հեղինակավոր անձինք, եւ որ ամենակարեւորն է՝ այս ուժը մինչեւ ընտրություններ որեւէ քաղաքական ուժի հետ դաշինք չի կազմելու: Այս ուժը չի ստեղծվում որեւէ մեկին իշխանության բերելու նպատակով եւ կապված չէ ինչ-որ անձի հետ: Նորաստեղծ ուժի հիմնական նպատակն է՝ այժմ տիրող կուսակցական խմժողությունների պարագայում ձեւավորել այնպիսի ուժ, որը երկրի եւ ժողովրդի համար լուրջ քայլեր կիրականացնի եւ եթե նրան հաջողվի 2007 թ.-ին խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքում լուրջ դերակատարություն ունենալ ԱԺ-ում, դրանով էլ կկանխորոշվեն 2008 թ. կայանալիք նախագահական ընտրությունների արդյունքները եւ Հայաստանի 2007-2010 թթ. քաղաքական զարգացումներն ու միտումները: Կան լուրեր նաեւ, որ այդ քաղաքական ուժը գլխավորելու է ընդդիմադիր թեւի ներկայացուցիչ, մաքուր կենսագրությամբ պատգամավոր Վիկտոր Դալլաքյանը: Բնականաբար մենք փորձեցինք ճշտել այդ լուրը, եւ պրն Դալլաքյանը, ոչ ժխտեց, ոչ էլ հաստատեց:

Ինչեւէ. սպասենք ու ամանորյա տոներից հետո տեսնենք, թե մեր քաղաքական դաշտում ինչ նոր վերադասավորումներ են սպասվում: Իսկ եկող տարում, ձկան ամսում ծնված Վիկտոր Դալլաքյանին տարին կանխագուշակում է՝ հաջողություններ, վերելքներ եւ նպատակների կատարում:

ՄԱՐԻԵՏԱ ՄԱԿԱՐՅԱՆ

Հանձնաժողովի որոշումից դժգոհ եմ, դրա համար էլ չեմ դիմում «Հայռուսգազարդին»

Այսպիսին էր գազասպառման համակարգում ներտնային սպասարկում իրականացնող ՍՊԸ-ներից մեկի տնօրենի մոտեցումը

«Հայելի» ակումբի հյուրերը երեկ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի ներկայացուցիչներ Մկրտիչ Զալալյանն ու Արմեն Արեւկյանն էին եւ նրանց ընդդիմախոսը՝ «Աւլիդ» ՍՊԸ տնօրեն Դանիել Զաքարյանը: Քննարկման թեման «Հայռուսգազարդ» ընկերությանը հանձնաժողովի կողմից գազասպառման ներտնային սպասարկման համակարգի հանձնումն էր, որից իր դժգոհությունն էր հայտնում վերոնշյալ ՍՊԸ տնօրենը:

Մկրտիչ Զալալյանը գազասպառման համակարգի ներտնային սպասարկումը «Հայռուսգազարդին» հանձնելու հիմնական պատճառ համարեց բնակիչների անվտանգության հարցը: Համաձայն հանձնաժողովի որոշման, որը պայմանավորված էր այս ոլորտում առկա բարձիթողի վիճակով եւ դրանից բնակչության դժգոհությամբ, այսուհետեւ բնակչության ներտնային սպասարկումը կիրականացնի մասնագիտացված ընկերությունը՝ «Հայռուսգազարդը», եւ նա էլ պատասխանատու կլինի անվտանգության համար: «Մինչ այդ ունեինք տարեցտարի ավելացող դժբախտ դեպքեր, դաշտը վերահսկելի չէր», նշեց Մկրտիչ Զալալյանը:

«Աւլիդ» ՍՊԸ տնօրեն Դանիել Զաքարյանը իր դժգոհությունը հայտնեց հանձնաժողովի վերոնշյալ որոշումից, պնդելով, որ ինքը մինչ այդ իրականացնում էր բնակիչների ներտնային սպասարկումը: Նա նաեւ նշեց, որ ներկայումս ներտնային սպասարկումն ապահովելու համար «Հայռուսգազարդի» գանձած վճարները ավելի բարձր են, քան իր ղեկավարած ընկերության գանձածը:

Գների կապակցությամբ պարզաբանումներ ներկայացրեց հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի մյուս ներկայացուցիչը՝ Արմեն Արեւկյանը: Նա տեղեկացրեց, որ եթե նախկինում ներտնային սպասարկման եւ հակահրդեհային անվտանգության համար վճարվում էր միջին հաշվով 8 հազար դրամ, ապա հանձնաժողովը այս երկու ծառայությունները համատեղելով՝ դրանց դիմաց սահմանել է հետեւյալ սակագները՝ 1 գազասարքավորում ունեցող բաժանորդի համար՝ 2400 դրամ, 2 սարքավորում ունեցողի համար՝ 5700 դրամ, 3 եւ ավելի սարքավորում ունեցողի համար՝ 6900 դրամ:

«Աւլիդ» ՍՊԸ տնօրենին ուղղված մեր հարցը հետեւյալն էր՝ նա դիմե՞լ է «Հայռուսգազարդին» եւ ներկայացրե՞լ է տվյալներ, որ իր ղեկավարած ընկերությունը համապատասխանում է ներտնային սպասարկում իրականացնելու համար հանձնաժողովի սահմանած չափորոշիչներին: Այս առթիվ հետեւյալ պատասխանը ստացանք. «Չեմ դիմել, որովհետեւ այդ որոշմանը համաձայն չեմ: Թող «Հայռուսգազարդը» ինքը փոխի իր աշխատակազմը, հետո գա ինձ ասի»: Նշենք, որ տնօրենի մյուս պատասխանները եւս այս բնույթի էին:

Վերջում կցանկանայինք նշել նաեւ, որ ի տարբերություն «Հայելի» ակումբում կազմակերպված մյուս բոլոր միջոցառումների, այս քննարկումը չուներ հասարակական հնչեղություն, իսկ բանավեճը վարողը անտեղյակ էր գազամատակարարման ոլորտի կարգավորմանն առնչվող իրադարձություններին:

ԱՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Խումարաթողության լավագույն միջոցը ժուժկալությունն է

Մեծ Բրիտանիայի «Էքզետեր» համալսարանի մի խումբ գիտնականների հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ խումարաթողության նպատակով ավանդաբար կիրառվող միջոցներն այնքան էլ արդյունավետ չեն: Բրիտանացի գիտնականները Մաքս Փիթլերի գլխավորությամբ ինտերնետում պրպտումներ են կատարել զանազան երկրների ավանդական եւ համեմատաբար նոր բուժմիջոցների հետազոտման նպատակով:

Երեկոյան ոգելից խմիչքի մեծ քանակություն ընդունած անձինք հաջորդ առավոտյան սովորաբար փորձում են խումարաթող լինել խմելով ասպիրին, մեկ բաժակ խմիչք, կամ էլ տաք լոգանք են ընդունում: Սակայն բրիտանացի գիտնականները պնդում են, որ խումարից ազատվելու միակ իրական միջոցը չխմելն է:

Ասպիրինը, պտղաշաքարը, արտիճուկն ու տանձն արդյունավետ միջոցներ չեն, նշում է «Լիբերասիոն» թերթը: Խումարաթողության արդյունավետ միջոց է գաղտիկուրի (եգան լեզու) թուրմը: Բայց անցյալում եւ այսօր լավագույն միջոցը եղել եւ մնում է ժուժկալությունը կամ խմիչքի չափավոր օգտագործումը:

Սեւ շոկոլադն օգտակար է սրտի համար

Գիտնականների վերջին հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ սեւ շոկոլադն օգտակար է սրտի եւ արյան շրջանառության համար: Պատճառն այն է, որ այդ շոկոլադն աչքի է ընկնում հակաօքսիդանտների կամ ֆլավոնիդների բարձր պարունակությամբ, որոնք նպաստում են արյան ճնշման իջեցմանը:

Վերջերս գիտափորձ անցկացվեց սրտային հիվանդությունների վտանգին ենթակա 20 մոլի ծխողների հետ: Նրանց խնդրեցին չուտել հակաօքսիդանտներով հարուստ սնունդ եւ փոխարենը յուրաքանչյուրին տվեցին 57 գրամ զանազան շոկոլադներ: 74 տոկոս կակաո պարունակող սեւ շոկոլադ կերած անձանց արյան ճնշումը 2 ժամ անց զգալիորեն կարգավորված էր:

Ինչպես նշում է «Ուտրո» էլեկտրոնային հրատարակությունը, կաթնային շոկոլադը նման հատկություն չունի, քանզի կաթը, ըստ երեւույթին, թուլացնում է ֆլավոնիդների ազդեցությունը: Անշուշտ, սեւ շոկոլադը եւս չարժե չարաշահել, այլապես նա էլ կարող է վնաս պատճառել:

Հեռուստատեսությունը կմտնի յուրաքանչյուր մարդու... գրպանը

ՄԱԴՐԻԴ, 23 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ: Հեռուստատեսությունը, որն իր հաղթական երթն աշխարհում սկսեց անցած դարի 50-ական թվականներից, այսօր դարձել է գրեթե յուրաքանչյուր մարդու կյանքի անքակտելի մասը, համենայն դեպս, զարգացած երկրներում: Եթե առաջ ասում էին, որ ժամանակի ընթացքում հեռուստատեսությունը կմտնի յուրաքանչյուր տուն, ապա այժմ կարելի է ասել, որ այն կմտնի յուրաքանչյուր մարդու... գրպանը:

Հենց այդպիսին է նոր տեխնոլոգիայի փորձարկումների կազմակերպիչների նպատակը: Այդ տեխնոլոգիան թույլ է տալիս համատեղել հեռուստացույցը եւ բջջային հեռախոսը:

Կենտրոնական բանկի խորհրդի նիստում

Կենտրոնական բանկի խորհուրդը դեկտեմբերի 23-ին փոխեց կնքվող ռեպո-համաձայնագրերի տոկոսադրույքը՝ այն ավելացնելով 0.5 տոկոսային կետով եւ սահմանելով տարեկան 3.5 տոկոս: ԿԲ գործառնությունների մյուս տոկոսադրույքները մնացին անփոփոխ. տրամադրվող լոմբարդային վարկերինը՝ տարեկան 16 տոկոս, իսկ ներգրավվող ավանդներինը՝ տարեկան 1 տոկոս:

***

ԿԲ մամուլի ծառայությունը հրապարակում է նոյեմբերի 25-ից դեկտեմբերի 8-ն ընկած ժամանակահատվածում ձեւավորված մակրոտնտեսական իրավիճակի եւ ֆինանսական շուկայի միտումների մասին:

Մակրոտնտեսական իրավիճակը

Գնաճ - Ըստ Ազգային վիճակագրական ծառայության պաշտոնական տվյալների, նոյեմբերի 20-30-ը գրանցվել է 1.6% գնաճ:

Հարկաբյուջետային հատված - Հաշվետու ժամանակահատվածում վարված հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ընթացել է ծրագրին համահունչ, ըստ որի կառավարության պարտավորություններն աճել են 4.5 մլրդ դրամի չափով՝ փողի բազայի վրա ունենալով նույնքան ընդլայնողական ազդեցություն:

Դրամավարկային քաղաքականություն

Նոյեմբերի 25-ից դեկտեմբերի 8-ն ընկած ժամանակահատվածում փողի բազան աճել է ավելի քան 2 մլրդ դրամով՝ կազմելով 182 մլրդ դրամ՝ ծրագրված 181 մլրդ դրամի դիմաց:

Հաշվետու երկշաբաթվա ընթացքում ԿԲ-ն իրականացրել է ծրագրված 2 մլրդ դրամ ծավալով սեփական արժեթղթերի թողարկում, իսկ առեւտրային բանկերի կողմից ներդրվել է 6 մլրդ դրամի ավանդ՝ 6.8 մլրդ դրամի մարման պարագայում:

Նոյեմբերի 25-ից դեկտեմբերի 8-ն ընկած ժամանակաշրջանում ԿԲ-ից դուրս կանխիկը նվազել է ավելի քան 1 մլրդ դրամով, դրամային թղթակցային հաշիվների միջին մակարդակը կազմել է 21.5 մլրդ դրամ, իսկ դրամային պարտադիր պահուստավորումը՝ 7.7 մլրդ դրամ:

Դեկտեմբերի 2-ին նախորդած շաբաթվա համեմատ փողի զանգվածը (առանց կուտակված տոկոսների) նվազել է մոտ 6 մլրդ դրամով եւ կազմել է 335 մլրդ դրամ, ինչը պայմանավորված է ավանդների մոտ 7 մլրդ դրամ նվազմամբ: Դրամային զանգվածն աճել է 2.4 մլրդ դրամով եւ դեկտեմբերի 2-ին կազմել 201 մլրդ դրամ:

Ֆինանսական շուկաներ

Ներքին արժութային շուկա Արտարժութային շուկայում առեւտրային բանկերի կողմից իրականացված գործառնությունների համախառն ծավալը կազմել է 110.8 մլն ԱՄՆ դոլար՝ 452.57 դրամ միջին կշռված փոխարժեքով:

Նշված ժամանակահատվածում արտարժույթի շուկայում ձեւավորված ՀՀ դրամի փոխարժեքը ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ արժեւորվել է 1.14%-ով՝ 463.36 դրամից մեկ ԱՄՆ դոլարի դիմաց հասնելով մինչեւ 458.15 դրամի:

ՊՊ առաջնային շուկա Երկշաբաթում տեղաբաշխվել են 24 եւ 26 -շաբաթյա ՀՀ ԿԲ պարտատոմսեր՝ 1-ական մլրդ դրամ ծավալով եւ 4.1647% ու 4.0193% միջին կշռված եկամտաբերություններով:

ՊՊ երկրորդային շուկա Իրականացվել է 1.6 մլրդ դրամի գործարք: Եկամտաբերության կորի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ եկամտաբերություններն աճել են կորի գրեթե ողջ երկայնքով՝ միջինը 0.1 տոկոսային կետով: Եկամտաբերության կորի թեքվածության փոփոխություն չի նկատվել:

Միջբանկային ռեպո գործառնություններ Միջբանկային շուկայում իրականացված ռեպո գործառնությունների ծավալը նախորդ ժամանակահատվածի համեմատությամբ նվազել է 0.6 մլրդ դրամով եւ կազմել 2.7 մլրդ դրամ, իսկ տոկոսադրույքներն աճել են 0.5 տոկոսային կետով՝ կազմելով 3.35%:

Հաջորդ երկշաբաթյա ժամանակահատվածի ծրագրավորում Դեկտեմբերի 9-22-ն ընկած ժամանակահատվածում ակնկալվում է պետական բյուջեի ավելի քան 8 մլրդ դրամի ընդլայնողական վարքագիծ: Միեւնույն ժամանակ, հաշվի առնելով դեկտեմբերի ընթացքում կանխիկ դրամի սեզոնային աճը, սպասվում է առեւտրային բանկերի դրամով թղթակցային հաշիվների աճ, որի պարագայում ավելցուկային իրացվելիությունը կարգավորելու նպատակով ՀՀ ԿԲ-ն նախատեսում է իրականցնել 4 մլրդ դրամի սեփական արժեթղթերի թողարկում՝ ակնկալելով փողի բազայի աճ մինչեւ 190 մլրդ դրամ մակարդակը:

Հաշվի առնելով վերոհիշյալը, ինչպես նաեւ մակրոտնտեսական ցուցանիշների վերաբերյալ տեղեկատվությունը եւ ֆինանսական շուկաներում առկա միտումները, ԿԲ խորհուրդը որոշեց տոկոսադրույքները թողնել անփոփոխ՝ բանկերից ներգրավված ավանդների համար՝ 1%, ռեպո համաձայնագրերի համար՝ 3%, լոմբարդային վարկերի համար՝ 16%: 09.12.2005թ.

ԿԲ մամուլի ծառայություն

STUDY OF THE UNITED STATES INSTITUTES 2006

The United States Embassy in Armenia is pleased to announce the Study of the United States Institutes 2006. The program is designed as a rigorous six-week faculty level seminar for multinational groups of professionals (see eligibility criteria below). The purpose of the institutes is to provide participants from countries worldwide with a deeper understanding of American society, culture, and institutions, past and present, in order to strengthen curricula and improve the quality of teaching about the U.S. in college, university, and secondary school classrooms abroad. The programs are hosted by the US educational institutions. All program costs are covered by the U.S. Government.

This year **SEVEN** institute programs are offered:

1. The Civilization of the United States
2. U.S. Political Economy and the Global Economic System
3. The United States Institute for Foreign Secondary School Educators
4. Contemporary American Literature
5. U.S. Foreign Policy
6. Religious Pluralism in the U.S.
7. American Politics and Political Thought

Eligibility: Applicants should be university faculty including teachers, trainers, department chairs, curriculum developers, textbook writers, scholars as well as secondary school educators. Good knowledge of English is required as the seminars are conducted in English.

Applications should be returned to the US Embassy in Armenia no later than **Friday, January 13, 2006.** Application forms and more info are available at the U.S. Embassy website www.usa.am/announcements.html. For additional information about the program, please contact Ms. Hasmik Mikayelyan at the Public Affairs Section e-mail: amerstudies@usa.am; phone: 464700 x4410; address: 1 American Ave., Yerevan.

ԿՈՐԵԼ Է

«[illegible]» ՍՊԸ-ի կլոր կնիքը, վկայականը N 03Ա 069191, գրանցման N 286.110.04875, տրված 14.02.2003 թ., վկայագրեր թիվ 004999 եւ թիվ 005000, տրված 03.03.2000 թ. [illegible] կողմից: Համարել անվավեր:

www.azg.am

ԳՈՎԱԶԴԻ ՀԱՄԱՐ ԶԱՆԳԱՀԱՐԵԼ՝ 58-24-83

Լրատվական գործունեություն իրականացնող՝ «Ազգ օրաթերթ» ՍՊԸ, Երեւան, Հանրապետության 47: Պետական գրանցման վկայականի համարը՝ 02 Ա N 047261, տրված՝ 17.02.00 թ.:
Թողարկման պատասխանատու, գլխ. խմբ. Հակոբ Աւետիքեան: Տպաքանակ՝ 3000, ստորագրված է տպագրության՝ 23.12.2005, գինը՝ 100 դրամ, տպագրում է «Գինդ» տպագրատանը: